

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**KENTSEL PEYZAJDA GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: BEYPAZARI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BUSENUR YAMAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdullah KELKİT

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**KENTSEL PEYZAJDA GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: BEYPAZARI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BUSENUR YAMAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdullah KELKİT

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Busenur YAMAN tarafından Prof. Dr. Abdullah KELKİT yönetiminde hazırlanan ve 17/01/2023 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Kentsel Peyzajda Geleneksel Konut Dokusunun Sürdürülebilirliği: Beypazarı Örneği**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Abdullah KELKİT

.....

(Danışman)

Prof. Dr. Murat ZENCİRKIRAN

.....

Doç. Dr. Alper SAĞLIK

.....

Tez No : 10526367

Tez Savunma Tarihi :17/01/2023

.....

Doç. Dr. Yener PAZARCIK

Enstitü Müdürü

...../02/2023

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Busenur YAMAN

17/01/2023

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen, eğitimim boyunca yalnızca danıŐmanım değil aynı zamanda bir aile büyüğüm gibi benimle ilgilenen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Abdullah KELKİT'e, tezim konusunda beni sürekli telkin eden ve varlığını hep yanımda hissettiğim canım arkadaŐıma, Çanakkale'deki ailem olan ve her anımızı gülümseyerek anacağım biricik oda arkadaşlarım Esra KURTULUŞ, Derya DEMİREL, Ayça BALTA ve Zeyniye KAZANÇ'a, halk oyunları ve STK aileme, hayatımın her evresinde bana destek olan babam Mustafa YAMAN'a, eğitim hayatım boyunca kazandığım her başarı karşısında gözleri dolan, her zaman olduğu gibi yüksek lisansım boyunca da beni maddi ve manevi olarak sonsuz destekleyen, mutluluğum için hep yanımda olan annem Hatice YAMAN'a, en çok da bu Őehirde daha önce edinmediğim birçok fırsatı yakaladığım ve burada geçirdiğim her günüm için minnettar olduğum kendime sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Busenur YAMAN
anakkale, Ocak 2023

ÖZET

KENTSEL PEYZAJDA GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: BEYPAZARI ÖRNEĞİ

Busenur YAMAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Abdullah KELKİT

17/01/2023, 135

Geleneksel dokular, inşa edildikleri dönemin gereksinimlerine cevap veren nitelikte, geleneksel malzemelerle, estetik bakış açısıyla, bulunduğu çevresi ve doğasıyla barışık halde olan mekanlardır. Barındırdıkları tarihi değerlerin yanında kentin silüetini ve kimliğini de oluşturmaktadırlar. Bu dokuları korumak ve geleceğe ulaştırmak doğru disiplinler ve yöntemlerle mümkündür. Koruma kavramı ele alındığında tarihi dokuya ait tüm eklemeler, değişiklikler, restorasyon çalışmaları, rekonstrüksiyon çalışmaları, yapıya eklenecek tüm yeni işlevler mesleki disiplinler arası ortak titiz çalışmalarla yapılmalıdır. Koruma sürecini en sağlıklı ve doğru şekilde tamamlamak açısından bu durum son derece önem arz etmektedir.

Beypazarı İlçesi tarihi ve geleneksel konut dokusunu önemli derecede muhafaza edebilmeyi başarmış bir bölgedir. Geleneksel Türk evi özelliklerinin yanı sıra kendine has özellikleri de bulunan Beypazarı, sanat tarihi ve geleneksel mimari açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın amacı; tarihi yapıların kentsel peyzaj bağlamında korunarak kültürel sürekliliğinin sağlanması, mevcut kent dokusu ile bütünlüğü sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılması ve kentsel peyzaj tasarımının öneminin Beypazarı Kenti örneğinde ortaya konmasıdır. Araştırma sonucunda güncel gereksinimlerle karşılaştırılarak, geleneksel

dokuya uyumlu yeni yerleşim modelleri oluşturulmasında dikkate alınması gereken hususların geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beypazarı, Geleneksel Doku, Geleneksel Konut, Geleneksel Mimari, Beypazarı Evleri, Türk Evi

ABSTRACT

SUSTAINABILITY OF TRADITIONAL HOUSING PATTERN IN URBAN LANDSCAPE: THE CASE OF BEYPAZARI

Busenur YAMAN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Abdullah KELKİT

17/01/2023, 135

Traditional textures are spaces that respond to the needs of the period in which they were built, are at peace with their environment and nature, with traditional materials, aesthetic point of view. In addition to the historical values they contain, they also form the silhouette and identity of the city. Preserving these tissues and delivering them to the future is possible with the right disciplines and methods. When the concept of conservation is taken into consideration, all additions, changes, restoration works, reconstruction works, and all new functions to be added to the building should be carried out with interprofessional meticulous work.

Beypazarı District is a region that has managed to preserve its historical and traditional housing texture to a significant extent. Beypazarı, which has unique features as well as traditional Turkish house features, is a good example in terms of art history and traditional architecture.

The aim of this study; The aim is to ensure the cultural continuity of historical buildings by preserving them in the context of urban landscape, to transfer them to future generations by ensuring their integrity with the existing urban fabric, and to reveal the importance of urban landscape design in the example of Beypazarı City. As a result of the

research, it is aimed to develop the issues that should be taken into account in the creation of new settlement models compatible with the traditional texture by comparing them with current requirements.

Keywords: Beypazarı, Traditional, Traditional House, Traditional Architecture, Beypazarı Houses, Turkish House

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xi
TABLOLAR DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

	1
Geleneksel Konut Dokusunun Kullanılabilirliği	6
Ülkemizde Geleneksel Dokunun Oluşum Süreci	8
1.1. Çalışmanın Kapsamı ve Amacı	9
1.2. Kuramsal Temeller.....	10
1.2.1. Peyzaj ve Kent	9
1.2.2. Geleneksel Doku	10
1.2.3. Geleneksel Konut Dokusu	13
Geleneksel Konut Dokusunun Korunabilirliği	15
1.3. Tarihi Çevre	18
Tarihi Çevre Ve Kentsel Peyzaj İlişkisi	20
1.3.1. Tarihi Çevre Korumanın Gelişim Süreci	21
Tarihi Çevre Korumanın Dünyadaki Gelişim Süreci	23
Tarihi Çevre Korumanın Türkiye’deki Gelişim Süreci	27
1.3.2. Yasal Mevzuat	31
2863 sayılı (5226 sayılı Kanun ile değişik) (KTVK) Kanunu	31
Korunması Gerekli Doku Ve Sokakları Sağlıklaştırma Projesi Teknik Şartnamesi	33
Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları’na ilişkin 660 nolu İlke Kararı	34

1.3.3. Tarihi Çevre Koruma ve Kentsel Peyzaj Tasarımı İlişkisi	35
--	----

İKİNCİ BÖLÜM
ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 37

2.1. Araştırma Alanı ile İlgili Yapılan Çalışmalar	37
2.2. Araştırma Konusu ile İlgili Yapılan Çalışmalar	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MATERYAL ve YÖNTEM 41

3.1. Materyal	41
3.2. Yöntem	43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA 44

4.1. Beypazarı' nın Doğal Verileri	44
4.1.1. İklim	44
4.1.2. Bitki Örtüsü	46
4.1.3. Topografya	47
4.2. Beypazarı' nın Kültürel Verileri	48
4.2.1. Tarihçe	48
4.2.2. Nüfus	50
4.2.3. Ulaşım	51
4.2.4. Sosyo-Kültürel Yapı	52
4.2.5. Turizm	52
4.3. Beypazarı Geleneksel Konut Gelişimi	55
Sokak Yapısı	70
Sokak Projeleri	77
Çeşmeler	81
4.3.1. Beypazarı Geleneksel Konut Dokusunda Kullanılan Malzemeler	56

Kaba Taş	83
Ahşap	83
Kerpiç	84
Alçı Taşı	86
Talı Sıva	88
Geleneksel Tatlı Sıvanın Üretilme Ve Uygulama Süreci	89
Sıvanın Uygulama Tekniği	91
4.3.2. Beypazarı Geleneksel Konut Dokusunun Mekan Özellikleri	92
Hayat	92
Sofa	94
Guşgana	98
Çantı	98
Avlu-Bahçe	99
4.3.3. Geleneksel Konutların Günümüzdeki Kullanım Şekilleri	102
4.4. Beypazarı Geleneksel Konut Dokusunda Restorasyon Örnekleri	104
4.5. Beypazarı Kenti'nde Önemli Lokasyonlar	111
Hanlarönü Meydanı	111
Nasuh Paşa Hanı (Suluhan).....	113
Kamu Hizmet Binaları	114
Hıdırlık Tepesi	115
Tarihi Camiler	117
BEŞİNCİ BÖLÜM	118
SONUÇ ve ÖNERİLER	
5.1. Beypazarı Geleneksel Konut Dokusuna Dair Sonuçlar	119
5.2. Öneriler	122
KAYNAKÇA	126
ÖZGEÇMİŞ	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

m	Metre
m ²	Metrekare
m ³	Metreküp
km	Kilometre
mm	Milimetre
yy	Yüzyıl
vb	Ve benzeri
md.	Madde
csa	Common-Scrambling-Algorithmus
Hz.	Hazretleri
°C	Sıcaklık
AŞTİ	Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesi
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
KTVK	Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
AB	Avrupa Birliği
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
EC	European Commission
POE	Post-Occupancy Evaluation:
PİD	Proportional Integral Derivative

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Anıt yapıları ve örnekleri	19
Tablo 2	Beypazarı ilçesi tarım alanları	47
Tablo 3	Yıllara göre Beypazarı nüfusu	50
Tablo 4	Yıllara göre Beypazarı nüfusu çizgisi	51
Tablo 5	Geleneksel konut dokularında kullanılan malzemeleri etkileyen faktörler	82
Tablo 6	Geleneksel konutların kullanım şekilleri	102

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Tarihi çevrede yükselen gökdelenler, İstanbul	2
Şekil 2	Semer kand kenti	3
Şekil 3	Venedik, İtalya	22
Şekil 4	Prag, Çek Cumhuriyeti	22
Şekil 5	Beypazarı evleri	23
Şekil 6	Safranbolu evi, sokağı ve genel görünüşü	23
Şekil 7	Ankara ilinin Türkiye'deki konumu	42
Şekil 8	Beypazarı kentinin Ankara'daki konumu	42
Şekil 9	Beypazarı uydu görüntüsü	42
Şekil 10	Beypazarı kenti yağış grafiği	45
Şekil 11	Beypazarı kenti sıcaklık grafiği	45
Şekil 12	Beypazarı genel arazi varlığı ve dağılımı	47
Şekil 13	Beypazarı şehri ve çevresinin topografya haritası	48
Şekil 14	Beypazarı festivalinden bir görüntü	53
Şekil 15	Beypazarı yöresel kıyafetleri	53
Şekil 16	Eğriova Tabiat Parkı	54
Şekil 17	İnözü Vadisi	55
Şekil 18	Eski ve Yeni Beypazarı Yerleşimi	56
Şekil 19	Beypazarı kenti yerleşim düzeni	56
Şekil 20	Ahşap yapı iskeleti görünen bir konut örneği	58
Şekil 21	Tepecikler arasında gelişmiş Beypazarı geleneksel evleri	59
Şekil 22	2 katlı Beypazarı evi örneği	59
Şekil 23	3 katlı Beypazarı evi örneği	59

Şekil 24	Beypazarı evleri sıvasız kaba yonu zemin kat	60
Şekil 25	Beypazarı evleri kaba yonu zemin kat	61
Şekil 26	Zemin katta kullanılan kaba yonu taş (kesme taş) malzeme	61
Şekil 27	Çıkmalı cephe örneği	62
Şekil 28	Kiremit çatı örneği	62
Şekil 29	Farklı pencere düzenleri örnekleri	63
Şekil 30	Demir parmaklıklı veya ahşap kafesli pencereler	63
Şekil 31	Üst pervazlarda görülen üçgen form	64
Şekil 32	Ortadan çıkma örneği	65
Şekil 33	Testere çıkmalı cephe örneği	65
Şekil 34	Ahşap payandalar ve destekledikleri çıkmalar	66
Şekil 35	Yapıların çatı formları	66
Şekil 36	Sokak örnekleri	67
Şekil 37	Sokak örnekleri	68
Şekil 38	4 katlı Beypazarı evi	69
Şekil 39	Dinozor sırtı tepeleri ve etrafında şekillenen yerleşim	71
Şekil 40	Geleneksel sokak dokularında zemin döşemeleri	72
Şekil 41	Sokak arasında tahrip olmuş bir merdiven-rampa örneği	72
Şekil 42	Çöp konteynırı ve sokak lambası	73
Şekil 43	Ayrık nizamlı yapı	74
Şekil 44	Bitişik nizamlı yapılar	74
Şekil 45	Dar sokak görünümleri	75
Şekil 46	Bahçe duvarı ve kapısı	75
Şekil 47	Çıkma sokak örneği	76
Şekil 48	Sultan Alaaddin Camii ve anıt ağaç	77
Şekil 49	“Beypazarı Yeniden” projesiyle Alaaddin Sokak’ tan bir görüntü	78

Şekil 50	Yenilenen Alaaddin Sokak	79
Şekil 51	Demirciler Sokağı	80
Şekil 52	Konteynır tezgahlar	80
Şekil 53	Alçı taşının ham, pişmiş ve sıva hali	90
Şekil 54	Zemini kaya üzerine oturtulmuş Beypazarı evi	92
Şekil 55	Ocak örneği	92
Şekil 56	Sokağa açılan kapolar ve ışıklık detayları	93
Şekil 57	Bahçe ya da avluya açılan kapılar	93
Şekil 58	İç sofalı kat plan örnekleri	94
Şekil 59	Nurettin Karaoğuz Konağı seki örneği	95
Şekil 60	Nurettin Karaoğuz Konağı niş örneği	96
Şekil 61	Guşganalı bir ev görüntüsü	98
Şekil 62	Tahrip olmuş kapı tokmağı örnekleri	99
Şekil 63	Avlu kapısına sarılan asma	101
Şekil 64	Ömer Ağa Konağı yapım aşaması	103
Şekil 65	Ömer Ağa Konağı sıva aşaması	104
Şekil 66	Ömer Ağa Konağı son hali	104
Şekil 67	326 ada 5 nolu parsel konut birinci kat planı	106
Şekil 68	326 ada 5 nolu parsel konut Birinci Kat Planı	107
Şekil 69	1437 ada 1 parsel nolu konut 2. kat planı +3.91 Kotu	108
Şekil 70	1437 ada 1 parsel nolu konut restitüsyon 2. kat planı +3.91 Kotu	109
Şekil 71	Hanlarönü Meydanı	111
Şekil 72	Hanlarönü Meydanı çarşısı	111
Şekil 73	Nasuh Paşa Hanı	113
Şekil 74	Beypazarı Kaymakamlık binası	114
Şekil 75	Hıdırlık Tepesi Projesi öncesi bir görünüm	115

Şekil 76	Hıdırlık Tepesi Projesi sonrası	115
Şekil 77	Sultan Alaaddin Camii	116
Şekil 78	Tahrip olmuş konutlar	120

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Yerleşik hayata geçişle beraber insanoğlunun kültürel ve sosyal ilerleyişi yaşam sürdüğü mekanlara da yansımaya başlamıştır. Öncelikle yaşadığı yeri betimlemekle başlamış, kendi kültürünü ve kimliğini ön planda tutarak, benliğini kanıtlama ve aidiyet hissetme gereksinimlerine cevap veren yerleşim unsurlarını oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığında kentlerin, insanoğlunun kültürel ve toplumsal bir varlık olması sebebiyle oluşturduğu mekanlar olduğu anlaşılmaktadır (Akdoğan, 2009).

Prehistorik dönemle birlikte insanoğlu çevresine düzen verme arzusuyla tanışmıştır. Barınma ihtiyacını karşılamak için önceleri mağarayı tercih eden insanlar, üretkenlik arttıkça konut ve bununla beraber açık mekanlar oluşturmaya başlamıştır. Sonrasında sosyoekonomik parametrelere bağlı olarak farklılaşarak gelişim gösteren kentler ortaya çıkmıştır. Geçmişten günümüze pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu'da da iklim ve topografya; sosyokültürel ve sosyoekonomik gibi coğrafi ve sosyal etkenler ile şekillenerek geleneksel konutlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel konutlar barınma ihtiyacını karşılayan konut kısmı ile sahip olduğu açık mekanlardan oluşmaktadır. Binlerce yıldır süre gelen yaşama şekli ve geleneklerin bir yansıması olan bu kültürel miraslar kendine has özellikleri ile adeta bir kültür mozaığı haline gelmiştir (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Kent planlamasının amaçlarından biri de toplu yaşamın getirdiği problemlere toplumun refah seviyesi ve gelişimi için sürekli yeni çözümler üretmektir. Koruma planlamasının amacı ise geçmişi özüne uygun olacak şekilde korumaktır. Kent planlaması ile koruma planlamasının amaçları arasında çelişki oluşmaktadır. Bu iki kavramın farklılık oluşturmasının nedeni, yerel yönetimlerin kent planlamasında yüksek rant oluşturmak istemesiyken koruma planları yürütülürken oluşturulmak istenen rantlarda daha baskıcı ve kısıtlayıcı tavırlar içerisinde olunmasıdır. Bilhassa kentsel sit alanı dışında olan ya da tescilli parsellere komşu yapılarda bu iki farklı bakış açısının getirmiş olduğu tarihi dokunun özüne uygun halde korunması ile beraber yeni yapı düzeninin oluşturulması düşüncesi zorlaşmaktadır. Teknik altyapı, arazi kullanımı, yoğunluk ve yükseklik gibi birbiriyle kopuk

kararların alınmasına, geçmişten günümüze ulaşan mirasların yok edilmesine ve böylece de kimliğini kaybetmiş bir çevrenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tarihi çevrelerin bütünlüğünü ne yazık ki yenilenen veya yeniden tasarlanan çevrelerdeki olumsuzluklar veya bu çevrelerdeki karmaşık mekanlar bozmaktadır (Şekil 1). Mevcut doku ile bir bütünlük ya da uyum içinde tasarlanmayan yeni yapılar, tarihi dokuya sahip kentlerin en büyük sorunlarından biridir (Örnek Özden, 2016; Örnek Özden 2017).

Şekil 1. Tarihi çevrede yükselen gökdelenler, İstanbul (“Onedio”, 2015)

Kentlerin şehir silüetinin oluşması, fiziksel olarak değişmesi ve biçimlenmesi çok uzun bir zamanda gerçekleşmektedir. Bu değişim ve gelişim de her geçen gün devam edecektir. Bu sebeple de tarihi yerleşim merkezleri, kentlerde işlev ve mekan morfolojisine yönelik çalışmalar için emsalsiz özellikler taşımaktadır. Bu mekanlar geçmiş yüzyılların bir aynası olması ve günümüze yansması sebebiyle o kentin yapılaşma ve şehircilik bağlamında nasıl gelişim gösterdiğini ortaya koyan yerlerdir (Ünver, 2016).

Nüfusun hızla arttığı ve ekonomik yığılmaların yaşandığı dünyanın her bölgesinin ortak sıkıntılarından biri, geçmişten günümüze biriktirdiği sosyo-kültürel ve mekânsal topografya özelliklerinin günümüz gelişimleri ile uyum ve bütüncül bir görünüm sağlayabilmesidir. UNESCO Dünya Mirası Komitesi’nin 2007’de Yeni Zelanda’da gerçekleştirdiği Genel Kurulu’nda ortaya çıkan raporlar sonucunda kentlerde orak olarak bu

sorunların görüldüğü açığa çıkmıştır. Kentlerde uygulanan büyük altyapı proje çalışmaları, yüksek katlı binalar ve modern mimarilerin tahrip edici etkisini hisseden ülkelerin oranı %40'dır. Kentsel gelişme ve yenileme projelerinin tahrip ettiği kentler arasında İstanbul Tarihi Yarımada; Prag, Londra, Graz, Liverpool, Salzburg, Tallinn gibi Avrupa kentleri; Pekin, Kahire, Semerkand (Şekil 2) gibi uzak doğu ve orta doğu kentleri de bulunmaktadır (Oers, 2010; Dinçer, 2013).

Şekil 2. Semerkand kenti (“Bir parça tuhafılık”, t.y.)

İnsanların kültürel yapıları ve buldukları doğal çevre ile birlikte oluşturdukları geleneksel mimariler; nesillerce aktarılan, farklı kültürlerle ait izler taşıyan, o halka ait gelenek ve kültür kimliğinin en net ve yalın halini yansıtan birimlerdir. Geleneksel mimari ve yapılar küreselleşme ve endüstrileşme karşısında en çok etkilenen ve yok olma riskiyle karşı karşıya kalan kültürel miraslardır. Ülkemiz geleneksel mimari açısından oldukça zengin olmasına rağmen; kültürel mirasları koruma hususunda ki bilgisizlik ve ilgisizlik, küçük ve kırsal yerleşim yerlerinin hızla terk edilmesi, bunların karşısında doğru ve yeterli politikaların seyredilmemesi gibi olumsuzluklar karşısında günden güne tükenmektedir (Binan, 1995; Ulusoy Binan vd., 2017).

Geleneksel dokular, inşa edildikleri dönemin gereksinimlerine cevap veren nitelikte, geleneksel malzemelerle, estetik bakış açısıyla, bulunduğu çevresi ve doğasıyla barışık halde

olan mekanlardır. Barındırdıkları tarihi değerlerin yanında kentin silüetini ve kimliğini de oluştururlar. Geleneksel yapıların bir araya gelerek oluşturduğu dokular o döneme ait sosyal yapı, ticari faaliyetlerin işlevsel dağılışı ve niteliği, şehircilik anlayışı ve planlaması gibi birçok konuda bilgi vermektedir. Anadolu' nun kültürel yapısı ve coğrafi konumu tarih öncesi dönemlerden itibaren günümüze değin ulaşan pek çok farklı ve özgün yerleşimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Günümüzde geleneksel mimari örnekleri arasında sokaklar, meydan ve çeşmeler, topografik yapıya ve mahremiyete saygılı, birbirleriyle ilişkili evler görebilmekteyiz (Eriçok Keleş vd., 2021).

Geçmişten günümüze ulaşan bu mimari miraslar; geleneksel yapıların, bu yapıların çevresinin, çevresindeki diğer geleneksel dokuların bütünlüğü ile oluşmaktadır. Bu miraslar bir kültürel değer üretimi olduğu gibi yapıların teknik ve sanatsal özellikleri de yörenin sosyo-kültürel özelliklerinin bir yansımasıdır (Muşkara, 2017).

Geleneksel dokular günümüze ulaşana değin bazı değişimler geçirmektedirler. Geçmişten günümüze mimari yapıyı ve kent yaşamını gösteren geleneksel dokular, birçok üslup ve şekilleri bünyesinde barındıran yapı özellikleri, farklı mekanlara olanak sağlayan doğal dokulara sahip sokaklardaki zengin düzenlemeleri, yapılarda ve kentsel mobilyalarda özenle oluşturdukları ayrıntılar ile dönemlerin yaratıcılığının göstergesidir. Geleneksel dokular incelendiğinde o dönemin yaşam biçimi, sosyal ve ekonomik yapısı, estetik duyarlılığı hakkında bize bilgi vermekle birlikte geleceğe dair çıkarımlar yapmamızı sağlamaktadır. Geleneksel dokuların estetik, teknik ve özgünlük gibi özellikleri korunmalı ve tarihi açıdan da sürekliliği sağlanmalıdır (Örnek Özden, 2017).

Geleneksel yapıların aslına uygun malzeme, teknik ve işçilik ile günümüze ulaştırılması, yapıların o dönem anlayışını hala yansıtıyor ve özgün niteliklerini muhafaza etmiş olması yapının kimliğini koruması açısından önem arz etmektedir.

Geleneksel kentleri oluşturan temel yaklaşımları özümsemek, elde edilen verileri yeni yerleşim alanlarına taşımak, mekânsal kaliteye ve kimliğe sahip kentleri oluşturmak ve

bunu kent yaşamı ile bütünleştirmek, yapılanma ile doğal çevre arasında uyum sağlamak, planlama ve tasarımda doğru yaklaşımlar elde etmek gerekmektedir. İnsanlar geçmiş dönemlerde kendi geleceklerindeki kentsel gelişmeler için tarihsel olgulara ait tecrübe ve gözlemlere başvurmuşlardır. Bu sebeple geleneksel kent dokularında mevcut olan lakin günümüzde yok olmakla burun buruna gelen özelliklerin meydana getirdiği uygulamalar tasarım yönünden mühim veriler barındırmaktadır (Akıanoğlu, 2009).

Çelik ve Yazgan (2007)' a göre geçmişten günümüze değin ulaşan tarihi kentleri olduğu gibi geleneksel biçimleri ile muhafaza etmek doğru ve gerçek anlamda koruma sağlamamaktadır. Kentin kimliğini oluşturan tüm unsurlar: sokaklar, yollar, sivil mimari örnekleri, anıtlar, meydanlar ve yeşil alanlar olarak daima değışen ve gelişen dünyaya ve buna bağlı olarak bugünün ihtiyaç ve isteklerine uygun şekilde, özgün niteliklerle cevap vermelidir. Bu durum geçmişin taşınmaz değerlerinin günümüzün var olan kaynakları ile geleceğe aktarılmasını sağlayacaktır. Tarihi çevreleri yenileme ve korumada hedeflenen amaç kültürel ve tarihsel sürekliliği devam ettirme, tarihi çevrelerin çevrelerin kimliği korunarak çağdaş yaşam standartlarına uygun şekilde canlandırılması, geleneksel yerleşim planının ve kent peyzajının korunmasıdır (Akıanoğlu, 2009).

Özcan (2012)' ye göre, kentsel korumanın uygulanan planlamalar ve politikalar ile "Sürdürülebilir Kentsel Koruma" kavramına evrildiği görölmektedir. Bu kavram, kültürel ve sosyal çeşitliliği koruyarak yaşatmak, bu değerler ile ekonomik canlanma ve kalkınma sağlamak düşünceleri ile stratejik olarak mekanları planlamaktadır. Bu nedenle geniş yelpazeli bütünleşik bir koruma anlayışıdır. Kentsel dokunun birikim sürecini gözler önüne sermek, kültürel mirasın ve yerel kimliğin sosyal-kültürel, yönetsel-kurumsal ve ekonomik sürdürülebilirliğini devam ettirerek bu mekanları gelecek kuşaklara taşımak stratejilerinden biridir (Örnek Özden, 2017).

Geleneksel konut dokusunun günümüzde ve gelecekteki ihtiyaçlara cevap verme potansiyali ya da eksiklikleri tamamlama böylelikle özgün işlevini sürdürme performansı da bu yaklaşımlar ile saptanmaktadır. Bu kriterlerle birlikte özgün mekansal ve fiziksel özelliklerin korunması, geleneksel konut dokusunun kullanım sürecinin değerlendirilmesi en

önemli ve değişmeyen kıstastır. Yapı ve çevresinin fonksiyonel performansı ve kullanıma uygunluğu bu kıstaslara bağlı değişkenlerdir. Fonksiyonel performans yapının ilk maaliyeti dışında kullanımla birlikte koruma maaliyetini ifade etmektedir. Geleneksel dokunun kültürel, tarihsel, özgünlük, homojenlik, enderlik, işlevsellik ve süreklilik gibi sembolik değerleri gerçek ekonomik ederinin üzerindedir. Kullanılabilirlik ölçütleri kullanıcı görüşlerinden yararlanılarak derecelendirilmektedir. Bu ölçütler birbiri ile ilişkilendirilmekte, koruma-kullanma dengesi sorgulanmakta, özgün özelliklerden kaynaklanan olanak ve kısıtlamalar ile geleneksel konut dokusunun kullanılabilirliği ve kullanım süreci değerlendirilmektedir (Gültekin vd., 2005).

Geleneksel Konut Dokusunun Kullanılabilirliği

Geleneksel dokular en iyi yaşatılarak ve kendi özgün işlevleri sürdürülerek korunabilmektedir. Tarihi yapıların korunmasında temel amaç yapısal bütünlüğün muhafaza edilerek geleceğe aktarılmasını sağlamaktır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, tarihi yapının özgün niteliklerini kaybetmeden ve belge değerini koruyarak bu çalışmaları yapmaktır (Örnek Özden, 2017).

Geleneksel konut dokularında kullanım sürecinin değerlendirilmesi ile ortaya çıkan kullanılabilirlik ölçütleri “post-occupancy evaluation: POE” yapıya uygulanacak koruma ve kullanım türlerine yönelik müdahaleleri belirlemektedir. Bu ölçütler:

- Sahip olduğu tarihsel değer yanında, sokak, yapı ilişkisi ve parsel gibi türevlerde özgün yerleşim deseni çizmeli; biçim, üretim ve teknolojisi, büyüklüğü gibi mekansal ve fiziksel yapısında da işlevsel olarak ekonomik ve özgünlük parametrelerinde sürdürmelidir.
- Yapımı gerçekleştirdiği günden bugüne daimi olarak konut kullanım şeklindeki değişiklikleri fiziksel yapıda okunmalıdır.
- Homojen yapısıyla tipoloji (üretim teknolojisi, sayıca çokluk, yapılaşma özellikleri vb.) oluşturmalıdır.

- Konut dışı sivil mimarlık örnekleri olan cami, çeşme, hamam, okul, fırın gibi yapılar ile yerleşme geleneğini aktarmalıdır (Gültekin vd.,; 2005Gültekin, 2007).

Günümüzde kullanarak koruma anlayışı hakimdir. Tarihi dokuya sahip yapıları kullanılabilir hale getirmenin bir yolu da; sosyal, kültürel ve toplumsal etkilerle değişim gösteren ve gelişen ihtiyaçlara karşılık o yapılara yeni işlevler kazandırmaktır. Bu işlevler ile tarihi yapının kazanacağı yeni fonksiyonların ilgili kurumlar tarafından gerekli yasal mevzuatlar (kanunlar, yönetmelikler, plan notları, ilke kararları vb.) ışığında, zaman zaman birden çok yönetmeliğin yönlendirmesiyle planlanması gerekmektedir (Örnek Özden, 2017).

Cooper (2001)'a göre kullanım sürecinin değerlendirilmesi;

- Geri-besleme metodu ile yapı yönetiminde organizasyonel verimlilik ve yeterlilik arasında bağlantı oluşturarak yapı performansını ölçmek,
- Yapının sürdürülebilirliği için yapı ve çevresinin üretim ve tüketimi arasında geçişi dengelemek ve birbirleri ile bağlı fakat çeşitli boyutlarda (1960' lardan günümüze) geliştirmek,
- Tasarım sürecinden itibaren kaliteyi geliştirmek ile ilişkilidir.

Geleneksel dokuya sahip yapı ve konutların otel, okul ya da restoran olarak kullanılması yapının orijinalinde olmayan birçok bölümün mekana dahil edilmesini gerektirdiğinden dolayı geleneksel dokunun orijinalliğine ve özgünlüğüne zarar verebilmektedir. Bu açıdan işlev değişikliği kararı alınırken yalnızca yapı boyutunda değil ayrıca kentsel boyutta da düşünülmelidir. Yapı bulunduğu konum dolayısıyla büyük bir silüete etki etmektedir. Yapılardaki değişim kendisi ile çevreyi dönüştürmekte hem de çevresel koşullardan etkilenmektedir (Büyükarıslan ve Güney, 2013; Örnek Özden, 2017).

Yapı olarak hala ayakta olan ancak işlevini devam ettiremeyen ya da devam ettirebilecek niteliğini kaybetmiş tarihi yapılar, günümüzün değişen hayat koşullarına ve

sosyal yapısını göz önünde bulundurarak; mekanın bulunduğu konuma, mimarisine ve kurgusuna göre yeni bir işlev edinebilir. Böylece “sürdürülebilir koruma” ve “kullanılabilirlik” kavramlarını hayata geçirilebilmektedir.

Ülkemizde Geleneksel Dokunun Oluşum Süreci

1071 Malazgirt savaşıyla birlikte Anadolu’ nun kapıları Türklere açılmış ve Selçuklular dönemiyle beraber Anadolu’ da Türk izleri görülmeye başlanmıştır.

Selçuklu Dönemi’ne ait olan hiçbir konut ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır. Selçuklular dış mekandan çok iç mekana önem vermişlerdir. Bazı saray kalıntıları bizlere Selçuklu mimarisiyle ilgili ipucu vermektedir. Konya Köşkü (1192), Kayseri-Keykubadiye Sarayı (1224), Beyşehir-Kubadabad Sarayı (1236) ve Alanya Köşkü bu döneme ait olduğu bilinen yapılardır. 14. yy ile beraber Beylikler Dönemi başlamış ancak yapılarda dayanıksız malzemeler kullanılması nedeniyle günümüze ulaşan herhangi bir eser olmamıştır. Ancak sıkışık bir düzende ve avlulu plan tipinde kalabalık mahaller şeklinde yapılandığı bilinmektedir. Osmanlı Dönemiyle, ortaçağda Bizans’ ın metropolü haline gelen Balkanlar ve Marmara Bölgesi ile tanışılmış ve kültürel bir etkileşim söz konusu olmuştur. Ancak kendi kültürünü de devam ettiren Osmanlı yerleşim için eski kent merkezlerini tercih etmiş, cami, külliye, imaret gibi sosyal yapıları yeni kurdukları şehirlerin etrafında şekillendirmiştir. Osmanlı geleneksel konut yapılarında çoğunlukla sofa, avlu, ahır ve tabhane görülmektedir. Avlularda su kuyusuna da rastlanılabilmektedir (Oğuzoğlu, 1987; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Geleneksel Türk evi kavramı ise Osmanlı sınırları içerisinde Anadolu ve Rumeli’ye yerleşmiş Türk ailelerin töre ve kültürlerine uygun şekilde planlanmış, geliştirilmiş ve 500 sene boyunca kullanıcılarının ihtiyaçlarına kendine has özellikleri ile cevap vermiş yapılar bütünüdür (Eldem, 1968; Kuban, 1976; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Cumhuriyet Dönemi' nin ilk yıllarıyla birlikte kültürel ve toplumsal alanda değişiklikler olması mimariyi de etkilemiştir. Kent oluşumundayabancı mimarların etkileri görülmektedir. 1940'lı yıllara kadar pek çok konut ve kamu binası inşa edilmiştir. 1950'li yıllarda ise II. Ulusal Mimarlık dönemiyle bölgelerin iklimiyle uyuşan, yerli malzeme kullanılan ve geleneksel mimarinin örnek alındığı bir dönem başlamıştır. Böylece mimaride Geleneksel Türk Konutu esintileri hakim olmuştur. 1950'lerden sonra ise batılı tarz mimari anlayışına dönülerek geleneksel nitelikteki mimari anlayış terk edilmiştir. Kentsel yapılaşmada tasarım anlayışının gelişmesinin yanında gecekonduların yapılaşmanın başladığı da görülmektedir. Geleneksel yapı ve açık mekan anlayışı yerini hızla artan toplu konut ve apartmanlara bırakmıştır (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

1.1. Çalışmanın Kapsamı ve Amacı

Anadolu'da yerleşim alanları 20. yy'ın ikinci yarısından sonra kentleşmeyle birlikte hızlı bir değişim yaşamaya başlamıştır. Bu değişimle beraber ne yazık ki kentler kültürel ve doğal kaynaklarını hızla kaybetmeye başlamış ve değerleri tahribata uğramıştır. Geçmişte olduğu gibi bugün de kentleşme halen devam etmekte, oluşturduğu negatif baskılar geleneksel yerleşimler üzerinde tehlike arz etmektedir. Sürekli yenilenen ve gelişim gösteren yerleşimlerde kentleşme elbette kaçınılmazdır. Ancak tarihi çevreler ve bu dokuların önemi hakkında bilgi eksikliği ve bilinçsiz yaklaşımlar; kentleşmelerdeki denetimsizliğe, bu nedenle geleneksel kaynakların kaybedilmesine sebep olmaktadır. Bu hususlara gerekli önemin verilmemesi ve önlemlerin alınmaması değerlerimizi geleceğe ulaştırmamıza engel olacaktır. Buna rağmen sürdürülebilir tarihi miraslar hakkında giderek artan halk bilinci sayesinde kayda değer mühim gelişmelerin meydana geleceği düşünülmektedir (Aklanoğlu, 2009).

Peyzaj mimarlığı çok geniş yelpazeye sahip bir meslek disiplini olması sebebiyle kentsel peyzajda geleneksel dokunun korunabilirliği ve sürdürülebilirliği, peyzaj planlama ve tasarımında geleneksel dokuya uyum ve etkileşimi konularında da aktif bir şekilde rol almaktadır (Aklanoğlu, 2009).

Beypazarı; coğrafik konumu ve özellikleri (karasal iklim ile karadeniz ikliminin kesişimi), sosyo-kültürel yapısı (geçmişte Rum ve Türk, günümüzde yalnızca Türk toplumu), yerel halkı, yerel halkın oluşturduğu kendine has halk bilimi ve gelenekleri, mimari yapısı ve bu mimari yapının oluşturduğu nadir konut dokusu, bu dokunun oluşturduğu eşine az rastlanır perspektifi ile başkent Ankara' nın bünyesinde yer almasına rağmen çok farklı ve kendine has özellikler göstermektedir. Bu nedenle Beypazarı hem sosyo-kültürel hem de mimari açıdan sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmış ve çalışılmasına devam edilmesi gereken bir kenttir. Yıllar içinde değişen ihtiyaçlar, köyden kente göçün başlaması ile eklenen gereksinimler, kentin büyümesine ve gelişmesine sebep olmuş ancak tarihi yerleşimden farklı konumlarda ilerlenilmiş olması ve geleneksel dokuların geçmişten günümüze hala devam eden restore çalışmalarıyla, arı mekan olgusu ciddi seviyede korunabilmiştir. Ancak tamamen sağlanmış bir koruma ve sürdürülebilirlik sokak, cadde, meydan, açık yeşil alanlar gibi kentsel mekanların düzenlenmesi ve yenileme sürecinden geçmesi sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Bu çalışmada, kentsel peyzajda geleneksel konut dokusunun öneminin Beypazarı'ndaki yerinin saptanması; tarihi çevre yenileme ve koruma çalışmalarında, koruma ve kentsel peyzaj ilişkisinin sorgulanması amaçlanmış, bu bağlamda elde edilen veriler paylaşılmıştır.

1.2. Kuramsal Temeller

1.2.1. Peyzaj ve Kent

Peyzaj kelimesinin kökeni Fransızca dilinden gelmekte ve kır veya bahçe görünümünü konu alan resim anlamını ifade etmektedir.. Peyzaj kavramı “Avrupa Peyzaj Sözleşmesi” ne göre incelendiğinde ise insanların algılandığı haliyle beşeri etkileşimin sonucu ortaya çıkan ve belirli bölgeleri kapsayan alan anlamına gelmektedir. Peyzaj ayrıca tarih ile günümüz arasında, kültür ve tabiat ile beraber doğru bir bağlantı oluşturmaktadır (Ergagranit, 2022).

Kent kavramı sözlükte “nüfusun büyük bir kısmının ekonomik faaliyet alanı olarak sanayi, ticaret, hizmet ve yönetim ile ilgili işlerle geçim sürdüğü, kültürel ve toplumsal bir örgütlenmenin gerçekleştiği yerleşim alanı” şeklinde tanımlanmaktadır. Kent kavramı nüfus, yönetsel sınır ve yapı, sosyolojik ve ekonomik ölçütler ile belirleyici niteliklere sahip olmaktadır.

Kentsel peyzaj, peyzajın kentteki oluşumudur. Kent içerisinde yer alan çevrenin bilinçli bir şekilde düzenlenişini tabir etmektedir. Kentsel peyzaj yapıların tek tek bireysel olarak değil bütünsel halde ele alınması, birbiriyle ve yapılanmamış mekanlarla olan ilişkilerini değerlendirmektir. Fiziksel yapıyla beraber sosyo-kültürel yapının da kentsel peyzajın oluşumunda ki etkisi oldukça fazladır (Karaman, 1995; Çelik ve Yazgan, 2007).

Kentsel peyzajda insanların doğayla ve yeşille olan bağlantısı kesilmemeli aksine devam ettirilmelidir. Siteler, apartmanlar, gökdelenler, müstakil evler ve bu binaların bahçe alanları kentsel peyzaj kavramının alanına girmektedir.

1.2.2. Geleneksel Peyzaj

Geleneksel peyzajda, peyzaj öğeleri ve ağaçlandırmaların hem meyve ve yapraklardan yararlanılarak faydalanılmış hem de göze hitap etmesi önemsenmiştir. O günün teknolojisi ve malzemeleri bir arada kullanılarak mekana nitelikli uyumu sağlanmıştır. Mekanlar için birbirinden farklı çözümler üretilmiş böylece kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verilmiş ve konfor sağlanmıştır. Ancak öncelik yapı ve peyzaj planlaması yapılarak doğa ile barışık bir ürün çıkarmak olmuştur (Atalan, 2018).

Örnek Özden (2017)’e göre, günümüzde koruma anlayışı yalnızca tek yapı koruma ölçeğinden çıkmıştır. Tarihi geleneksel doku ölçeğine ulaşmış hatta tarihi çevre ve kültürel peyzaj koruma anlayışına evrilmiştir. Ancak hala tek başına ayakta kalan kültür miraslarının devamlılığını sürdürmesi hususunda zorluklarla mücadele halinde olması, günümüz koruma anlayışı ile koruma çalışmalarının tezatlığını gözler önüne sermektedir. Örneğin;

- Tarihi doku ve çevresinin dışında yeni imar planları ile oluşturulan yapı düzenleri, tarihi doku ve çevresinin ölçeğini kısıtlamaktadır.

- Oluşturulan imar planları ile tarihi dokuya kaldırabileceğinden daha ağır ve farklı işlevler yüklenebilmektedir.

- Oluşumu için yüzyıllar gereken tarihi sokak dokularının çevresinde zamanla hiçbir uyum kaygısı gözetilmeden yeni yapılar birikimi oluşmaktadır. Ardından kaybolan tarihi sokak dokusu sorunu orada bulunan tescilli yapıların korunması ile çözülmeye çalışılmaktadır. (Örnek Özden, 2017). Ancak ne yazık ki kaybolan geleneksel sokak dokusu öze indirgenen tescilli yapı koruması ile geri getirilememektedir.

Tarihi kentsel peyzaj yaklaşımına göre kültürel çeşitlilik hem toplumsal hem de ekonomik açıdan kalkınmayı sağlayan temel niteliklerden biridir. Bu yaklaşım alanın hidrolojisini, topografisini, jeomorfolojisini ve bunlar gibi doğal fiziki özelliklerini; bahçe ve açık alanları; arazinin kullanım şekli ve organizasyonunu; çevresindeki çağdaş ve tarihi yapılaşmanın altyapısını anlama ve görsel ilişkiler ile kentsel yapıyı oluşturmayı içermektedir.

Ayrıca bu yaklaşım sürdürülebilir kalkınma penceresinden bakıldığında tarihi kentsel peyzaj alanlarının belirlenmesini, değerlendirilmesini ve böylelikle korunmasıyla bütüncül bir anlayış sağlamaktadır. Tarihi kentsel peyzaj yaklaşımı ile alanların mevcut dinamik karakterleri analiz edilerek kabul edilmektedir. Bununla beraber insanların yaşadığı çevrenin kalite standardını korumak ve geliştirmek için üretken bir tavır ile sürdürülebilir kullanımı artırmayı ve çeşitlilik sağlamayı amaç edinmiştir. Kentsel mirası korumaya yönelik aldığı kararlar ile sosyal hedeflerini entegre etmektedir. Kentsel ve doğal çevrenin günümüz ve gelecek nesil ihtiyaçları ile geçmişten gelen sürdürülebilir hedeflerin ilişkisine dayanmaktadır. Tarihi dokuya yapılacak müdahalelerin, tarihi mirasın oluşturduğu bölgesel bağlamları dikkate alınarak yapılmasını amaçlar. Tarihi kentsel peyzaj yaklaşımı, yerel toplumların geleneklerinden bilgi edinerek ulusal ve uluslararası toplulukların değerlerine saygı gösterilmesini hedeflemektedir (Unesco, 2011).

“Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili Tavsiye Kararı” 10 Kasım 2011’de UNESCO Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 7 Mayıs 2012’de UNESCO Genel Başkanı Irina Bokova

tarafından imzalanmıştır. UNESCO dünya nüfusunun hızla artması ve büyüyen nüfusun büyük kentlerde yığılmalar oluşturması sebebiyle “Tarihi Kentsel Peyzaj” kavramını benimsemiştir. Gelişim ve yenilik merkezleri olan bu kentler istihdam, eğitim gibi konularda fırsatlar oluştururken, sosyal ve mekânsal parçalanmalar ile kentsel çevre kalitesinin düşmesine sebep olmaktadır. Tek düze standart binalar, yetersiz altyapı, sosyal ayrışma, yoksulluk konuları giderek risk oluşturmaktadır (Dincer, 2013; Unesco, 2011).

Geleneksel peyzaj ve peyzaj için sürdürülebilirlik kavramı insan-çevre-mekan bileşeninde çok daha geçmişe dayanmakla beraber 1972 Stockholm’de düzenlenen Dünya Çevre Konferansı Raporu’yla beraber “eko-gelişme” başlığıyla gelişmeye başlamıştır (İncedayı, 2004; Muşkara 2017).

1.2.3. Geleneksel Konut Dokusu

Geleneksel konut dokusu, geçmişten günümüze pek çok farklı medeniyetin sosyokültürel ve sosyoekonomik özellikleri ile buldukları bölgelerin iklim ve topografya gibi coğrafi yapılarıyla şekillenerek ortaya çıkmıştır.

Geleneksel yerleşim alanları açısından bölgenin iklimi, topografyası, hammadde kaynakları - yakınlığı, tarım ve hayvancılığa uygunluğu, bitki örtüsü gibi coğrafi özellikleri büyük önem arz etmektedir. Bölge ikliminin: sert, kurak ya da ılıman ve yağışlı olması; topografik yapısı: yükselteli, engebeli ya da düz yapıya sahip olması yerleşim alanını ve sınırını etkilemektedir. Bölgedeki hangi hammaddenin bol ve kolay ulaşılabilir olduğu geleneksel konutlarda kullanılan malzemeyi etkileyen bir unsurdur. Ayrıca bölgenin bitki örtüsü hayvancılığı etkilediği gibi; bölgenin hayvancılık ve tarım açısından elverişliliği yazlık (ova) ve kışlak anlayışını doğurmakta ve bu da yine konut gelişimini etkilemektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında iklim, topografya, hammaddeye yakınlık, bitki örtüsü, tarım ve hayvancılığa uygunluk birbirine bağlı bileşenlerdir ve geleneksel konut dokusunu oluşturmaktadır.

Kuban, 1970' e göre, coğrafi koşulların etkisiyle yapı malzemesinin farklılaşıyor olması konut stillerinin bölgesel olarak ayrılmasına neden olmuştur. (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Geleneksel konut yerleşimlerinin kurgulanmasında iklim, çevre ve topografya özellikleri etkili olmuştur. Bu olguları uzun yıllar boyunca tanıyıp tecrübe eden yöre halkı da kendine özgün yapı malzemesi ve teknikleri geliştirmiştir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Anadolu'da da pek çok farklı malzeme ve teknik kullanılarak inşa edilmiş özgün geleneksel yapılar mevcuttur. Bu pek çok farklı kültür ve yörenin inşa ettiği geleneksel konut dokuları, malzeme ve teknik açısından birbirleriyle farklı göstermektedir en büyük ortak noktaları yapıların kendi fiziksel çevre ve ekolojik özelliklerine uygun halde, doğa ile uyumlu, işlevsel ve estetik yapıda olmasıdır (Atalan, 2018).

Mimari mirasın birer örneği olan geleneksel konut dokuları; ortak bir geçmiş ve aidiyet duygusun, etnik ve kültürel kimliğin, tarihi ayrıntıların birer sonucudur. Bu yapılar onu oluşturan toplumun özelliklerini geçmişte olduğu gibi bugün de yeniden doğrulayan ve kültürel bileşenlerin sürekliliğini sağlayan değerlerdir (Graham, 2002; Muşkara, 2017).

Günümüzde daha çok kırsal alanlarda rastladığımız geleneksel mimariyi tek başına değerlendirmek yerine o bölgedeki somut olmayan kültürel değerler ve geleneksel miraslar ile entegre etmek, somut ve soyut geleneksel dokuların bütünlüğü açısından önemli bir anlayıştır. O halde geleneksel mimarinin doğru bir şekilde korunmasını sağlamanın yöntemlerinden biri de yapıların, bulunduğu coğrafya ve yöre halkının kültürü, gelenekleri ve tarihi ile birlikte korunmasıdır. Yapının özgünlüğü ancak bu şekilde korunur. Ayrıca geleneksel yöntemler kullanılarak yapılmış bu konutların yalnızca günümüz teknoloji ve yöntemleri ile restore edilmesi ve çevresiyle bütüncül olarak değil tekil halde yenilenmesi geleneksel doku ve çevrelerin korunması açısından yetersizdir (Muşkara, 2017).

Geleneksel mimari halkın kendi bilgi, beceri ve tecrübesiyle oluşmuş bir olgudur. Kullanılan malzeme, uygulanan işçilik, mekâna yüklenen işlevler fiziki etmenlere bağlı olduğu kadar yöredeki insanların geleneksel ve etnik özleri gibi sosyo-kültürel özelliklerine de bağlıdır.

Geleneksel mimariler, yerel ustaların yapı sanatıyla oluşmuştur. Bölge insanların yaşam biçimi, kültürü ve bölgenin coğrafi şartları mimari açıdan istekleri belirlemiş, ustalar da o toplumun gelenek ve kültür birikimi ile deneyimlerini işçilikleri ile göstermiştir (Bektaş, 2014; Çelikyay, 2019).

Geleneksel Konut Dokusunun Korunabilirliği

Tarihi kent dokusu genellikle kentin merkezinde yer almaktadır. Kentlerde yaşam ve bununla beraber değişen koşullar ile korunması gereken tarihi dokular kentin konaklama ve ticaret merkezleriyle çakışabilmektedir. Bu tarihi dokular, kentin yeni fonksiyonlarına ve sosyal ya da fiziksel mekan yapısına zıt düşse de kente kazandıracığı ekonomik parametreler açısından korunması gerekli yapılardır (Örnek Özden, 2017).

Geleneksel yapıların kullanım açısından terk edilmesiyle birlikte bakımsız bir hale gelmesi, yıkılmalar yaşayarak harap olması kaçınılmazdır. Geleneksel mimarinin temel yapı taşlarından biri olan doğal malzemeler bozulma mekanizmaları tarafından hızla etkilenmektedir. İklim, doğal ve çevresel şartların getirdiği olumsuzluklar, kendi bünyelerinde barındırdıkları teknik hatalar yapıyı oluşturan malzemelerde bozulmaya neden olmaktadır (Binan, 1994; Ulusoy Binan vd., 2017). Zamanla çevresel ve doğal şartlarında etkisiyle oluşan bozulmaların yanında; niteliksiz malzeme ve işçilik, uygun olmayan tasarımlar, deprem ve sel gibi felaketler de geleneksel yapılarda hasarlar oluşmasına ve hatta bu yapıların yok olmasına neden olmuştur (Ulusoy Binan vd., 2017).

Dünyada kendi özgün kimliğini korumayı başarmış tarihi bir kent bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise kentlerin birer dinamik organizmalar olmalarıdır. Bu kavram özünde hareketli bir hedef olması sebebiyle toplumla beraber değişim göstermeye mahkum bir olgudur (Unesco, 2022a).

- Tarihi alanların kimliğini kaybetme tehlikesi ile burun buruna gelmesi; bu sorunun, tarihi yapıları kültürlerinin ve kimlikliklerinin bir parçası ve yansıtıcısı olarak gören toplumlar için büyük önem arz etmesi,
- Milletler tarafından çağdaş yaklaşımlar bahane edilerek tarihi mirasların göz ardı edilmesi ve hatta yıkılması sebebiyle zarar görmeleri,
- Yenisi yapılamaz ve geri getirilemez bu değerlerin yıpranma ve yıkılma tehlikelerine maruz kalmaları,

Sebebiyle 26 Kasım 1976'da Nairobi'de toplanan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı'nda her devlet ivedilikle, yerel, bölgesel ve ulusal alanda uygulaması gerekli olan "Tarihi veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini Konusunda Tavsiye Kararları" alınmıştır (Unesco, 2011).

Ayrıca bir tarihi dokuyu günümüzde hayatta tutabilmek adına yapılabilecek çalışmalar düşünüldüğünde, yapıya yıkım çalışması yapılmadan müdahale edilmesi en doğru yaklaşımdır. Sebebi ise bir tarihi dokunun yıkılarak tekrar aynı şekilde günümüz çağdaş yapımların teknikleri ile yapılmasının (re-konstrüksiyon) zor ve pek de sağlıklı bir yaklaşım olmamasıdır. Yıkıma eğilim gösteren (mal-i inhidam) yapılar ile karşılaşıldığında yapıyı ayakta tutmak adına yapının ihtiyaç duyduğu her türlü çalışma yapılmalı sonrasında bir sonuç alınamıyorsa rekonstrüksiyon ile müdahale edilmelidir. Tarihi dokularda yapılacak herhangi bir restorasyon çalışmasında ya da yeni bir işlev yüklenmesinde; malzeme, biçim ve oran konusu yalnızca restorasyon ya da mühendislik ilkeleriyle karar verilerek gerçekleştirilmemelidir (Örnek Özden, 2017).

Alanında uzman inşaat mühendisleri, restoratörler, mimarlar, iç mimarlar ve peyzaj mimarları gibi mesleki prensiplerin bir araya gelerek yapacakları titiz çalışmalar ve

alacakları ortak kararlar ile yapının aslına uygun malzeme ve teknikler kullanılarak rekonstrüksiyon çalışmaları yapılabilmektedir. Aksi halde doğru ve sağlıklı bir korumadan ya da tarihi dokuyu günümüze kazandırma çalışmasından bahsedilemez.

250’yi aşkın tarihi kent Dünya Miras Listesi’nde yer almaktadır. Sadece turizm ve turizme bağlı hizmet ve ürünler ile değil, diğer işlevler ile de gerek yerel gerek ulusal açıdan çokça sosyo-ekonomik yarar sağlamaktadır. Kentsel miras bölgelerinde çevre denetimini ve kontrolünü sağlayan yönetmelikler daha sıkı olması gerektiğinden dolayı gelişmiş bir yönetime gereksinim duyulmaktadır. Yönetmelikler iyi uygulandığı takdirde kentsel tasarım ve planlama alanlarında gelişim kat edilmektedir (Unesco, 2022b).

Kültürel mirasa yönelik faaliyetler yurtdışında uzun yıllardır devam etmesine rağmen Türkiye’de bu tarz çalışmalar oldukça yenidir. AB kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasını sağlamaktadır çünkü kültürel mirası, kültür endüstrisi ve ekonomisi olarak kabul etmektedir. Yurtdışında yer alan kültürel miraslar farklı proje ve programlar ile korunmaya, yaşatılmaya çalışılmakta bununla beraber kültürel mirasın yer aldığı şehrin tanınma seviyesi artmakta, ekonomik gelir oluşturulmasına da imkan sağlanmaktadır. Bu çalışmaların en başında kültür turizmi gelmektedir. Kültür mirası ve turizminin, kültür endüstrisi içerisinde değerlendirilmeye başlanması 1970’li yıllarda yürürlüğe sokulan UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmeleri’ne dayanmaktadır (Özdemir, 2009; Hocaoğlu, 2016).

2000’li yıllarda kültürel mirasın turizm ile tanıtılabileceği yerel politikacıların gündeminde ses getirmeye başlamıştır. 2008 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının gerçekleştirdiği “Marka Kent Projesi”nde 15 şehir marka kent seçilerek kültür turizminin canlandırılması hedeflenmiştir (Ayvaz, 2008; Hocaoğlu, 2016). Her yıl bir şehrin “Kültür Turizmi Kenti” olarak belirlenmesi, kültürel, mimari ve tarihi özelliklere sahip olan yapı ve ören yerlerinin restore edilmesi, kültürel ve sanatsal gösterilerin sahneleneceği mekanların yapılması, yöresel etkinliklerin uluslararası standartlarda olması, kentlerin zengin kültürel miraslarını ulusal ve uluslar arasında vurgulayıp tanıtmaya, pazarlama yapma, kamuoyunun

somut ve soyut kültürel miraslar ve bu mirasların korunması hakkında bilinçlendirilmesi Kentsel Ölçekte Markalaşma Stratejisi'nin 2023 hedefleri arasındadır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007; Hocaoğlu, 2016).

1.3. Tarihi Çevre

Ahunbay (2004)' a göre tarihi çevreler dün ile bugün arasında köprü kuran kültürel hazinlerdir. Günümüzün kalıplaşmış, sıradan yapılaşmaları ve konutlar topluluğu haline gelmiş kentlerin yanında kimlik sahibi olmaları nedeniyle önemli bir konumdadırlar. Bu nedenle korunmaları ve geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe taşınmaları büyük önem arz etmektedir. Tarihi bir perspektif dahilinde anıtların restorasyon çalışmaları ile başlayan koruma çalışmaları, tarihi ve geleneksel dokuların ve kentlerin korunmasına değin ilerleme göstermiştir. Bölgesel ve kentsel planlamanın amaçlarından biri de mimari mirasın korunmasıdır. Bu amaç 1975 yılının Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmesi ve "Amsterdam Bildirgesi" nin yayınlanmasıyla başlayan bu süreçte nitelik kazanmıştır. Bu bildirge ile sosyal, yönetsel, yasal ve ekonomik yönler kapsamında bütünsel bir koruma amaçlanmıştır. Bununla birlikte koruma modeli olarak betimlenen bu çalışmaların yaşama geçirilmesi için gereksinim duyulan araçlar belirlenmeye çalışılmıştır (Çelik ve Yazgan, 2009).

Tarihi çevrelerde bulunan yapıların yapım teknikleri ve mekan kurguları, yapıların iç mekan tasarımları, cephe görünüşleri, yapının çevre peyzajı ile geleneksel yapıların kimlikleri hakkında bilgi edinilmektedir. Görsel ve yazılı kaynaklardan elde edilemeyen bilgiler dahi bu özellikler göz önünde bulundurularak temin edilebilmektedir (Yıldız, 2020).

Anıt yapılar, kamusal, askeri, dini, konut, su yapıları gibi farklı çeşitlere ayrılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1.

Anıt yapıları ve örnekleri (Yıldız, 2020)

Kamusal Yapı	Küllüye, bedesten, han, kervansaray, hamam, medrese, saat kulesi, dikili taş, bezir seteni/bezirhane, kümbet/mezarlık, su ve yel değirmeni
Askeri Yapı	Kale, kışla, tabya, anıt ve şehitlikler
Dini Yapı	Cami, mescit, namazgâh, türbe, kilise, manastır, şapel
Konut Yapısı	Saray, köşk, kasır, avlulu/avlusuz ve bahçeli/bahçesiz geleneksel konutlar
Su Yapısı	Su sarnıçları, su kemerleri, köprü ve geçitler, çeşme, şadırvan, sebil, selsebil, havuz

Somut ve somut olmayan kültürel miraslar birlikte değerlendirilmesi gereken öğelerdir. Günümüze kadar ulaşan bu mirasları, kültürel mirasın farklı konularına göre ayırtmak bu geleneksel zenginliklerin birbiri ile olan ilişkilerini anlama ve değerlendirme açısından zorluk oluşturmaktadır. Nitekim özellikle geleneksel dokuların hakim olduğu bu yerleşimlerde somut olmayan kültürel mirasların geleneksel mimari miraslar ile entegre edilmesi ve bu değerler açısından bütüncülüğün savunulması en doğru anlayış olacaktır. Bu eserler ancak bulunduğu coğrafyanın kültürü, tarihi ve gelenekleri ile beraber korunmayı başardığında özgün değerine ulaşarak korunabilmektedir. Geleneksel malzeme ve yöntemler ile inşa edilen yapıları çağdaş malzeme ve tekniklerle restore etmek bütüncül geleneksel dokunun korunması açısından yetersizdir (Muşkara, 2017) .

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 660 sayılı ilke kararına göre korunması gerekli tekil yapılar 1. Grup ve 2. Grup olarak iki başlıkta incelenmektedir:

1. Grup Yapılar: Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır.

2. Grup Yapılar: Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır (KTKVK, t.y.).

İlk grupta bahsedilen yapıların toplumun tümüne hizmet veren daha anıtsal özelliklere sahip yapılar olduğu, ikinci grup yapıların ise kent dokusunu oluşturan geleneksel konutlar olduğu anlaşılabilmektedir.

Korunmaya çalışılan yerleşimler yalnızca ölü müze alanları biçiminde değil, içerisinde yer aldıkları bölge veya kentin planlanmış gelişimine fayda sağlayan, dinamik ve yaşayan alanlar olarak ciddi bir önem taşımaktadır. Ancak günümüzde yenileme ve koruma faaliyetleri genellikle tarihi binaların restorasyon çalışmalarıyla gerçekleşmekte, tarihi binaların tamamlayıcısı ve bir parçası olan bahçeleri, bağlı oldukları sokakları ve o tarihi dokuya uyum halinde olması gereken kentsel donatı elemanları koruma çalışmalarına dahil edilmemektedir (Tunçer, 2000; Çelik ve Yazgan, 2009).

Kentin işlevselliği, yaşanabilirliği ve yerel ekonomik kalkınması ile bölgenin kentsel mirasının korunması arasında bir denge ilişkisi mevcuttur. Bu denge ile kentin günümüz ihtiyaçlarına cevap verilirken kültürel ve doğal kaynakları da korunarak gelecek nesiller için sürdürülebilir biçimde geliştirilmektedir. Kültürel miras, ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel özellikler gibi farklı yaklaşımlar birbiriyle çelişmemekte, bilakis birbiri ile tamamlayıcı olmaktadır. Bu anlayışın uzun vadede başarılı olması bu kavramların birbiri ile ilişki içerisinde olmasına bağlıdır (Unesco, 2022a).

Tarihi Çevre ve Kentsel Peyzaj İlişkisi

Kentsel peyzaj, kent kavramında peyzajın oluşumudur. Kent içerisinde yer alan çevrenin bilinçli bir şekilde düzenlenişini ifade etmektedir. Kentsel peyzaj yapıların tek tek bireysel olarak değil bütünsel halde ele alınması, birbiriyle ve yapılanmamış mekanlarla olan ilişkilerini değerlendirmektir. Fiziksel yapıyla beraber sosyo-kültürel yapının da kentsel peyzajın oluşumunda ki etkisi oldukça fazladır (Karaman, 1995; Çelik ve Yazgan, 2007).

Peyzaj tasarımıyla istenen mekana ulaşmak peyzajda canlı materyaller kullanılması sebebiyle zamana ihtiyaç duyulan bir süreçtir. Bu yönden değerlendirildiğinde peyzaj tasarımı sabit bir mimari vaziyet planından çok daha farklı, kentsel tasarımın büyüyen,

gelişen, mevsim ve dönemlere göre biçim ve renk değiştiren en önemlisi yaşayan bir koludur. Yaşlıca vd. (1999)' ne göre doğru bir çizgide ilerleyen peyzaj tasarımında amaçlanan hedefler:

- Tasarımlar net öneriler yerine gerektiğinde değişebilen, şartlara uygunluk sağlayabilen esnekliğe sahip olmalı, alternatif üretebilmelidir.
- Yerel ve kentsel kararlara uygunluk sağlamalıdır.
- Çevresi ve varsa çevresindeki tarihi dokularla bütünleşmelidir.
- Tasarım önerisi ile meydana gelecek yeni ulaşım yüküne, otopark gereksinimlerine, trafik ve yayanın erişilebilirlik olanaklarına, ulaşım sorunlarına cevap vermelidir (Çelik ve Yazgan).

Tarihi kültürel miraslar taşınabilir, taşınamaz, mimari ve somut olmayan kültürel miras gibi farklı gruplara ayrılıyor olsa da 2000'li yıllardan sonra kültürel mirasları bir bütün olarak ele alan görüşler hakim olmuştur (Muşkara, 2017). Bu nedenle bu kültürel miraslar buldukları çevrenin kültür ve çevresini oluşturan kentsel peyzaj ile bütün halde değerlendirilmelidir.

1.3.1. Tarihi Çevre Korumamın Gelişim Süreci

Yazgan ve Erdoğan (1992)' a göre tarihi çevre, bir arada tarihi ve geleneksel olarak görsel değer niteliği taşıyan kentlerin, kasabaların kendilerine ait kimliklerini yaratan bütün öğelerin değerlendirilmesidir (Çelik ve Yazgan, 2007).

- Tarihi Mekanlar: tarihi çevre, tarihi kent, tarihi bölge olarak farklı gruplara ayrılmaktadır.
- Tarihi Çevre: Tarihsel, arkeolojik, mimari, anıtsal değerleriyle beraber bir bütünlük sağlayan bir ya da birkaç sokaktan meydana gelen dokulardır (Antalya Kaleiçi, Bursa Hisar Mahallesi vb.).
- Tarihi Kent: Tarihsel, arkeolojik, mimari, anıtsal değerleriyle beraber bir bütünlük sağlayan kent yerleşimleridir (Venedik (Şekil 3), Prag (Şekil 4), Beypazarı (Şekil 5), Safranbolu (Şekil 6) vb.).

- Tarihi Bölge: Birden fazla tarihi kenti bünyesinde barındıran tarihsel, arkeolojik, mimari, anıtsal değerleriyle bir bütünlük sağlayan bölgelerdir (Orta Asya, Mezopotamya vb.) (Özyaba, 1999; Çelik ve Yazgan, 2007).

Şekil 3. Venedik, İtalya (“Structpedia”, t.y.)

Şekil 4. Prag, Çek Cumhuriyeti (“Listelist”, t.y.)

Şekil 5. Beypazarı evleri (Özgün, 2022)

Şekil 6. Safranbolu evi, sokağı ve genel görünüşü (Özgün, 2021)

Tarihi Çevre Korumannın Dünyadaki Gelişim Süreci

İlk koruma çalışmalarının din ve yönetim olgularının etkisiyle manastır, kilise gibi dini mabetler ve yönetim binalarına uygulandığı görülmektedir. Yapıların fiziksel olarak eskilerimi, güç ve otoritenin temsili olmaları sebebiyle restorasyon çalışmaları yapılmış ve binalar korumaya alınmıştır (Binan, 1999). Mimari eserleri birer kültür varlığı olarak görüp değerlendirme süreci, Karl Viktor von Bonstetten'in 1790 yılında çiftlik evlerini tarihi bir kültürün somut veri örnekleri olarak görüp bir parkta toplaması düşüncesiyle başlamıştır (Eres, 2013; Muşkara, 2017). Ardından ilk olarak 1814-1879 yılları arasında Fransa'da Violett-le Duc' ün öncülüğünde "üslup birliğine varış" fikriyle yapılan restorasyonlar yapıları koruma adı altında atılan ilk adımlardır. Günümüz çağdaş koruma ve restorasyon

kavramına en yakın düşünceler ise Camillo Boito tarafından 19. yy'ın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır (Binan, 1999; Çelik ve Yazgan 2007).

İtalya'da ise Giovannoni tarihi yapıların çevresinde ki doku ile bir bütün olarak ve daha bilimsel yaklaşımlarla restore edilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylece çağdaş onarım ilkeleri niteliğinde görülebilecek kuralları koymuştur. Görülen bu gelişmeler ile ilk defa tarihi anıtların korunması hususunda Atina'da 1931 yılında Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı gerçekleşmiştir (Ahunbay, 2004; Yazgan ve Çelik, 2007). 25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında Venedik'te toplanan II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresi, eski yapıların onarımı ve korunması hususunda ilke ve kararlar almak üzere toplanmış; bunları uluslararası bir temele dayandırmak amacı ile de "Venedik Tüzüğü"nü oluşturmuşlardır. Bu tüzükte açıklamalar geliştirilen konular (Palalı, 1992):

- Arkeolojik sitlerde yapılacak onarımlar
- Onarımda çağdaş teknolojiden yararlanma
- Korumada sürekliliğin sağlanması
- Anıtların çağdaş yaşam içerisindeki toplumsal hedeflerinin kullanılıp değerlendirilmesi
- Çevre düzenlemedir (Çelik ve Yazgan, 2007).

İkinci Dünya Savaşı'yla ülkeler büyük bir yıkım ve tahribata uğramış ve bu da koruma kavramının tekrar gündeme gelmesinde ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. UNESCO 1962 yılında kırsal alanların ve bununla bütünleşik olarak doğal çevrenin de korunması adına erken bir önlem olarak "Yerleşmelerin ve Doğal Çevre Ortamlarının Kimliğinin ve Çekiciliğinin Korunması Konferansı"ni gerçekleştirmiştir (Eres, 2013; Muşkara, 2017).

1964 yılında yayımlanan Venedik Tüzüğü özellikle mimari rekonstrüksiyon, restorasyon ve onarım anlayışlarında önemli ve belirleyici ilkelerin belirlendiği uluslararası bir metindir (ICOMOS, 1964). Venedik Tüzüğü tek yapıyla birlikte kırsal ve kentsel yerleşmeleri de kapsamış böylelikle korumanın kapsamını değiştirmiştir. Tüzük ile kentsel dokuların bütünlüğü ve tarihi çevrenin genel görünümünün olumsuz etkilenmemesi adına doku içinde çevresinde yer alan kütlelerin denetim altına alınması gibi önemli kararlar

alınmıştır. Bununla beraber Venedik Tüzüğü ile anıtların onarımı ve korunması için yapıya uygun çağdaş teknik ve malzemelerin kullanılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca bu yapıların sürekli izlenme ve bakımının sağlanması, özgünlüğünün korunması, yeniden işlevlendirilmesi ve eğer yapıda belirlenen bir hasar varsa ilerlemeden müdahale edilmesi konularına değinilmiştir. Tüzük yayınlandıktan sonra koruma alanında uzmanlaşmış kişiler tarafından Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) kurulmuştur. Konseyin amacı anıt ve sitlerin korunmasına yönelik teknik ve yöntemlerin desteklenmesini sağlamaktır. ICOMOS ile anıt ve sitlerin korunması adına çalışma grupları oluşturulmuş ilaveten uygulayıcılara ışık tutan tüzükler hazırlanmıştır (Kuban, 2010; Ahunbay, 2019, Eriçok Keleş vd., 2021).

Avrupa ülkelerinin koruma ve onarım politikalarına olan yaklaşımları 1969’ da Brüksel’ de düzenlenen Avrupa Konferansı Sorumlu Bakanlar toplantısında oluşturulmaya çalışılmıştır. Toplantıda koruma kavramının, “mimari miras” olgusu ile kent planlama politikası ve çevreyle uyum konusunda bütünlük sağlaması gereken bir kavram olduğuna karar verilmiştir. Savaş sonrası yaşam standardının düşmesi, nüfus kaybının yaşanması, il yerlerinin düşük gelir gruplarına terk edilmesiyle eski merkezlerin yok olduğu gözlemlenmiştir. Bu olumsuz durumun engellenmesi için “bütünleşik koruma” kavramıyla hareket edilmesi, tarihi dokuların çevresi ile bir bütün halinde korunması beklenmiştir. Bu kavram ile hiçbir itibar önceliği verilmeksizin Avrupa yaşam tarzı, tarihi, peyzajını yansıtan her doku “mimari miras” olarak değerlendirilmiştir (Eke ve Özcan, 1988; Çelik ve Yazgan 2007).

Avrupa’da yürütülen kültürel mirası koruma çalışmaları 1970’ li yıllarda yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte 1975 yılında Amsterdam Bildirgesi yayınlanmış bu Bildirge ile sosyal, ekonomik, yasal ve yönetsel koruma modeli olan bütünleşik koruma hedeflenmiş ayrıca 1975 yılı Avrupa Mimari Miras yılı ilan edilmiştir. Amsterdam Bildirgesi’ ne göre bütünleşik koruma ile kentsel ve bölgesel planlamanın temel hedefi mimarlık mirasının korunması böylelikle de kentsel ve bölgesel planlamayı kapsayan bütünleyeci bir parçası durumuna gelmesidir (Ahunbay, 2019; Eriçok Keleş vd., 2021).

“Tarihi veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini Konusunda Tavsiye Kararları”, 26 Kasım 1976 tarihinde Nairobi’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı’nda alınmıştır (Örnek Özden, 2017).

1980’lerden sonra koruma anlayışının genişlemesiyle kırsal mimari koruma anlayışı da genişlemeye başlamış ve 1990’lardan sonra kültürel mimari miraslar içinde bulunduğu çevre ile bütün halinde değerlendirilmeye başlanmıştır, böylece kültürel miraslar içinde peyzaj da “kültürel peyzaj-tarihi çevre” kavramıyla yerine almıştır (Eres, 2013).

Kültür miraslarını koruma hususunda Avrupa Komisyonu (European Commission) “Raphael Programı” ismiyle yeni bir faaliyet başlatmıştır. Bu çalışma 1997-2000 yılları arasında dört yıllık bir süreçte yürütülmüştür. Bu programın amacı Avrupa kültür miraslarını korumaktır. Arkeolojik miraslar, taşınabilir ve taşınamaz miraslar, kültürel peyzajlar ve su altındaki miraslar koruma kapsamına girmektedir. Ardından 2000-2006 yıllarında “Kültür 2000” adıyla yedi yıllık bir program hazırlanmıştır. Bu çalışma ile sanatsal ve kültürel alandaki her proje desteklenmek istenmiştir. Proje kültürel faaliyetler, yıllık aktiviteler ve özel yıllık aktiviteler olmak üzere 3 farklı grupta yürütülmektedir. Yine 2000 yılında Avrupa Konseyi üyesi devletler Florensa’ da Avrupa Peyzaj Sözleşmesi’ ni imzalamışlardır. Bu sözleşme ile peyzaj korunması, planlaması ve yönetimin sağlanması; peyzaj konusunda Avrupa işbirliğini gerçekleştirmesi amaçlanmıştır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi yalnızca kentsel ölçeği değil hem kırsal hem de kentsel ölçeği kapsamaktadır. Bu nedenle oldukça geniş bir tanımlamaya sahiptir. Kentsel ve kırsal ölçekte sürdürülebilir bir bütünlüğün peyzajı planlamaya, yürütmeye ve tabii ki korumaya bağlı olduğunu belirtmektedir (EC, 2007; Çelik ve Yazgan, 2007).

ICOMOS 2003 yılında 14. Genel Kurulu’nda Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler Sözleşmesi’ni gerçekleştirmiştir. Bu sözleşme içerisinde Genel Ölçütler kısmında önemli bazı maddeler şunlardır:

1.1. 'de bir tarihi yapının doğru bir şekilde korunması, restore edilmesi ya da güçlendirilmesi için mesleki disiplinler arası bir iş birliğinin gerekliliğinden bahsedilmektedir.

1.4.' de bu mimari eserlerin özgünlüğü ve tarihi değerlerinin tek bir ölçüte göre değerlendirilmesinin yanlış olacağından, çünkü ait oldukları kültürel çevre bazında geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir.

1.6.'da ise mimari mirasların korunmasında; analiz, teşhis, tedavi ve kontrol yöntemlerinin titizlikle uygulanması ve yapının durumunun analiz edilmesi, sonrasında bozulma nedenlerinin teşhis edilmesi, ardından en uygun tedavi yöntemlerinin belirlenerek uygulanması, son aşama olarak da yapılan müdahalenin başarı ve sonucunun kontrolü olduğundan bahsedilmektedir (ICOMOS, 2003).

10 Kasım 2011'de ise Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı UNESCO Genel Konferansı'nda kabul edilmiştir. Tarihi kentsel peyzaj yaklaşımları ile yalnızca fiziki koruma amaçlanmamakta, insanın yaşadığı çevrenin bütününe bakılarak somut ve somut olmayan her niteliğe odaklanılmaktadır. Böylece çevrenin mevcut yapısı, kültürel çeşitlilik, somut olmayan kültürel miraslar, sosyo-ekonomik ve çevresel etmenler ile birlikte yerel toplumsal değerler de göz önünde bulundurularak planlama ve tasarımın sürdürülebilirliği amaçlanmıştır (Unesco, 2011).

Bugün ise özellikle Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi ve Avrupa Konseyi, Uluslar Arası Anıtlar ve Sitler Konseyi tarafından tarihi çevrelerin korunması hususundaki çalışmalar sürdürülmektedir (Çelik ve Yazgan, 2007).

Tarihî Çevre Korumanın Türkiye'deki Gelişim Süreci

Tarihi çevreyi korumaya dönük çalışmalar Osmanlı Dönemi'nde başlamış ve Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde müze anlayışı ile koruma yapılmış ve taşınabilir kültürel mirasları korumak amaçlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi ile

taşınır kültürel mirasların yanında taşınmaz kültürel mirasların da korumaya alınması, fiziksel korumayla beraber sosyo-kültürel yapının da korunması ile bütünleşik koruma anlayışı hakim olmuştur. 19. yy' ın ilk yarısında müzecilik anlayışı ile korumada eski kültürlerin miraslarını gelecek kuşaklara olduğu gibi saklanarak, bozulmadan ulaştırmak amaçlanmıştır. Böylelikle tarihi miras ve eserlerin tespiti ve tescili yapılmış ardından sergilenmesi için müzelere taşınmıştır (Özyaba, 1999; Çelik ve Yazgan, 2007).

Osmanlı Dönemi'nde koruma hareketlerinin müze kurulmasıyla başlamasının ardından 1869 yılında "I. Asar-ı Atika Nizamnamesi" ilk koruma mevzuatı olarak hazırlanmıştır. Bu Nizamname ile daha çok taşınabilir eski eserlerin korunması amaçlanmıştır. Ancak bu yasa ile yapılan en mühim kısıtlama yabancı araştırmacıların arkeolojik çalışmalarının izne tabi olmasını sağlama ve bulunan eserlerin yurt dışına çıkışının yasaklanmasıdır. Yasa değişen bazı şartlar dahilinde aynı isim ile 1874, 1884, ve 1906 yıllarında değiştirilerek uygulanmıştır. "Asar-ı Atika Nizamnamesi" nin 1906 yılında yürürlüğe konmuş hali Cumhuriyet Dönemi'nde de 50 yıl boyunca kullanılmaya devam edilmiştir. Bu sebeple 1951 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı Uzmanları eserleri saptama, İstanbul Eski Eserler Encümeni ise belgeleme görevini gerçekleştirmiştir.(Çeçener, 1992; Çelik ve Yazgan, 2007).

Yazgan (1979)' göre, 1950' li yıllardan itibaren hızlı kentleşmeyle birlikte taşınmaz eski eserlerin yıkıma uğruyor olmasıyla koruma kavramı gündeme gelmiştir. 1951 yılında imar faaliyetleri sonucu ortaya çıkabilecek imar ve eski eserler sorunlarını çözmek ve korunmalarını sağlayıp denetlemek amacıyla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. Kurul ile yurt içinde sahip olduğumuz kültür varlıklarının korunması, bakımlarında uyulacak ilkeleri belirlenmesi, bu ilkelerin uygulanmasını gözlemlemek ve denetlemek, anıtlarla alakalı her türlü konu ve anlaşmazlıklar üzerine bilimsel görüş bildirmek amaçlanmıştır. Kurul üç bakanlık temsilcisi ve beş doğal üye ile onların seçtiği on üç üyeden meydana gelmektedir. Üyelerin, arkeoloji, tarih, mimarlık, sanat tarihi, kent planlaması, estetik alanlarından en az birinde uzman olması; bu konuda yapıt ortaya koymuş veyahut inceleme yapmış kişiler arasından seçilmesi şartı yasada ön görülmüştür. Akay (1992)' ye göre, kurulun geniş yetkilerine karşın alınan kararları uygulayacak ve denetimini

sağlayacak yardımcı bir örgütün bulunmaması, eski ve yetersiz bir tarihi eser mevzuatı ile hareket etme zorunluluğunun olması etkin bir politika oluşturulamamasına neden olmuştur. Buna rağmen Türkiye’ de yanlış ve sorumsuz imar çalışmalarına karşı duran ve taşınmaz eski eserleri belgelemekle mükellef olan tek kurum olması sebebiyle ülkemiz koruma tarihinin en mühim kuruluşudur (Çelik ve Yazgan, 2007).

Türkiye’de tarihi çevrelerin bütün halde korunması gerekliliğinin yer aldığı ilk yasal düzenleme 1973 tarihli 1710 sayılı “Eski Eseler Kanunu” dur. Bu düzenleme ile Türkiye’de koruma anlayışının temelleri oluşturulmuştur. Bu yasa ile (Madran, 1989):

- Kültür varlıklarının onarım ve bakımından sorumlu kuruluşlar net bir şekilde belirlenmiştir.
- Korunan eserlerde tek yapı ölçeğinden vazgeçilmiş, yapıların bir araya gelerek oluşturdukları arazilerin ve sit alanlarının da korunması anlayışı benimsenmiştir.
- Eski eserler devletin malıdır.
- Devletin eser koruma amacıyla yasaklayıcı tavrının yanında eski eser sahiplerine bir takım imtiyazlar tanınması ve farklı organlarıyla yardımda bulunması anlayışı benimsenmiştir (Çelik ve Yazgan, 2007).

1983 yılında ise, 1710 sayılı Kanun’da korumaya ilişkin araçları ve gereksinimleri (koruma amaçlı imar planı, kentsel sit vb.) kapsayan yeni bir yasal düzenleme ihtiyacı üzerine 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. 1987 yılında 3386 ve 2863 sayılı kanunda değişikliğe gidilmiştir (Eriçok Keleş ve vd., 2021).

1999 tarihinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 660 sayılı “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları Hakkındaki İlke Kararları” alınmıştır (Örnek Özden, 2017).

2004 yılında 5226 sayılı kanun ile, değişen ve gelişen şartlar neticesinde 2863 sayılı KTVK Kanunu’nda tekrar bazı değişiklikler yapılmıştır. Ve bu değişiklikler “Kültür ve

Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” olarak TBMM tarafından kabul edilmiştir. 27.07.2004’te 5226 sayılı kanun Resmi Gazete’de yayınlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur. Kanunda madde değişikliği yapılmasıyla beraber koruma konusunda yeni bir yasal düzenlemeye gidilmemiştir. 2863 sayılı Kanun ile kültür varlıklarının korunması hususunda yerel yönetimlere sorumluluk ve yetki verilmiştir. (Eriçok Keleş vd., 2021; Çelik ve Yazgan, 2007).

2005 yılında Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik yayımlanmıştır. Bu yönetmeliği 2009’da yayımlanan Koruma Amaçlı İmar Planı Teknik Şartnamesi takip etmiştir (Örnek Özden, 2017).

30 Mayıs 2012 - 17 Mart 2013 tarihleri arasında düzenlenen Ulusal Mimari Koruma Uzmanları Toplantıları düzenlenmiştir. ICOMOS Türkiye Milli Komitesi’nin Revizyonu ile ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi son halini almıştır. Bu çalışmalar ile farklı toplumların oluşmasını sağlayan kültür gruplarını, bu grupların ortaya çıkardığı kültürel tarihi mirasları, toplumların kimliğinin ve bu özgün özelliklerinin sürdürülebilirliğinin önemi anlatılmaktadır (ICOMOS, 2013). Muşkara (2017)’da bu çalışmalar ile somut ve somut olmayan bu mirasların; estetik ve sanatsal, tarihsel, ekonomik, sosyal ve manevi gibi birçok değerlerin bütünü sonucu olduğundan bahsetmektedir. Kültürel mirasların bir ürünü olan mimari mirasların korunmasında özgünlük ve kimlik kavramlarına sadık kalınması ve onarım çalışmalarının özgünlüğü bozulmadan estetik bir şekilde sağlanmasının öneminden bahsetmektedir.

1.3.2. Yasal Mevzuat

2863 sayılı (5226 sayılı Kanun ile değişik) (KTVK) Kanunu (“Mevzuat”, t.y.)

Madde 3'te “tabiat varlıkları”, “kültür varlıkları”, “sit” “koruma ve korunma”, “koruma alanı” ve “koruma amaçlı imar planı” kavramlarının tanım ve kapsamından bahsedilmektedir. Değişik:14/7/2004 – 5226/1 md. göre;

- Tabiat varlıkları; tarih öncesi ve tarih sonrası dönemlere ait olan bu varlıklar yer altında, yer üstünde veyahut su altında bulunabilmektedir. Günümüzde ender olarak görülen bu varlıkların özellikleri ve eşsiz güzellikleri açısından korunmalıdır.
- Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlerde kültür, bilim, güzel sanatlar ve din ile ilgili veya aynı dönemlerde sosyal yaşama yön vermiş kültürel ve bilimsel yönden özgün değerlere sahip yeraltında, yer üstünde ya da su altında bulunan tüm taşınır-taşınmaz varlıklardır.
- Sit; tarih öncesi dönemlerden günümüze değin ulaşmış farklı medeniyetlerin ait oldukları devirlerin sosyal, ekonomik ve mimari gibi farklı özelliklerini gösteren kent kalıntıları ve kentler olmakla birlikte, tabiat özelliklerinin tespit edildiği, önemli tarihi olayların gerçekleştiği ve kültür varlıklarının çokça bulunduğu korunması gerekli alanlardır.
- Koruma ve Korunma; taşınır kültür varlıklarında muhafaza, onarım, bakım, ve restorasyon, taşınmaz tabiat ve kültür varlıklarında muhafaza, onarım, bakım, restorasyon ve işlev değiştirme çalışmalarıdır.
- Korunma alanı; taşınmaz tabiat ve kültür varlıklarını tarihi çevre içinde korunmalarında veya muhafaza etmede rol alan korunması zorunlu olan alandır.
- Koruma amaçlı imar plânı; bu Kanun ile belirlenen sit alanlarında, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi göz önüne alınarak korunması amacıyla doğal, tarihi, arkeolojik, kültürel, mimarî, sosyo-ekonomik, demografik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini barındıran alan araştırmasına bağlı olarak ve etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak; stratejiler, araçlar, hedefler ile plânlama kararları, yöntemleri, plân notları ve açıklama raporları ile hazırlanan, uygulama ve nazım ile bir bütün olan imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.

Madde 10' da tarihi çevrelerin ve geleneksel konut dokusunun korunmasına yönelik Bakanlıkça izin verilen belediyeler, valilikler ve büyükşehir belediyelerince kurulan koruma, uygulama ve denetim bürolarının açıklaması ve kapsamından bahsedilmektedir.

Uygulama ve denetim bürolarında mimarlık, mühendislik, şehir planlama, arkeoloji ve sanat tarihi gibi meslek gruplarından uzmanlar ile ortak bir disiplin halinde çalışılacaktır. İlaveten il özel idareleri içerisinde geleneksel konut dokularını ve kültür varlıklarını koruma adına hazırlanan röleve, restitüsyon ve restorasyon projelerini hazırlayacak ve proje uygulaması yapacak proje büroları ile eğitimli sertifika sahibi yapı ustalarının yetiştirilmesini sağlayacak eğitim birimleri kurulacaktır.

Madde 12' de özel mülkiyet grubunda olan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından aynı, nakdi ve teknik yardımlar ile korunma, bakım ve onarım çalışmalarının yapılacağından bahsedilmektedir. Bakanlık bütçesine bu çalışmalara yönelik yeterli ödenek konulacak ve Bakanlık'ın yapacağı yardımlar yönetmelikte yer alan usul ve esaslar göre belirlenecektir.

Madde 15' te taşınmaz kültür varlıklarının ve korunma alanlarının kamulaştırılmasına dair esaslar belirtilmektedir. Tamamen ya da kısmen özel mülkiyete geçmiş korunması gerekli tabiat varlıkları ve korunma alanları ile taşınmaz kültür varlıkları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın oluşturduğu programa uygun halde kamulaştırılması gerekmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine bu konu akabinde yeterli ödenek verilecektir.

Madde 65' te korunması gerekli tabiat varlıkları ve taşınmaz kültür varlıklarının tahribine, bozulmasına, yıkılmasına, yok olmasına veya ne şekilde olursa olsun zarar görmesine kasten neden olanların hapis veya para cezası ile cezalandırılacağından bahsedilmektedir. Bu fiiller ülke mirasımız olan korunması gerekli tabiat ve kültür varlıklarını yurt dışına kaçırmak amacıyla gerçekleştirilmesi halinde cezalar bir kat katlanacaktır. Ayrıca koruma, uygulama ve denetim büroları bulunan idarelerden izinsiz

veya izne aykırı şekilde tadilat ve tamirat yapanlar ile izinsiz fizikî müdahalede bulunanlara da hapis veya para cezası verilecektir.

Korunması Gerekli Doku Ve Sokakları Sağlıklaştırma Projesi Teknik Şartnamesi (“Kültür Turizm Bakanlığı”, t.y.a):

Bu projenin amacı tescilli veya tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa ve sokağa bağlı açık alana (avluya) bakan cepheleriyle beraber avlu duvarları ve avlu içerisinde yer alan çeşme, müştemilat vb. mimari öğelerin özgün sokak dokusu ve sokaktaki kentsel mobilyalar beraberliğince korunmasıdır. Ayrıca tüm bu öğelerin sağlıklı bir biçimde yaşatılması ve çağdaş yaşama kazandırılması sağlamak ve sokak dokusunu tamamlayan tüm elemanların belgelenmesi ve korunmasına dönük rölöve, kentsel tasarım, restorasyon ve restitüsyon projeleri gibi her türlü projelerin elde edilmesidir.

Korunması Gerekli Sokak Sağlıklaştırma Projelerinin ilkesi: 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile belirlenmiş Kentsel Sit ve Koruma Alanları’nda; yürürlükte olan koruma amaçlı imar planları ve Koruma Bölge Kurulu ile Yüksek Kurul İlke kararlarının kapsadığı bütün mevzuata uygun biçimde hazırlanmasıdır.

Sokak Sağlıklaştırma Projeleri ile yapıların sokağa ve sokağa bağlı açık alana(avluya) bakan cepheleri ve bahçe ile avlu duvarları, sokak dokusunu tamamlayan elemanların rölöve, kentsel tasarım, restorasyon, restitüsyon ve her türlü projeleri hazırlanır ve PID hizmetleri gerçekleştirilir.

Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları'na ilişkin 660 nolu İlke Kararı (“Kültür ve Turizm Bakanlığı”, t.y.b)

1999 yılında alınan bu ilke kararında bakım ve onarım kavramlarının tanımı ve kapsamı üzerinde durulmuş ayrıca korunacak yapılar üzerinde gerçekleştirilecek her çalışmanın yapıların özgün özelliklerine göre saptanacağı belirtilmiştir. İlkeye göre;

Bakım: Yapının strüktürde, malzemede, mimari öğelerde ve tasarımda bir müdahaleye ihtiyaç duymadan yalnızca yapının yaşamını sürdürmeye yönelik çalışmaları (oluk onarımı, boya-badana, çatı aktarımı vb.) kapsar.

Onarım: yapının yaşamını sürdürmeyi hedeflerken strüktürde, malzemede, mimari öğelerde ve tasarımda bazı değişikliklerin gerek duyulduğu müdahalelerdir.

Basit Onarım: Yapılardaki taş, pişmiş toprak, ahşap vb. bozulma ve çürüme yaşamış malzemelerin aslına uygun şekilde aynı malzemeler ile değiştirilmesi; kaplama ve iç-dış sıvalarda malzeme ve renklerin uyum ve özgünlüğe uygunluk parametrelerince yenilenmesidir.

Esaslı Onarım (Restorasyon): Yapının restitüsyon ve restorasyon projeleri ve bununla birlikte diğer ilgili belgelerin içerikleri ile ölçekleri koruma kurulu tarafından belirlenmiş müdahalelerdir.

Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon): Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından tescillenmiş, gerekli özellikleri taşımasına karşın bazı sebeplerle tescillenememiş ya da tescilini kaybetmiş yapıların elde edilen röleve, görsel arşiv, fotoğraf, yapı kalıntısı yardımları ile aynı parselde, bulunduğu yapı alanında, aynı kitle, gabari ve cephe özelliğinde, özgün plan şeması ve yine özgün yapım tekniği ve malzemeyle kapsamlı bir restitüsyon geçirmesidir.

Bu ilkeye göre esaslı onarım gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken hususlardan bazıları şunlardır:

Yapıların özgün sosyo-kültürel özelliklerini ve tarihi kimliklerini yansıtan biçimsel, mekânsal ve yapısal özellikleri ve bulunduğu çevre üzerindeki konumu korunacak; yapıya edilecek müdahaleler yapının mevcut fiziksel haline göre koruma kurulunca belirlenecektir.

Yapıları yıkım yapılmadan korumak esastır. Yıkılma tehlikesi olduğu belediye ya da mal sahipleri tarafından beyan edilen yapıların yıkım kararları yalnızca koruma kurulu tarafından alınması gerekmektedir.

Yıkılacak biçimde tehlike oluşturan yapılar valilikler veya belediyeler tarafından boşaltılacaktır. Gerekli güvenlik ve fiziki tedbirler belediye ve valilik uyarınca alınıp konu koruma kuruluna iletilerek kurulun kararına göre işlem gerçekleştirilecektir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının sosyo-kültürel ve tarihsel değer taşıyan ekleri de korunacaktır.

Yeni işlevler kazandırılan yapıların, bünyesine eklenen eklerin niteliği ve korunması gerekli kültür varlığı ile bütünleşmesi mühim bir kıstas olması sebebiyle tasarımın sahibi mimar tarafınca koruma kuruluna teslim edilecektir.

1.3.3. Tarihi Çevre Koruma ve Kentsel Peyzaj Tasarımı İlişkisi

Kentsel peyzaj, kent ile peyzajın kombine edilmiş halidir. Kentsel çevrenin beşeri bir düzene sahip olduğu bölümü kapsamaktadır. Yapıların ayrı ayrı değil bir bütün halinde birbirleriyle ve yapılanmanın gerçekleşmediği mekanlar ile olan ilişkisini ifade etmektedir. Kentsel peyzaj kavramının oluşmasında fiziksel yapıyla beraber sosyo-kültürel yapı da önemli rol oynamaktadır (Karaman, 1995; Çelik ve Yazgan, 2007).

Yaşlıca vd. (1999)' a göre peyzaj tasarımı canlı materyaller ile elde edilebilen bir uygulama olması nedeniyle arzu edilen mekana ulaşılması için belirli bir süre gerekmektedir. Bu nedenle de peyzaj tasarımı sabit bir mimari değildir. Kentsel bağlamda tasarımın yaşayan, büyüyen, gelişen, içinde bulunduğu mevsimsel şartlara göre biçim ve renk değiştiren bir unsurdur. Peyzaj tasarımında erişilmek istenen misyonlar:

- Yapılan tasarımlar keskin ve net önerilerdense ihtiyaç duyulduğunda değişebilen, farklı şartlara uyum sağlayabilen alternatifler üretebilmelidir.
- Yerel ve kentsel üst düzey kararlara uygun yapıda olmalıdır.
- Çevresi ve çevresinde bulunan tarihi doku ile bütünleşebilmelidir.

- Otopark gereksiminin artış göstermesi, yaya erişebilirlik imkanlarının ve trafik güvenliğinin sağlanması, tasarım önerisinin mevcut ulaşım ekleyeceği ilave yükler gibi problemlere çözüm yolları getirebilmelidir.
- Kaliteli, yaşanabilir çevrelerin oluşturulmasında sağladıkları katkı gözönünde bulundurularak desteklenmelidir.
- Tasarım alanında yer alan ve oluşturulması hedeflenen ekosistemlerin güvenliği sağlanmalıdır.
- Çevrenin getireceği koşullar ve tabiat gerçekleri unutulmamalıdır.
- Tasarımda kuruluş, yönetim, idame ve işletme giderleri doğru öngörülerek fayda-maliyet tahlillerine uygun şekilde yapılmalıdır.
- Kentsel peyzaj tasarımı ile daha yaşanılabilir mekanlar oluşturulmalı, kent kimliğini gerçekleştiren öğeler ile beraber tasarımda yer alan canlı ve cansız malzemeler de değerlendirilmelidir. Böylece kentin geçmişi ve bugünü sentez edilmiş, kent kimliği korunmuş ve gelecek nesillere aktarılması hususuna yardımcı olunmaktadır. Ayrıca tarihi dokular kent kimliğini önemli derecede etkilemektedir. Yapılan kentsel peyzaj tasarımları ile mekanlar revize edilmekte ilaveten sağlıklaştırılarak yaşam süreleri ve kaliteleri artırılmaktadır (Çelik ve Yazgan, 2007).

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde araştırma alanı ve araştırma konusu ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Alanı ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Urak ve Çelebi (2005), makalesinde geleneksel ve yöresel özellikler taşıyan Türk evlerin güzel örneklerini taşıyan Beypazarı'nda geleneksel evlerde uygulanan malzeme ve teknikleri araştırmıştır. Yöresel bir yapı malzemesi olan tatlı sıvanın ham maddesi olan Alçı Taşı'nın nereden nasıl elde edildiği, hangi sıcaklıkta ne kadar sürede pişirilip öğütüldüğü, elde edilen malzemenin hangi ölçekte su ile karıştırıldığı ve "Tatlı Sıva"nın nasıl oluşturulduğu belirtilmiştir. Ayrıca elde edilen sıvanın duvara nasıl uygulandığı, işçiliği ve prizlenme süresi de araştırma verileri arasında yer almaktadır. Elde edilen bilgiler ile Beypazarı geleneksel mimarisinin özgün bir yapı malzemesi olan "Tatlı Sıva"nın elde edilişi, uygulanışı, günümüzdeki sürdürülebilirlik durumu açıklanmıştır.

Gültekin (2007), bu çalışmasında sürdürülebilir koruma ve ilkelerine, geleneksel konut ve dokusunun kendine ait özgün işlevlerini devam ettirebilirliğine ve çağdaş kullanım kriterlerine değinmiştir. Yapıların, kullanıcıların cinsiyet, yaş, kültürel ve sosyal kimlik gibi özelliklerine göre farklılaşan ihtiyaç ve beklentileri, kullanım güçlük ve kolaylıklarına göre tanımlanmakta ve bu nedenle geleneksel doku ve konutların kullanılabilirlik potansiyali ve düzeyi değişmektedir. Gültekin makalesinde Beypazarı geleneksel konutları kullanıcılarının özellikleri ve ihtiyaçları bu konutların kullanılabilirlik düzeylerini ortaya koymuştur.

Çelik ve Yazgan (2009)'a göre, Koruma ve yenileme kavramlarına değinmiş, Koruma ve yenileme çalışmalarında yönetimlerin işlediği yollar ve yapılan çalışmalarda merkezi yönetimden çok yerel yönetimlerin uygulacağı yöntem ve yollar ile gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Ayrıca korumanın yapı, doku, bahçe, sokak ve kent bütünü de kapsayacak şekilde ele alınmasının doğru bir yaklaşım olacağı belirtilmiştir.

Yapıların kent kimliğini oluşturmakta büyük önem oluşturması sebebiyle Beypazarı örneğinde kentsel peyzaj tasarım ilkeleri ile yerel yönetim modeli önerileri getirilmiştir.

Hocaoğlu (2016), 2008 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kültür turizmini canlandırmak amacıyla Marka Kent Projesi oluşturulması ve 15 şehir seçilmesini ve bu projenin ilkelerini Beypazarı bazında değerlendirmiştir. Projede kültürel, tarihi ve mimari özelliği olan yapıların restorasyonunun yapılması, sanat ve kültür gösterilerin gösterileceği mekan ve tesislerin yapılması, yöreyi tanıtabilecek etkinliklerin uluslararası düzeye uygun halde geliştirilmesi, kamunun somut ve soyut kültürel mirasın korunması hususunda bilinçlendirilmesi konuları yer almaktadır. Beypazarı'nın geleneksel konut dokusu, restorasyon çalışmaları, yöresel yemekleri, kültürel birikimi araştırmada ortaya konmuş ve bu veriler ışığında kültür turizmi, tanıtımı ve pazarlamasına değinilmiştir.

Türk (2017)' ye göre, özellikle tarihi kentlerde gerçekleştirilecek pozitif müdahalelerin, onarım ve koruma çalışmalarının geçmişle gelecek arasında bir köprü kuracağı ve kentin turizm potansiyelini artıracığı nedeniyle önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin günümüze kadar ulaşan tarihi yerleşmelerinden biri olan Beypazarı'nın tarihi yerleşim alanı ile gelişmekte olan çevresi araştırılmış ve bilişsel haritalama yöntemi kullanılarak ortaya konmuştur.

Demir (2020)'e göre, geleneksel yapılar yansıttıkları tüm geleneksel unsurlar ile ötekileştirilmiş ve çağımızdan uzak bir kopuk bir konuma gelmiş olsa da kültür turizminin etkisiyle günümüzde tekrar onarım ve yeniden yapımla günümüze kazandırılmaktadır. Araştırmasında modernizm akımıyla kaybettiğimiz geleneksel mekân ve dokuların, postmodernizmle yeniden canlanarak günümüze kazandırıldığı fikrini ileri sürmektedir. Çalışmasında Beypazarı evlerinin postmodernizmle kültür turizmiyle birlikte mekân olarak nasıl yeniden işlevlendirildiği ve kullanıldığı örneklerle ortaya konmuştur.

2.2. Araştırma Konusu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Çelik ve Yazgan (2007), yapılan koruma ve yenileme çalışmalarının yalnızca tarihi yapıların ya da geleneksel konutların restorasyonu ile sınırlı kaldığını, yapının çevresiyle beraber ele alınmadığı, tarihi konut bahçelerinde ve kentsel peyzaj unsurlarında koruma ve onarım çalışmalarının gerçekleştirilmediğini belirtmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nu kentsel peyzaj ve tasarımı bağlamında irdeleyerek Kanun'a bazı öneriler geliştirmiştir.

Aklanoğlu (2009), doktora tezinde Konya Sille' de geleneksel yerleşimin sosyo-kültürel, ekolojik ve mekânsal bağlamda sürdürülebilir bir peyzaj tasarımı amaçlamıştır. Amaçlanan hedefin gerçekleştirilebilmesi ve planlama-tasarım aşamasında bütünlüğün sağlanması için bazı temel ekolojik ilkeler oluşturulmuştur. Geleneksel yerleşimlerde sürdürülebilir kentsel gelişim için doğa ile uyumlu, ekolojik temele dayanan, ekoloji-enerji-ekonomi bağlamını güçlendiren bir tasarım anlayışı oluşturulmalıdır.

Bozkurt ve Altınçekiç (2013), bu çalışmada; geleneksel Türk evinde avlu kavramını özellikleri ve tarihçesiyle beraber Safranbolu örneğinde incelemiştir. Avluların özellikleri, tipleri, yapıyla ilişkisi, avlunun peyzajı ve avlu kavramının zamanla değişimi vurgulanmıştır. Araştırmanın sonucunda; özgün niteliklere sahip avluların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Örnek Özden (2017), çalışmada; bir yapının yaşatılarak korunabilmesi için üzerine yüklenen farklı fonksiyonlar ile işlevsel dönüşümlerin kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermesi ve bu dönüşümler ile yapının özüne uygun halde korunması konusunu tartışmaktadır.

Ulusoy Binan vd., (2017), geleneksel mimariyi oluşturan doğal yapı malzemelerini etkileyen bozulma mekanizmaları kerpiç yapılarda da benzer şekilde ancak daha hızlı

etkisini göstermektedir. Bu makalede; Dünya'nın çeşitli noktalarında olduğu gibi bin yıllardan beri Anadolu'da da kullanılagelen geleneksel kerpiç mimarının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı gelişimi, üretimi ve kullanım biçimleri ile güncel koruma sorunları üzerinde durulmuştur.

Eriçok, Güler ve Özdemir (2021), geleneksel kent dokularının koruma amaçlı imar planları ile korunabilirliğini Bitlis kenti örneği ile irdelenmiştir. Eriçok vd. (2021)'e göre 1998 yılında onaylanmış koruma amaçlı imar planı yürürlükte olsa dahi birçok sivil mimarlık örneğinde geleneksel dokunun korunamadığı; bunun nedenleri arasında ekonomik yetersizlikler, mal sahiplerinin koruma kavramı açısından bilinçsiz olması ve yönetimlerin planları uygulamakta yetersiz kalması gösterilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 .Materyal

Araştırmanın ana materyalini Ankaranın kuzey batısında yer alan, il merkezine 100 km uzaklıkta bulunan Beypazarı (Şekil 7, 8, 9) ilçesinin tarihi ve geleneksel dokusu oluşturmaktadır. Bu alanın çalışma alanı olarak seçilme nedenleri: tarihi dokulara ev sahipliği yapması, bu yapıların hala aktif ve pasif şekilde amaç dahilinde ve dışında kullanılıyor olması, sosyo-kültürel özelliklerin korunması ve devam ediyor olması, ilçe belediyesinin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ve özel a.ş. gruplarının destekleriyle gerçekleştirilen koruma çalışmalarının öncelik ve hususiyetle bu alanlardan başlamasıdır. Çalışmanın sınırları restorasyon çalışmalarının yoğunluk kazandığı ve aktif kullanıma sahip olan Alaaddin Sokak ve geleneksel dokunun devam ettiği bant olarak belirlenmiştir. Alanı tanımlayacak görseller Google Eart programından ve Belediye İmar arşivinden elde edilmiş ve alan vurgulanarak gösterilmiştir.

Geleneksel doku, tarihi çevre, kentsel peyzaj, koruma ve sürdürülebilirliğin gelişim süreci, restorasyon çalışmaları, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, geçmişte ve günümüzde Beypazarı ve tarihi konularında araştırma yapılmış, yazılı ve görsel veriler elde edilmiştir. Çalışma alanında yer alan açık, yarı açık ve kapalı mekânlar, yeşil alanlar; alandaki bitkilendirme çalışmaları, donatı ve aydınlatma elemanları; tarihi dokular üzerine yapılan sörvey çalışmalarıyla edinilen kamera çekimleri, fotoğraflar, eskizler ve alanda yaşayanlar ile gerçekleştirilen sözlü görüşmeler, kamu kurum ve kuruluşların, üniversitelerin kütüphanelerinden ve internetten konu ile ilgili elde edilen tez, makale, kitap gibi yerli ve yabancı literatürler, 2863 sayılı KTVK Kanunu yardımcı materyaller olarak kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

Araştırmanın yöntemi: veri toplama, analiz sentez, değerlendirme, öneri geliştirme olmak üzere 4 aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada (Literatür Taraması ve Veri Toplama) çalışma ile ilgili kuramsal temeller hazırlanarak literatür taramaları yapılmış; Beypazarı'na ait fotoğraf, kroki, plan gibi görsel ve çizimsel materyaller elde edilmiştir. İkinci aşamada (analiz - sentez), Beypazarı tarihi konut dokusu, bu geleneksel dokunun mekânsal özellikleri işlenmiştir. Geleneksel konutlarda zemin kat kullanımı, kat yükseklikleri, avlu-bahçe-sokak ilişkisi, mülkiyet durumu, kullanım durumu, belirleyici özellikleri, manzaranın güçlü olduğu noktalar vb. bilgiler sergilenmiştir. Üçüncü aşamada (değerlendirme), ise elde edilen veriler değerlendirilerek swot analizi yapılmış, son aşamada ise Beypazarı özelinde tarihi çevre koruma ve yenilemeye yönelik hedefler ve kentsel peyzaj tasarım ilkeleri ile geleneksel konut dokusunun korunabilirliği üzerine sonuçlar elde edilerek öneriler geliştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

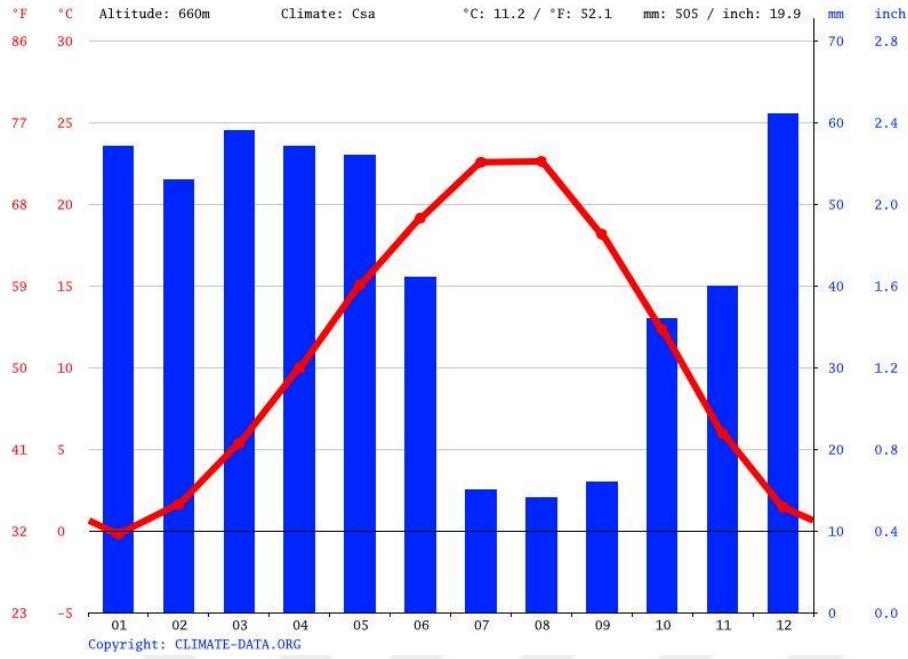
4.1. Beypazarı'nın Doğal Verileri

Beypazarı İlçesi Ankara'nın Kuzeybatısında yer almaktadır. Ankara'ya uzaklığı 100 k'dir. İlçede 78 adet köy/mahalle bulunmaktadır. 1865 km² yüzölçümüne, 675 m rakıma sahiptir. Doğusu Güdül ve Ayaş, batısı Nallıhan, güneyi Polatlı ve Mihaliççık, kuzeyi Kıbrısçık, Seben, Çamlıdere ve Kızılcahamam ilçeleri ile çevrilidir ("Tarım ve Orman Bakanlığı", 2017).

4.1.1. İklim

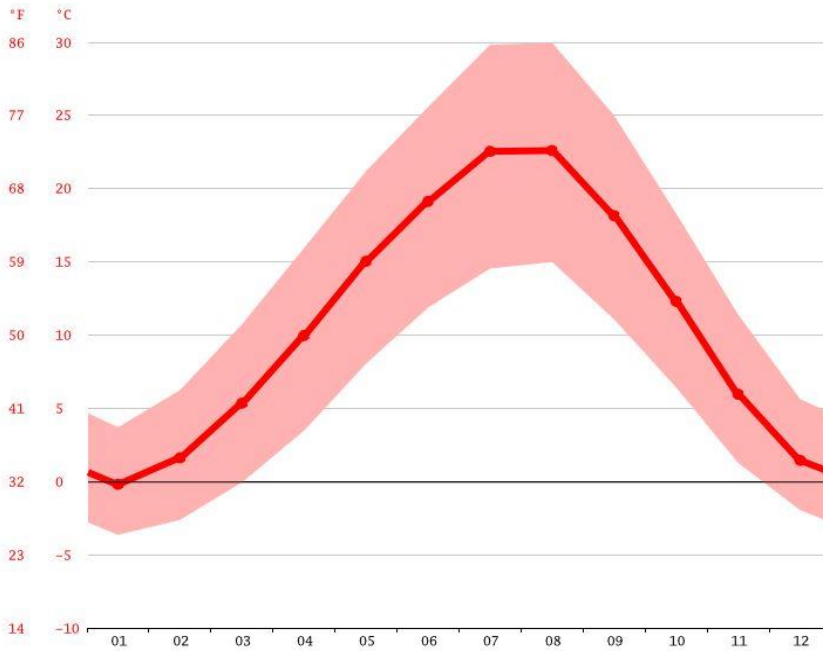
Beypazarı Erinç İklim Sınıflandırmasına göre yarı kurak iklim tipinde; DeMartonne iklim sınıflandırmasına göre ise yarı kurak-nemli arası iklim tipindedir (Mgm, 2022). Beypazarı kış aylarında yaz aylarından daha çok yağış almaktadır. Köppen-Geiger'e göre iklim Csa'dır. Yıllık ortalama yağış miktarı 423 mm, sıcaklığı ise ortalama 13.2°'dir. En az yağış Ağustos ayında, en fazla yağış ise Aralık ayındadır (Şekil 10). Sıcaklık ortalamasının en yüksek olduğu ay 24° ile Temmuz, en düşük olduğu 1.8° ile Ocak ayıdır (Şekil 11) ("Kırsal Çevre", 2022).

İlçenin kuzey kısmında Kıbrısçık, Seben, Kızılcahamam ve Çamlıdere İlçeleri yer almaktadır. Bu bölge Karadeniz ve İç Anadolu geçiş bölgesidir. Bu nedenle İç Anadolu ve Batı Karadeniz bölgelerinin iklimi hakimdir. Güney kısmında ise İç Anadolu Bölgesinin iklimi görülmektedir. Sakarya Nehri ve Kirmir Çayı havzaları ise bir mikro klimaya sahiptir ("Tarım ve Orman Bakanlığı", 2017).

Şekil 10. Beypazarı kenti yağış grafiği (Climate, 2022)

14 mm yağışla Ağustos yılın en kurak ayıdır. Ortalama 61 mm yağış miktarıyla en fazla yağış Aralık ayında görülmektedir.

Şekil 11. Beypazarı kenti sıcaklık grafiği (Climate, 2022).

4.1.2. Bitki Örtüsü

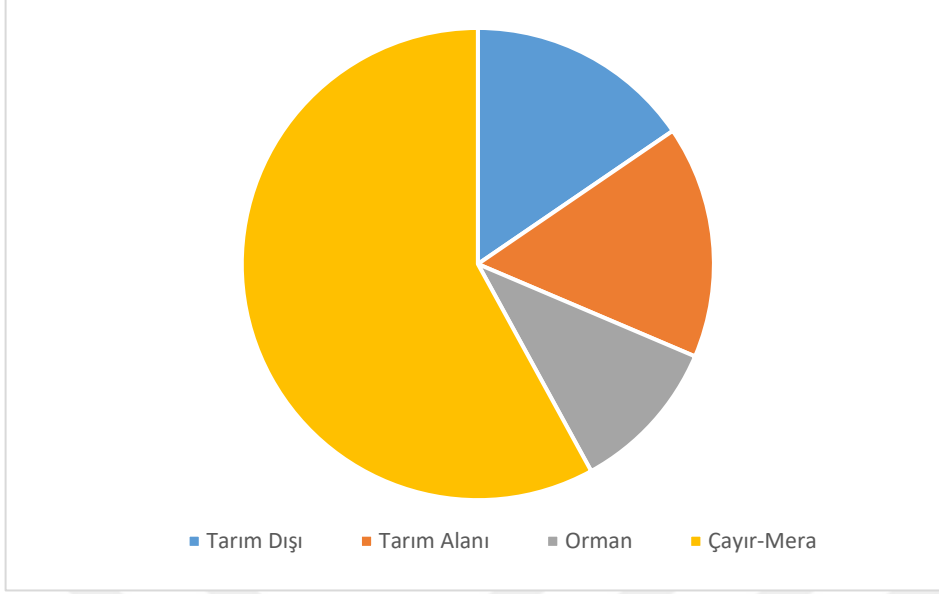
İlçenin toprak yapısı ve bitki örtüsü, morfolojik ve jeolojik özellikleri değerlendirilerek 3 bölgeye ayrılmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2017):

Kuzey Bölgesi: 1500-2000 m rakıma sahiptir. Engebeli bir yapıdadır. Arazi kullanımı; mera, çalılık, fundalık, tarım arazisi ve orman şeklindedir. Hayvancılık ve arıcılık yapılmaya uygun geniş meralar bulunmaktadır.

Merkez Bölgesi: Doğusunda Sakarya Nehrine kadar uzanan Kirmir Çayı ile Güdül ve Ayaş İlçeleri bulunmaktadır. Batısında Nallıhan İlçesi ve Kuzey bölgesi hudutları içinde olan bu bölgenin rakımı ise 675 m'dir. Burada yer alan arazinin kullanım çeşitleri ise bağcılık, sebze, yem ve hububat bitkileri yetiştiriciliği, meyvecilik ve mera arazisi şeklindedir.

Güney Bölgesi: Sakarya Nehri ile Kirmir Çayı arasında yer alan geniş, düz ve yer yer dalgalı bir arazidir. Rakımı 1000-1100 m arasındadır. Bölgede yayla iklimi hakimdir. Arazi bağ-bahçe, sebze, kuru tarım ve mera arazisi şeklinde kullanılmaktadır ("Tarım ve Orman Bakanlığı", 2017).

Beypazarı genel arazi varlığı alanları, tarım, tarım dışı, orman ve çayır-meralardan oluşmaktadır (Şekil 12). Tarım alanları Beypazarı ekonomisinin en önemli parçalarından biridir (Tablo 2).

Şekil 12. Beypazarı genel arazi varlığı ve dağılımı (“Tarım ve Orman Bakanlığı”, 2017)

Tablo 2.

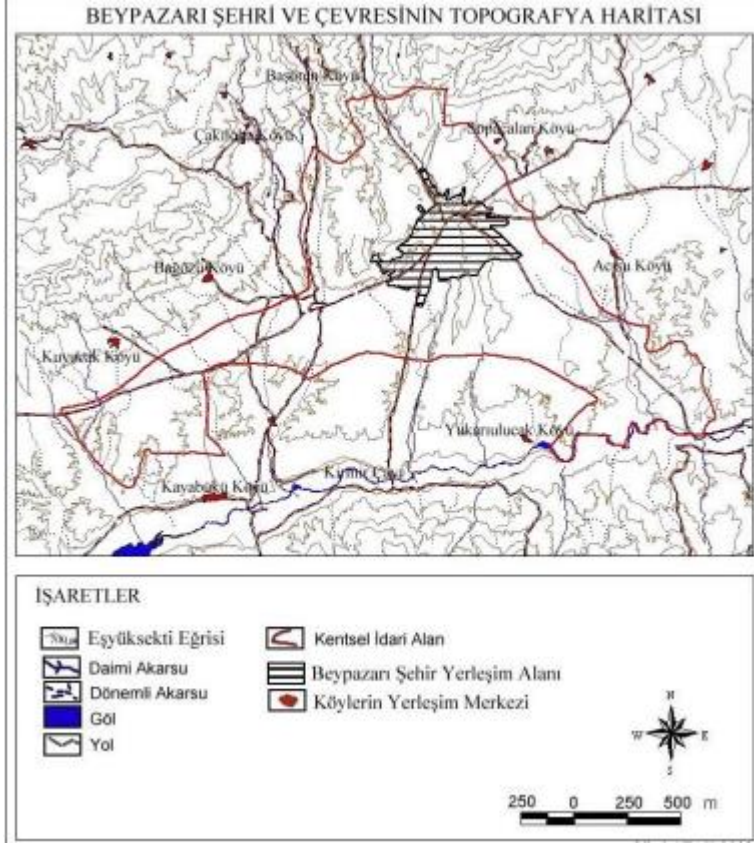
Beypazarı ilçesi tarım alanları (“Tarım ve Orman Bakanlığı”, 2017)

İlçe Adı	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı (dekar)	Nadas alanı (dekar)	Sebze bahçeleri alanı (dekar)	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı (dekar)	Süs Bitkileri Alanı (dekar)	Toplam Alan (dekar)
Beypazarı	426.379,00	99.297,00	79.050,00	7.852,00	1	612.578,0

4.1.3. Topografya

Beypazarı kenti, kuzey yönünde yer alan geleneksel doku ve eski İstanbul yolunun güneyindeki İnözü deresine kadar devam eden düz alanlara kurulmuş yeni yerleşkeler ile ikili bir yapılaşmadan oluşmaktadır. Eski yerleşim alanı doğuda Karakuyu, batıda Zaviye, ortada İnözü derelerinin isimleriyle anılan vadilerin iki yanında ve Aladağ, Işık, Köroğlu

dağlarından, yükseltisi merkeze doğru azalarak uzanan Dikmen, Kartak, Ahmetlerkaşı, Dedekaşı ve Hıdırlık tepelerinin yamaçlarında konumlanmıştır (Gültekin, 2007) (Şekil 13).

Şekil 13. Beypazarı şehri ve çevresinin topografya haritası (Atak, 2008).

4.2. Beypazarı'nın Kültürel Verileri

4.2.1. Tarihçe

Beypazarı asırlar boyunca pek çok farklı uygarlığa ev sahipliği yapmış, bu nedenle farklı medeniyetlerin egemenliğinde zengin bir tarihe ve kültürel izlere sahip olmuştur. Frig, Hitit, Galat, Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde yer almış en eski yerleşim alanlarından biridir (Şener, 1997). Roma döneminde piskoposluk merkezi haline gelen Beypazarı'nın o dönemki adı "Lagania" dır ve "Kaya Doruğu Ülkesi"

anlamına gelmektedir. Bağdat-Ankara-İstanbul arasında köprü vazifesi gören Beypazarı konumu itibarıyla önemli bir ticaret noktası olmuştur. Türklerin Anadolu'ya göçleriyle Türkmen boylarına da ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devletini kurucusu Osman Bey'in dedesi Gazi Gündüzalp'in kabri, Beypazarı Hırkatepe Köyü'nde yer almaktadır (Bahar, 2013; "Beypazarı Kaymakamlığı", t.y.a).

Roma İmparatoru Anastasios (491-513) kenti ziyaret etmiş ve buna ithafen Lagania yerine Anastasiopolis olarak anılmaya başlanmıştır (Umar, 2003). Uzunçarşılı (1988)'ye göre 11. yy'da Gazi Gündüzalp (Osmanlı Devleti kurucusu Osman Bey'in dedesi) yönetimindeki Kayı boyunun Anadolu'ya göçü ve bölgeye yerleşmeleriyle adının "Beğ Bazarı" olması, kentin o dönemde ticari merkez olması özelliği ile uyumaktadır. Kent 1362 yılında Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1853-1863 tarihlerinde Hüdavendigâr Sancağına bağlı olan kent; Tanzimat Dönemi 1868 tarihinde ise Ankara livasına bağlı bir ilçe haline gelmiştir (Tuğlacı, 1985). Kent nüfusunun 1881 yılında 7.924, 1887 yılında 5.805, 1907 yılında ise 6.374 kişi olması, yalnızca bölgesel değil çevre yerleşimlerin de ticaret merkezi haline gelmesi ekonomik açıdan gelişmiş olduğunun bir göstergesidir (Çınar ve Gümüşçü, 2002; Gültekin, 2007).

Beypazarı 1869 ve 1958 yılları arasında yedi büyük yangın geçirmiş bu nedenle 1200 civarı ev yanarak yok olmuştur. Yangınların ardından özellikle Safranbolu'dan getirilen ustalarla birlikte tekrar evler inşa edilmiş ve yenilenmiştir. İlçe, Anadolu'nun en önemli ulaşım ve ticaret yollarından olan İpek Yolu üzerinde olması sebebiyle tarih boyunca çok mühim bir konuma sahip olmuştur. Evliya Çelebi 1638 yılında Beypazarı'nı ziyaret etmiş ve "Seyahatname" sinde halkın tiftik keçisi ile uğraştığından ve bundan dolayı pazarlarında sof ipliği satıldığından, pazarlarının süslü ve güzel olduğundan bahsetmektedir. Pazarlarına civar köylerden 10 bin insan geldiğini de belirtmektedir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin Seyahatname' sinde 1638 yılında Beypazarı'nda 3060 adet ikişer katlı ahşap ev olduğu belirtilmektedir. Bugün ise 3500'e yakın ahşap evin bulunması Beypazarı'nın geleneksel konut dokusuna sahip çıktığının ve bu konuda devamlılığı sağlandığının bir göstergesidir (Kurşun, vd., 1999; Hocaoğlu, 2016).

Beypazarı'nın 1927 tarihli nüfus sayımında 21.995, Ankara merkez nüfusunun ise 21.445 olması; Beypazarı'nın vilayete bağlı büyük nüfusa sahip kazalar içerisinde 7. olması, Beypazarı'nın Cumhuriyet döneminde de Ankara'ya bağlı önemli bir kaza olduğunun göstergesidir. Lakin 19. yy sonlarında Ankara-İstanbul demiryolunun yapımı ve karayolunun Kızılcahamam' a bağlanması ile her iki güzergâhın da dışında kalan Beypazarı, bölgesel ticaret merkezinin başkent Ankara' ya yönelmesi ile ekonomik açıdan gerilemeye başlamıştır. Yangın, savaş, afetler ve salgın hastalık gibi nedenler ve 1940' lı yıllarda başlayan kente göç hareketi ile gerileme devam etmiştir. İlçenin günümüzdeki geçim kaynakları tarım, geleneksel dokuya ve hizmet sektörüne dayalı kültür turizmi, hayvancılık ve sanayidir (Terzi, 2001; Torun, 2004).

4.2.2. Nüfus

Beypazarı nüfusu 2021 yılı verilerine (Tablo 3-4) göre 48.393'dir. Bu nüfusun, 24.119'u erkek ve 24.274'ü kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %49,84 erkek, %50,16 kadındır.

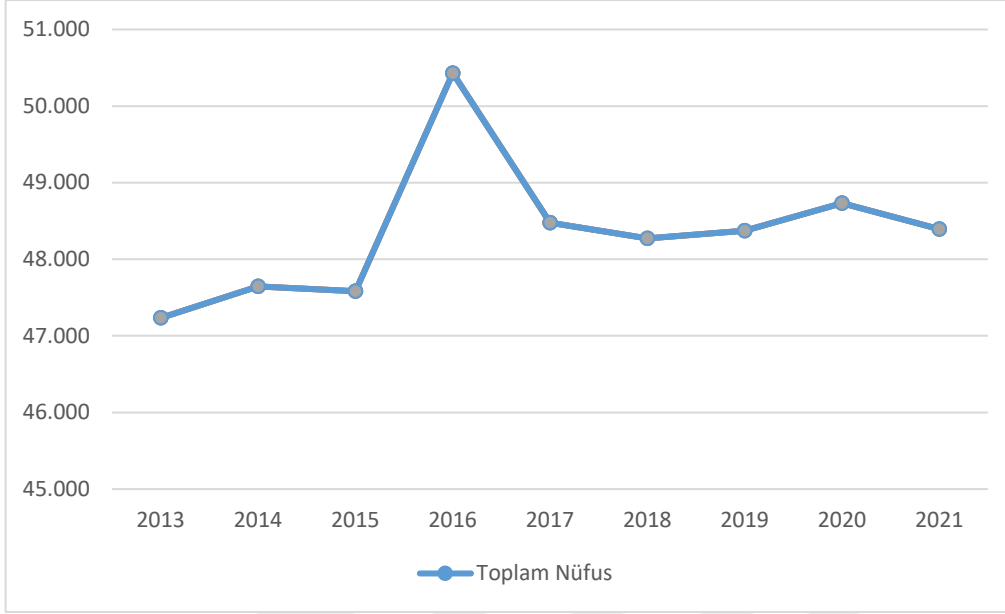
Tablo 3.

Yıllara göre Beypazarı nüfusu

Yıl	Beypazarı Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2021	48.393	24.119	24.274
2020	48.732	24.359	24.373
2019	48.371	24.172	24.199
2018	48.274	24.062	24.212
2017	48.476	24.123	24.353
2016	50.431	25.211	25.220
2015	47.582	23.685	23.897
2014	47.646	23.585	24.061
2013	47.234	23.362	23872

Tablo 4.

Yıllara göre Beypazarı nüfusu çizgisi

4.2.3. Ulaşım

Beypazarı İlçesi Ankara İlinin Kuzeybatısında yer almaktadır ve 100 km uzaklıktadır ve eski Ankara-İstanbul yolu üzerinde bulunmaktadır. Beypazarı'na yalnızca karayolu ile ulaşım mümkündür. Ancak şehir dışından büyük otobüs firmaları ile Beypazarı'na direkt ulaşım gerçekleştirilmemekte, öncelikle Ankara'ya ulaşım sağlanmaktadır. Ankara'dan Beypazarı'na AŞTİ'den yarım saatte bir kalkan otobüsler ve EGO seferleri ile ulaşım sağlanabilmektedir. Ankara'ya havayolu ile ulaşanlar için Beypazarı'na direkt ulaşım mümkün değildir. Ankara Esenboğa Havalimanı'nın servisleri ile AŞTİ'ye gelinerek Beypazarı otobüslerine ulaşılmalıdır.

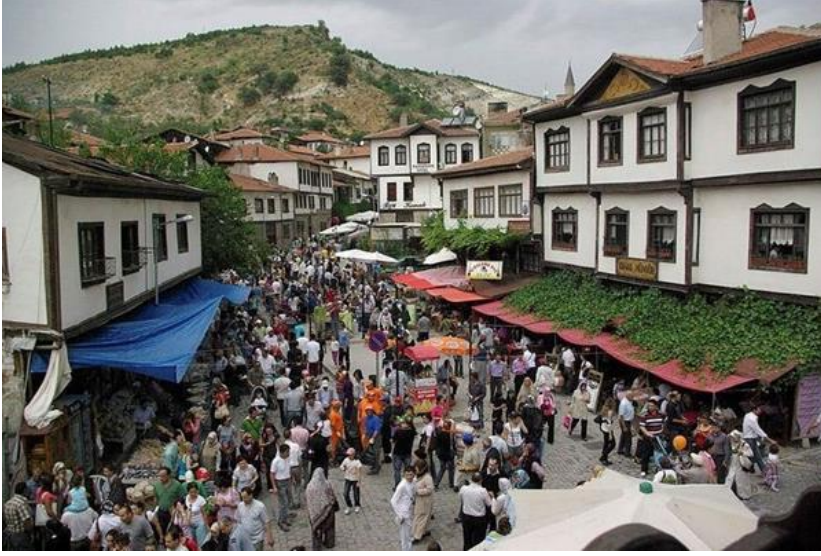
4.2.4. Sosyo-Kültürel Yapı

Beypazarı'nın en önemli geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Bununla birlikte Türkiye' de büyük bir yere sahip olduğu karasör üretimi ve Karakoca Maden Suyu da gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Gümüş telkâriciliğinde o sekiz farklı ülkeye ihracat yapmakta ve sayacılık, ayakkabıcılık, dokumacılık, bakırcılık gibi geleneksel zanaatlar de geçim kaynakları arasında yer almaktadır (Torun, 2004; Hoccoğlu, 2016).

4.2.5. Turizm

Birçok belediye Kültür ve Turizm Bakanlığı' nın kültürel mirasları koruma, pazarlama ve tanıtma hedeflerini ilke edinmeye başlamıştır. Beypazarı da 2000 yılından itibaren bünyesinde yer alan kültürel miraslarını kentsel markalaşma ve kimlik oluşturma yönünde projeler ile geliştirmektedir. Bu projeler ile Beypazarı turizm yönünde büyük yol kat etmiş, hatta yerel ekonomik kalkınma modeli olarak uluslararası etkinliklere örnek teşkil etmeye başlamıştır. Tanıtımını daha çok yöresel yemekleri ve geleneksel mimarisıyla gerçekleştirmektedir (Hoccoğlu, 2016).

Uzun yıllardır ilçede gerçekleştirilmekte olan festivaller (Şekil 14) ile ilçenin tanıtımı yapılmakta, yöresel lezzetleri, geleneksel mimarisi, el sanatları, kültür ve gelenekleri tanıtılmaktadır. Konser, folklor, defile, lezzet deneyimi, güzellik yarışmaları vb. eğlenceler ile yerli ve yabancı turistlerin festivale katılımı sağlanmaktadır.

Şekil 14. Beypazarı festivalinden bir görüntü (Sabah, 2015)

Beypazarı' nın kültürel miras çalışmaları gerçekleştiren diğer şehirlerden farklı olmasının sebebi truzmi ekonomik bir kalkınma olarak görmesi ve yerel halk ile çeşitli faaliyetler dahilinde gerçekleştirmesidir (Öter ve Ünal, 2011: 4; Hocoğlu, 2016). Beypazarı halkbilimi, yöresel kıyafetleri (haşlama, kuruklu, çevre, salta, bindallı, üçetek vb.) (Şekil 15), geleneksel bayram ve eğlenceleri (Torpil Bayramı -Regaip Kandili-), yöresel yemekleri (havuç lokumu, yaprak sarması, 80 katlı baklava, göveç vb.), telkari zanaatı, yöresel takıları (kuşak, tılsım vb.), kent, açık hava ve yaşayan müzeleri, farklı amaçlarda hizmet veren konakları ve geleneksel mimari perspektifi ile çok zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu nedenle tercih edilmekte ve çok sayıda ziyaretçi almaktadır.

Şekil 15. Beypazarı yöresel kıyafetleri (Özgün, 2022)

1999 yılında Beypazarı'na gelen ziyaretçi sayısı 2500 kişi iken konaklarında yapılan mimari restorasyon çalışmalarının gerçekleşmesiyle yıllara göre artış sağlamıştır. 2009 yılına bakıldığında ziyaretçi sayısının 400.000'i bulduğu görülmüştür (Hocaoğlu, 2016).

2003 yılından itibaren Beypazarı Belediyesi' nin geleneksel mimari ve yöresel yemekleri kültürel miras olarak değerlendirmesi, ön plana çıkarması ve pazarlaması şehrin markalaşmasını ve kimlik sahibi olmasını sağlamıştır. İlçede yer alan üniversiteler kentin turizmde markalaşmasına destek olmaktadır. Gazi Üniversitesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü ve Beypazarı Belediyesi iş birliğince 2010 yılında düzenlenen I. Ulusal Tasarım Bölümleri Ürün Çalıştayı buna örnek oluşturmaktadır. Beypazarı' nı turizm açısından öne çıkaran en önemli özelliği konaklarıdır. İlçede satılan yöresel gıda ambalajlarında, hediyelik eşyalarda, ve kumaş üzerlerinde yer alan desenlerde bu konaklara sıkça rastlanılmaktadır. Somut ve soyut kültürel mirasları; konakları, zanaatları, yemekleri, deyişleri ile kültür turizmini desteklemekte ve değerlerini öne çıkarmaktadır (Hocaoğlu, 2016).

İç Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi arasında geçiş noktası olan Beypazarı iklim açısından da bir geçiş bölgesidir. Tabiat olarak zengin olan Beypazarı, yayla ve vadilerinde birçok bitki ve hayvan çeşitlerini barındırmaktadır. Eğriova Yaylası (Şekil 16) ve İnözü Vadisi (Şekil 17) Beypazarı kırsal turizmine örnek teşkil etmektedir.

Şekil 16. Eğriova Tabiat Parkı (“Beypazarı Kaymakamlığı”, t.y.b)

Eğriova Yaylası aynı zamanda yöre halkının şenlik ve festival alanı olarak kullanılmaktadır. Doğa sporları (trekking, kamp vb.) için sporcuların sıklıkla tercih ettiği elverişli bir arazidir.

Şekil 17. İnözü Vadisi (“Youtube”, 2019)

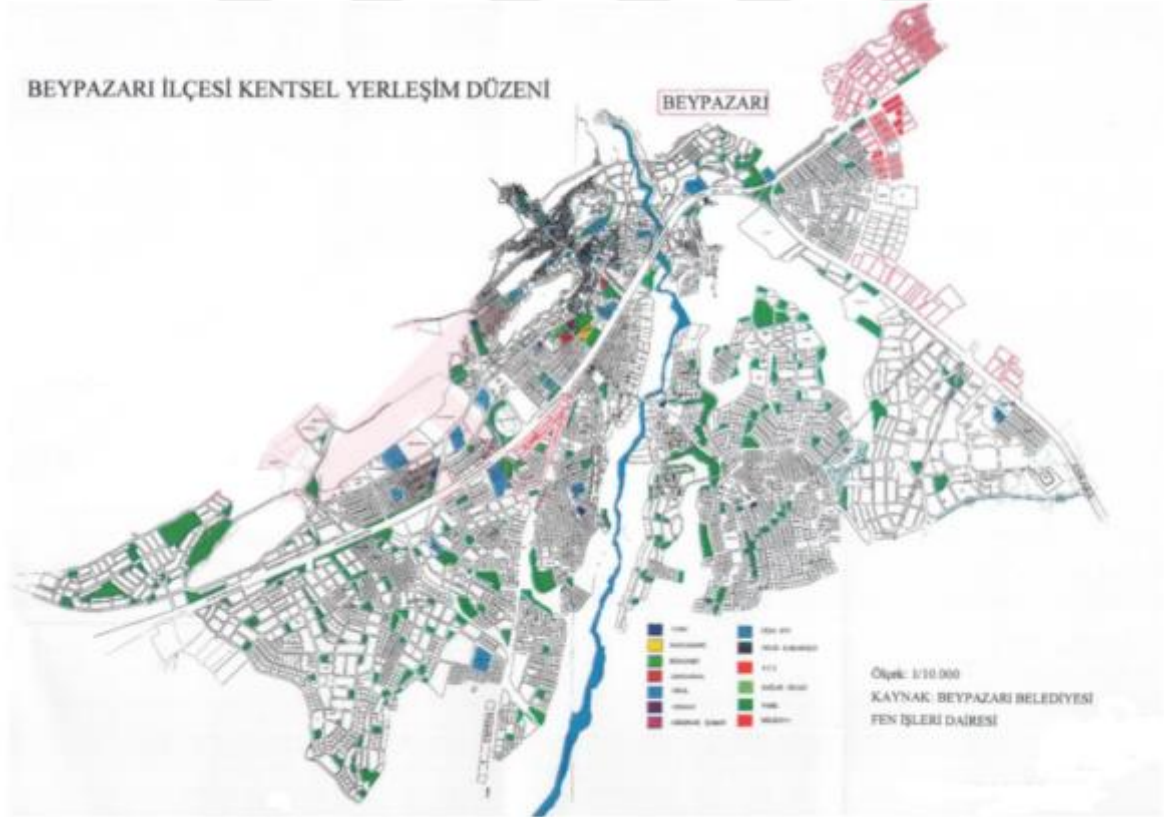
İnözü Vadisi şehir merkezine oldukça yakın bir tabiat alanıdır. Şehir merkezine yakınlığı sebebiyle yöre halkı tarafından bağıcılık anlayışı ile kullanılmaktadır. Ayrıca bu lokasyonda birçok tesis ve restoran çeşitli işlevlerde yaz kış hizmet vermekte ve ilçe turizmine katkı sağlamaktadır.

4.3. Beypazarı Geleneksel Konut Gelişimi

Beypazarı’nda kent yerleşimi eski ve yeni yerleşim alanları olarak (Şekil 18) ikiye ayrılmaktadır. Ancak ilerleyen yıllar içerisinde yerleşim alanı genişleyerek şehrin farklı bölgelerine doğru yayılım göstermiştir (Şekil 19).

Şekil 18. Eski ve Yeni Beypazari Yerleşimi (Türk, 2017)

Şekil 19. Beypazari kenti yerleşim düzeni (Aklanoğlu, 2022)

1849 yılında geçirdiği yangın sonrası şehir tekrar planlanmış, planlamasında grid sistem kullanılmıştır. Geleneksel doku 1613 yapım tarihli Nasuh Paşa Hanı'na (kalıntıları günümüze kadar ulaşan han restore edilmiştir, Sulu Han olarak da bilinmektedir) ve 600 dükkanlı çarşmayı odak merkezi almaktadır (Şener, 1970). Geleneksel doku, çarşımın kuzeybatı yönündeki sert yamaçlarda, ulaşımın ve yapılaşmanın görece zor çözümlendiği bir alanda, eğime paralel olarak asimetrik biçimde ve organik bir düzende gelişim göstermiştir (Gültekin, 2007).

Geleneksel doku merkez noktasının kuzeybatısında yer alan yamaçlarda, eğime paralel biçimde, yapılaşma ve ulaşım için zorlu bir strüktürde, asimetrik yapıda organik olarak gelişen bir yerleşme desenine sahiptir. Cumhuriyet, İstiklal, Beytepe, Zafer, Rüstempaşa, Kurtuluş Mahallerini kapsayan 80 hektarlık bir alanda oluşan geleneksel doku bünyesinde 3000 adet geleneksel konut barındırmaktadır. Ayrıca 1970 sonrası yapımı gerçekleştirilmiş az sayıdaki yeni geleneksel konutlarda bulunmaktadır. Cami etrafında şekillenen mahalleler tepecik, su yüzeyi ya da ağaç kümeleri ile birbirlerinden ayrılmaktadır (Gültekin, 2007).

Kent gelişimi ve yeni yerleşim alanları ise eski İstanbul yolunun güneyinde, kentin batı yönünde Nallıhan istikametinde ilerlemektedir. Kentteki yeni yerleşim alanları eski dik ve engebeli arazinin aksine düz bir alanda gelişim göstermiştir. Eski ve yeni kent oluşumu birbirinden bağımsız haldedir. Eski yerleşim alanının oldukça engebeli olması, dar bir arazide yer alması gibi sebepler sonucunda yeni yerleşim alanları kentin yeni ve eski olarak keskin bir şekilde bölünmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda kentte bir bütünlük oluşmamış ancak eski kentin yozlaşması ve bozulması sorunlarının da bir bakıma önüne geçilmiştir.

Kerpiç dolgulu ahşap karkas yapılar "Geleneksel Osmanlı Evi" olarak da tanımlanmaktadır. Bu yapı örneklerine özellikle Orta Anadolu, Batı Anadolu, Kuzey Anadolu, Güney Anadolu ve Marmara Bölgeleri ile Balkanlar' da rastlanılmaktadır (Ulusoy vd., 2017). Beypazarı geleneksel konut mirası de kerpiç dolgulu ahşap karkas yapılarla örnektir (Şekil 20).

Şekil 20. Ahşap yapı iskeleti görünen bir konut örneği (Özgün, 2021)

Beypazarı geleneksel konut dokusunu oluşturan yapılar mimari ve mekansal elemanlar, cephe ve plan düzeni, yapı malzemesi ve tekniği yönünden geleneksel Türk mimarisi özelliklerini yansıtmakta ancak bir takım uygulama, üretim, yapım teknikleri ve malzeme kullanımı açısından yöresel farklılıklar göstermektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

Geleneksel doku özellikle Alaaddin Sokak ile sokağın yanındaki tepecikler arasında (Şekil 21), sınırlı düzlüklerde ve eğimi azalan yamaçlarda görülmektedir. Merkeze olan yakınlık arttıkça bitişik nizamda konumlandırılmış, 150-200 m² gibi görece küçük parsellerde yer aşan 2 (Şekil 22) veya 3 katlı yapılar (Şekil 23) yer almaktadır. Bu yapılar doğrudan sokağa açılmaktadır bu nedenle de konutların arka bahçeleri bulunmaktadır.

Şekil 21. Tepecikler arasında gelişmiş Beypazarı geleneksel evleri (Cangül, 2016)

Şekil 22. 2 katlı Beypazarı evi örneği (Özgün, 2022)

Şekil 23. 3 katlı Beypazarı evi örneği (Özgün, 2022)

Farklı ölçeklerde olan bu yapılar benzer ve farklı özellikleriyle, yapım tarihleri nedeniyle farklı üretim teknik ve malzemelerine göre 1930 öncesi ve sonrası yapılar olarak gruplandırılabilir. 1930 öncesi tarihlenen yapılar görece büyük olan yapılardır. Bu konutların zemin katı ya da subasmanları (Şekil 24, 25) sıvasız kaba yonu (kesme taş) malzemeden yapılmıştır (Şekil 26). Yangın sonrasında bazı yapılar tabanda kalmış taşların üzerine inşa edilmiştir. Üst katlar ahşap pervazlar işle kapatılmıştır ve yaklaşık olarak 2 m aralığındaki ahşap dikmelerin yardımıyla taşınması sağlanmıştır. Ana taşıyıcı ve ara bölmeler ile onları destekleyen ara payandalardan oluşan çatki (ahşap iskelet sistemi) geleneksel konutların üst katlarının tamamında kullanılmıştır (Şekil, 27). Ara bölmelerin boyutlarına göre pencere açıklıkları belirlenmiştir. Kuzey cephede ve ocağın konumlandırıldığı duvarda yalıtım amaçlı kerpiç dolgu, üst katlarda ise ahşap dikmeler ile yatayda sabitlenmenin sağlandığı ahşap yüzey arasında sıva harcı kullanılmıştır (Aksulu, 1982; Yılmaz, 2004; Gültekin, 2007).

Şekil 24. Beypazarı evleri sıvasız kaba yonu zemin kat (Özgün, 2021)

Şekil 25. Beypaazarı evleri kaba yonu zemin kat (Özgün, 2022)

Şekil 26. Zemin katta kullanılan kaba yonu taş (kesme taş) malzeme (Özgün, 2022)

1930 sonrası inşa edilen geleneksel konutlar görece küçük parsellerde ve genellikle 2 katlı yapılar halindedir. Taş subasmanı üzerine ahşap iskelet kullanımı ile yapım teknikleri açısından 1930 öncesine benzemektedir ancak dolu tuğla ve kerpiçin dolgu malzemesi olarak kullanıldığı böylece yapı malzemesi yönünden bazı farklılıklara gidildiği görülmektedir (Aksulu, 1982; Yılmaz, 2004).

Yılmaz, (2004) ve Cengiz, (2003)' e göre cephelerde genellikle simetri hakimdir. Cepheler çıkmasız (düz), çıkmalı (harektli) ve kuşganalı olabilmektedir. Çıkmalar (Şekil 27)

konumuna göre ortadan, yandan, ortadan ve yandan veyahut kat boyu olarak ayrılmaktadır. Ayrıca çıkmalar payandalar yardımıyla desteklenmiştir. Cephelerde cumbaların (çıkma) yanı sıra kafeslere, konsollara ve süslü ahşap korkuluklara da sıkça rastlanılmaktadır. Cepheler kireç harcı ve sıva ile örtülmüştür. Konutlarda dikdörtgen ya da kare formuna sahip sundurma, beşik, oturtma gibi çatı örtülerinin yanı sıra bitişik nizamlı yapılarda kullanılan üçomuz çatı tipleri de görülmektedir. Çatılarda kullanılan badavra (ahşap kabuk) zamanla yerini kiremit (Şekil 28) ve çinko kaplı çatılara bırakmıştır. Çatılar aynı zamanda çıplak saçaklıdır (Gültekin, 2007).

Şekil 27. Çıkmalı cephe örneği (Özgün, 2022)

Şekil 28. Kiremit çatı örneği (“Beypazarı Kaymakamlığı”, t.y.d)

Uzunçarşılı (1988) ve Umar (2003)' e göre yapının taşıyıcı zemin katlarında duvarlar sıvasız taştan oluşmaktadır ve bu taşların kalınlıkları 70-80 cm' dir. 1930 öncesi ve sonrası olarak belirlenen farklı yapım tarihlerine rağmen yapıların tamamında yöreye özgü yapı malzemesi olan tatlı sıvanın kullanımına rastlanılmaktadır. Bölme duvarların bağdadi olduğu görülmektedir. 4' lü, 3' lü ya da 2' li düzende (Şekil 29) olan pencerelerde demir parmaklık veya ahşap kafesler (Şekil 30) bulunabilmektedir (Gültekin, 2007).

Şekil 29. Farklı pencere düzenleri örnekleri (Özgün, 2021)

Şekil 30. Demir parmaklıklı veya ahşap kafesli pencereler (Özgün, 2022)

Üst pervazlarda kemer ve üçgen form (Şekil 31) yaygın olarak kullanılmaktadır. Cepheler çıkmalı ve düz olarak iki gruba ayrılmaktadır. Sofa ve odaların sokağa açılan bir uzantısı olan çıkmaların, 1930 öncesi inşa edilen konutlarda olduğu gibi yandan, yandan şaşırtmalı, ortadan (Şekil 32) ve testere (Şekil 33) çıkma tipleri görülmektedir. İki ve daha fazla kat sayısı olan yapılarda farklı çıkma tiplerinin aynı cephede kullanıldığına da rastlanılmaktadır. Çıkmalar payandalarla desteklenmektedir (şekil 34). Cephelerde üçgen çatı ve ahşap silme kullanımı yaygındır. Yapılarda kullanılan çatı formları (Şekil 35) 1930 öncesine benzemektedir. Yapılara giriş yandan veya ortadan, tek ya da iki kanatlı kapılar ile gerçekleştirilmektedir. Sokaklar, 4-5 m genişindedir ve Türk kaldırımıdır. Eğime dik bir biçimde alt kotlardaki meydanlıklara açılmaktadır (Şekil 36) (Gültekin, 2007).

Şekil 31. Üst pervazlarda görülen üçgen form (Özgün, 2022)

Şekil 32. Ortadan çıkma örneği (Özgün, 2021)

Şekil 33: Testere çıkmalı cephe örneği (Özgün, 2021)

Şekil 34. Ahşap payandalar ve destekledikleri çıkmalar (Özgün, 2022)

Şekil 35. Yapıların çatı formları (Özgün, 2021)

Şekil 36. Sokak örnekleri (Özgün, 2021)

Aksulu (2001)' ya göre 1930 öncesi yapılarda mekansal büyüklük göze çarpmakta ve geniş ailelere göre düzenlendiği anlaşılmaktadır. Görece büyük olan bu yapılarda servis alanı zemin katta; mutfak, hela gibi servis mekanlarının da yer aldığı ve ailenin zaman geçirdiği asıl yaşam alanları ise üst katta konumlandırılmıştır. Geleneksel yapıların zemin katında yalak, ocak, taşlık, taşlığa bağlı dam (ahır), merdiven; bahçede ise ahşap kiler yer almaktadır (Gültekin, 2007).

Yapım tarihi 1930 sonrası olan konutlar genel olarak daha mütevazî ölçekte, görece küçük ve tek ailenin kullanımına uygun yapılardır. Direkt sokağa açılan bu konutlar genellikle iki katlıdır (Şekil 37) (Gültekin, 2007).

Şekil 37. Bitişik nizam direkt sokağa açılan 2 katlı Beypazarı evleri (Özgün, 2022)

Yapılarda mutfağın geniş koridorların sonunda olduğu görülmektedir. Genellikle konutların dar cepheleri sokağa bakmaktadır. Sokağa bakan cepheler düz veya basit çıkmalıdır. 1930 sonrası inşa edilen iç sofalı yapıların planları 1930 öncesi yapılar ile benzerlik göstermektedir. Bu yapılarda ise cepheler orta veya düz çıkmalıdır. Hole sahip yapıların ana özelliği ise giriş alanının hela, merdiven ve iki ya da üç oda ile çevrelenmiş olmasıdır. Üst katlarda bulunan odalar ve mutfak sokak yönüne bakmaktadır. Birden fazla ailenin barınması için planlanan konutlarda da aynı kat planı uygulanmıştır (Özmen, 1987; Gültekin, 2007).

İki, üç ya da dört (Şekil 38) katlı olabilen bu yapılar çeşitli cephe ve plan tiplerinde olabilmektedir. Bazı konutların guşgana, bazı konutların ara kat, bazılarının ise her ikisini de içerdiği görülmektedir. Zemin katların servis mekanları olarak, üst katların ise yaşama mekanları olarak kullanılmaktadır. Yapıların dış duvarları taştan ve kerpiç yığma ile ahşap karkas sistemlerinin beraber kullanılması ile oluşturulmuştur. İç duvarlarda ise kerpiç yığma ve ahşap karkas sistemi kullanılmıştır. Zemin katlarda duvarlar taş yığma olarak, diğer katlar ise kerpiç veya ahşap dolgulu ahşap karkas sistem olarak inşa edilmiştir (Urak ve Çelebi, 2005).

Şekil 38. 4 katlı Beypazarı evi (Özgün, 2021)

Beypazarı geleneksel konutlarında kerpiç yığma ve karkas sistemin duvarları yöreye has bir üretim ve uygulama tekniğine sahip “tatlı sıva” yapı malzemesi ile sıvanmıştır. Karkas yapı duvarları sıva dahil 20 cm kalınlığındadır ancak zemin katlarda bu kalınlık 30 cm’ e çıkmaktadır. Kerpiç yığma sistem ile inşa edilen yapıların duvarları ise 50 cm kalınlığındadır. Zemine oturan döşemeler haricinde tüm döşemeler ahşap kirişleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. 24-26 cm çapındaki ahşap dikmelerin kesik koni şeklindeki taş ayaklara oturması sağlanarak birinci katı taşıması sağlanmıştır. Taşıyıcı dikmelerde oluşacak bir hasar söz konusu olduğunda zemin kat taş duvarları taşıyıcı görevini de üstlenmektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

Geleneksel konutlar genel olarak güneye yönlendirilmiş, çıkmalar (cumbalar) ile güneşe doğru uzanan pencereler yardımıyla yapılar güneşten maksimum verim almakta, pencereler yardımıyla iç mekana güneş, sıcaklık ve hava girişi sağlanmaktadır. Geleneksel

konutlarda pencereler avluya veyahut sokağa açıldığı için suni bir iklimlendirme veya havalandırmaya gerek duyulmamaktadır (Atalan, 2018). Geleneksel konutlarda kapı ve pencerelerinin konumu ve tasarımı diğer konutların güneş ve hava akışı ulaşımına izin verir niteliktedir (Ergöz Karahan, 2017). Böylece hiçbir konutun güneşi bir diğer konut tarafından kesilmemekte, termal konfor ve doğal hava akışı sağlanmaktadır.

Geleneksel konutların basit planlara sahip olması ve ihtiyacından fazla alanlara yayılmaması da yine enerjiyi verimli kullanma ve tasarruf etme, işlevselliği ön planda tutma gibi yaklaşımların bir ürünüdür. Örneğin hizmet alanlarını bir arada toplayarak yaşam mekanlarını bu kısımlardan ayırmak o dönemdeki işlevsel konut tipini göstermektedir. Ahşap karkas yapı sistemiyle inşa edilmiş geleneksel konutlarda zemin katlar, 50-60 cm kalınlığında yığma taş duvarlar halindedir. Serin alanda bulunması gereken mekanların taş duvarlardan oluşan zemin katta yer alması da o dönemdeki ihtiyaçlara cevap vererek enerji tasarrufu sağlanmaya çalışıldığının bir kanıtıdır. (Atalan, 2018).

Geleneksel Beypazarı konutlarında, serin tutularak bozulması engellenmek istenen yiyeceklerin o dönemde buzdolabı işlevi gören mahsende tutulması ve mahsen bölümünün sıvasız taş duvarlı zemin katta yer alması geleneksel konutların işlevselliği gözetenek planlandığının en güzel örneklerinden biridir.

Sokak Yapısı

Sokaklar, insanların birbirleriyle etkileşim halinde olduğu mekânlardır. Ayrıca kentin yerleşim kimliği hakkında doğrudan bilgi vermektedir. Dolayısıyla geleneksel konut yapılaşmasının görüldüğü sokaklar da bizlere o yerleşim hakkında veriler sunmaktadır (Salingaros, 2000; Yıldız, 2020).

İnözü Vadisi içinde, Hıdırlık Tepesi ve bu tepenin etrafında yer alan halk tarafından “Dinozor Sırtı” (Şekil 39) olarak adlandırılan tepelerin etrafında eğimli dik arazide yayılım

gösteren Beypazarı geleneksel konutları dar sokaklara sahip olması nedeniyle kentsel donatı elemanları açısından oldukça fakirdir.

Şekil 39. Dinozor sırtı tepeleri ve etrafında şekillenen yerleşim (“Etstur”, t.y.)

Sokaklar Arnavut kaldırımlı, kilitli-kilitsiz parke taşlıdır ve sokaklar aralarında döşeme geçişleri mevcuttur (Şekil 40); sokak aralarında merdiven ve rampalara (Şekil 41) rastlanılmakta ve yalnızca sokak lambası, çöp konteynırı (Şekil 42) gibi zaruri kentsel donatı elemanları görülmektedir.

Şekil 40. Geleneksel sokak dokularında zemin döşemeleri (Özgün, 2022)

Şekil 41. Sokak arasında tahrip olmuş bir merdiven-rampa örneği (Özgün, 2022)

Şekil 42. Çöp konteynırı ve sokak lambası (Özgün, 2022)

Bu dar ve eğimli sokaklarda kent mobilyasına rastlanılmamaktadır. Ancak geleneksel mimari örneklerinin görüldüğü bu sokaklarda yapıların çoğunlukla avlu ve arka bahçeye sahip olmaları, kent mobilyalarına olan ihtiyacı o dönemlerde karşılar niteliktedir.

Beypazarı geleneksel sokakları ayrık nizamlı (Şekil 43) ya da bitişik nizamlı (Şekil 44) yapılar ile şekillenmiştir. Sokağa açılan yollar oldukça dardır (Şekil 45) ve kıvrımlı yapıları ile adeta bir labirenti andırmaktadır. Geleneksel yerleşimlerde sokak ve caddeler hem kentin mimari özellikleri açısından hem de yerleşim alanının eğime paralel, dar ve dik şekilde konumlanmış olması açısından dar ve sıkışık yapıdadır. Bu sokaklarda yol genişlikleri 3 ile 6 m arasında değişkenlik göstermektedir. Ayrıca bu yollar yüksekliği yaklaşık olarak 2 m olan bahçe duvarları (Şekil 46) ile sınırlanmaktadır.

Şekil 43. Ayrık nizamlı yapı (Özgün, 2021)

Şekil 44. Bitişik nizamlı yapılar (Özgün, 2021)

Şekil 45. Dar sokak görünümüleri (Özgün, 2022).

Şekil 46. Bahçe duvarı ve kapısı (Özgün, 2022)

Bu sokaklar, zaman zaman çıkmaz sokaklara (Şekil 47) bazen de eğimi dik sokakların mevcut olmasından dolayı rampalı ya da merdivenli sokaklara açılmaktadır. Bu sokaklarda bitkilendirme görülmemektedir. Sokakların kesiştiği noktalarda ufak meydancıklar ortaya çıkmaktadır. Kentin topografik özelliklerine dayanarak hiyerarşik biçimde süregelen sokaklar, sosyalliğin sağlandığı cami, çeşme başı gibi alanlarda ve sokakların kesişim noktalarında genişlemektedir.

Şekil 47. Çıkma sokak örneği (Özgün, 2022)

Topografik açıdan zor bir çizgide yerleşim göstermiş geleneksel konutlar arasında açık yeşil alanlar oldukça azdır. Bunun nedeni kentin dik ve dar bir arazide kurulmuş olması ve kentsel yaşam ile kırsal yaşamın iç içe olmasıdır. Kentin açık yeşil alanlarını, sokaklar arasında genişleyerek oluşan meydancıklar, konutların avluları ve kenti ikiye bölen İnözü Vadisi boyunca ilerleyen bağ ve bahçeler oluşturmaktadır. (Aklanoğlu, 2002; Aklanaoğlu, 2010; Türk, 2017).

Geleneksel dokunun hakim olduğu sokaklarda sokakların kesişim yerlerinde ufak meydancıklar oluşmaktadır. Örneğin; Sultan Alaaddin Sokağı uzantısında da bir meydancık görülmektedir. Bu noktada Sultan Alaaddin Cami ve caminin yanında bir anıt ağaç (çınar) bulunmaktadır (Şekil 48).

Şekil 48. Sultan Alaaddin Camii ve anıt ağaç (Özgün, 2022)

Sokak Projeri

Koruma ve onarım geçirmiş konutlar ve sokaklar azınsanamayacak derecede olmasına karşın restorasyon çalışmaları kentin turizm açısından canlı olan Alaaddin Sokak ve çevresinde sınırlı kalmıştır. Bakımsız ve onarım-sağlamlaştırma çalışmalarına ihtiyacı olan sokak aksı ve konut sayısı oldukça fazladır. Bakımsız evler genellikle göçmenler tarafından kullanılmakta ve yöre kültürüne yabancı olmaları sebebiyle geleneksel konut dokaları bilinçli bir şekilde kullanılmamaktadır. Bazı yapıların tahrip edildiği görülmektedir.

Restorasyon çalışmalarına ve her türlü koruma-onarım projelerine ihtiyaç duyan, yıpranmış, tahrip olmuş geleneksel dokuların bulunmasına karşın bakanlık, valilik ve belediye çalışmalarıyla geleneksel dokularda yürütülen çalışmalar devam etmektedir.

Kültür Bakanlığı tarafından 1995 yılında Alaaddin Sokak'ta yürütülen “Sokak Sağlıklaştırma Projesi” ile restore edilen 13 evin cephesinden sonra 2000 yılında Beypazarı Belediyesi tarafından turizmi geliştirmek ve sahip olunun geleneksel mimari dokuyu korumak adına “Beypazarı Yeniden Projesi” başlatılmıştır. Yalnızca konutların değil konutlar ile bir bütün halinde olan sokaklarda da restorasyon çalışmaları yürütülmüş, Beypazarı Belediyesi tarafından “Bir Sokak da Siz Yapın” projesi başlatılmıştır. Beypazarı'nın simgesi olarak görülen Alaaddin Sokak başta olmak üzere birçok sokak da restore edilmiştir (Eceral ve Özmen, 2009; Aydoğan, 2005; Ulusoy Binan, vd, 2017).

2000 ve 2001 yılları arasında Beypazarı Belediyesi tarafından gerçekleştirilen “Beypazarı Yeniden” projesiyle Alaaddin Sokak'ta (Şekil 49) yenileme ve bakım çalışmaları yapılmıştır. İlerleyen yıllar da 2011 ve 2012 tarihlerinde Beypazarı tarihi çarşısında Kuyumcular, Demirciler, Develik, Dikiciler, Alaaddin, Bostancılar, Sokaklarında restorasyon çalışmaları yapılmıştır (Şekil 50). 2015 yılında yine Alaaddin Sokak'ta geleneksel konutların dış cephelerinde onarımlar gerçekleştirilmiştir (Demir, 2020).

Şekil 49. “Beypazarı Yeniden” projesiyle Alaaddin Sokak’ tan bir görüntü (“Nerede kal”, t.y.)

Şekil 50. Yenilenen Alaaddin Sokak (Beypazarı, 2014)

Bu projeler ile 80 tarihi yapı restore edilmek istenmiş, ilk 25 yapının restorasyonu tamamlandıktan sonra edinilen başarı ile diğer konaklar için de yenileme çalışmalarına devam edilmiştir. İlçede 2008 yılına kadar 550 adet konutun restorasyonu tamamlanmış 283 konut ise tescillenmiştir (Ulusoy Binan, Güler ve Çobanoğlu, 2017: Nevzat Uzunoğlu, kişisel görüşme, Ekim 2010). Ayrıca Evliya Çelebi' nin Seyahatname' sinde 1638 yılında Beypazarı'nda 3060 adet ikişer katlı ahşap ev olduğu belirtilmektedir. Bugün ise 3500' e yakın ahşap evin bulunması Beypazarı' nın geleneksel konut dokusuna sahip çıktığının ve bu konuda devamlılığı sağlandığının bir göstergesidir (Kurşun vd., 1999).

Sokaklarda gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarıyla; mimari zenginliğin yanında evin içinde akan gündelik yaşamların da canlandırılması amaçlanmıştır ve bu yönde canlandırma senaryoları üretilmiştir (Demir, 2020). Sokaklarda yöreye ait yiyecek ve yemekler, geleneksel kıyafetler, bakır ve çölek parçaların ziyaret ve satışa açık olması sokaklarda gerçekleştirilen projelerin birer örnekleridir (Şekil 51).

Şekil 51: Demirciler Sokağı (Özgün, 2022)

Alaaddin Sokak'ta yerel yerel lezzetler ve dokuma, telkari gibi zanaatların satışa sunulduğu konteynırların geleneksel dokuyla uyum halinde bulunması için cephe makyajları yapılmıştır. Yerel ekonomiye katkı sağlayan bu konteynır tezgahlar (Şekil 52) bulunduğu alanla yapay bir uyum sağlayarak bütüncül bir görüntü oluşturmuş ve estetik açıdan zayıf bir görüntü oluşmasını engellemiştir.

Şekil 52. Konteynır tezgahlar (Özgün, 2022)

Çeşmeler

Türk sivil mimarisinde su öğeleri büyük önem arz etmektedir; çeşmeler de su yapılarına bir örnektir. Nitekim tahrip olmaya yatkın yapıda olduklarından dolayı; medrese, han, hamam, cami, türbe vb. mimari yapılara göre günümüzde örnekleri oldukça azalmıştır. Beypazarı tarihi çevresini muhafaza etmiş bir kent olmasına rağmen bünyesinde bulunan çeşme sayısı hızla azalmaktadır. 1900 yılında tarihi kentte bulunan çeşme sayısı 95 iken 1907 yılında bu sayı 67'ye gerilemiş günümüzde ise 10'u aşmamaktadır. Günümüze ulaşan çeşmeler tahrip olmuş, bakımsız halde bulduklarından dolayı orijinal hallerinden uzaklaşmışlardır. Geleneksel kent yerleşim merkezinde bulunan çeşmeler: Abbaszade Konağı çeşmesi, Arkbaşı Sokağı, Cumhuriyet Caddesi, Çınar Sokağı, Dibekönü Sokağı, Eski Çeşme Sokağı, H.Köprüsü Sokağı, Kale Kapısı Sokağı, Kös Yolu Sokağı, Yenice Sokağı ve Dağ Salı Sokağı no:8'in bahçesinde bulunan çeşmelerdir (Çerkez, 2003).

Geleneksel yapılaşmanın olduğu bölgelerde, o dönem şartları düşünüldüğünde suya yalnızca sokak aralarındaki çeşmelerden ulaşıldığı ve genel kullanıma tabi olduğu bilinmektedir. Ancak Abbaszade Konağı avlusunda yer alan çeşme diğer çeşmeler gibi sokak aralarında değil konağın avlusunda bulunmaktadır. Bu da Abbaszadeler'in zenginlik ve statüsünü belirten bir öge olmuştur.

4.3.1 Beypazarı Geleneksel Konut Dokusunda Kullanılan Malzemeler

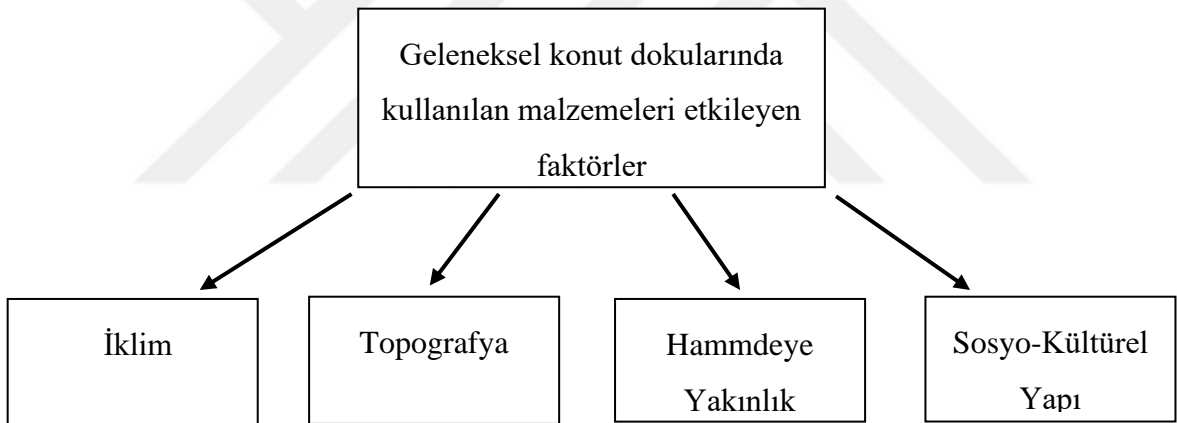
İnsanların barınma ihtiyacını karşılamak için inşa ettiği ilk yapılardan günümüze değin yapı malzemeleri, doğadan temin edilen ve kolaylıkla ulaşılabilen malzemeler olarak tercih edilmiştir. Bu malzemenin en başında da toprak gelmektedir. Dünyanın farklı köşelerinde yüzyıllardır çeşitli yapı kültürlerinin toprak malzemeyle inşa ettiği mimari mirasları ne yazık ki her geçen gün kaybedilmektedir (Ulusoy Binan vd.2017).

Geleneksel konutlarda kullanılan toprak, ahşap ya da taş malzemeler bünyelerinde kimyasal ya da suni herhangi bir şey barındırmadığı için doğal bir mekan oluşturmaktadır. Bu malzemeler ile inşa edilen yapılar sürdürülebilir olmuşlardır. Bu malzemelerin geri dönüşümü mümkündür bu nedenle hem üretim hem de yıkım esnasında ekolojiye zarar vermemektedir.

Geleneksel konutlarda kullanılan malzemeler o bölgenin durum ve şartlarından etkilenerek farklılıklar gösterebilmektedir (Tablo 5):

Tablo 5.

Geleneksel konut dokularında kullanılan malzemeleri etkileyen faktörler

Geleneksel konutlarda yapıların inşasında kullanılan malzemelerin yöre çevresinden temin edilmek zorunda olunması yapılardaki malzeme ve yapım sistemlerinde hammadde ve iklimle bir bağ kurulmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak da geleneksel konutların yapım, kullanım ve yıkım evrelerinde çevrelerine verdiği zarar ve tahribat günümüz yapılarına nazaran çok daha azdır (Ergöz Karahan, 2017).

Endüstriyel gelişme ile ileri teknoloji yapı malzemelerinin ve yapı sistemlerinin yaygınlaşması betonarme yapılaşmanın hız kazanmasına sebep olmuştur. 1970'lerden itibaren, binlerce yıldır kullanılmakta olan toprak malzeme ve oluşturulan kerpiç yapılar

hızla kaybedilmeye başlamış bu sebeple geleneksel yapı mimarisi de yok olmaya yüz tutmuştur. Hızla terk edilen ve unutulan geleneksel mimariyle beraber geleneksel malzeme temini de durmuş, geleneksel mimaride yeni nesil ustaların yetiştirilmesi de imkansız hale gelmiştir. Bu kırılma ile günümüzde geleneksel mimaride bütünlük ve özgünlük sağlamada, nitelikli koruma ve onarım gerçekleştirilmede, gerekli ve doğru malzemelerin teminini sağlamada, yapı ustalarının bulunmasında büyük sorunlara sebep olmaktadır (Ulusoy Binan vd. 2017).

Kaba Taş

Zemin katlarda kullanılan taşlar dere yataklarından temin edilmektedir. Duvar örümünde kullanılan bu taşlar Beypazarı Kozalan köyünün yüksek yamaçlarından elde edilmekte olup doğal ortamından geldiğinde işlenebilir yumuşaklıkta olması sebebiyle ustalar tarafından el gereçleri yardımı ile şekillendirilmektedir. Biçimlendirilip yüzeyleri tırmıklanan bu taşlar işlendikten birkaç gün sonra sertleşmektedir (Yılmaz, 2019).

Ahşap

Geleneksel mimaride kullanılan demirbaş malzemelerden biri olan ahşap; ısı ile genleşmeyen, kuruyarak güçlenen bir malzemedir. Ayrıca ses izolasyonu sağlayan, elektrik akımına karşı yalıtkan, kolay şekil alabilmesi sebebiyle dekoratif olarak kullanılabilen, hafif ve onarımı basit bir malzeme olması karşın; çürüme, kurtlanma, kapalı alanda nem alarak şişme, küflenme, mantarlanma, rüzgar ve güneşten çabuk etkilenme özellikleriyle avantaj ve dezavantajları bir arada bulunduran bir malzemedir. En önemli dezavantajı ise ateşe dayanıksız olmasıdır (Yılmaz, 2019). Bilinen tarihi boyunca en sonucusu 1849 yılında gerçekleşen yedi büyük yangın sonucunda geleneksel Beypazarı konutları önemli ölçüde hasar almış, kent defalarca kez yeniden inşa edilmiştir.

Taşıyıcı sistemi taş ayaklar üzerine 2 m aralıklarla yerleştirilmiş, 30-40 cm çapında olan ahşap direkler oluşturmaktadır. Taşıyıcılar üzerine cephelere yatay olarak yerleştirilen

yekpare hatıllara yörede “öz” denilmektedir. Yüksekliği ortalama 150 cm olan taş zemin kat üzerine yerleştirilen taşıyıcıların iskelet boşlukları, “bedevre tahtası”, “dokuma ağacı”, “şamdolma” gibi tekniklerle birbirlerine kenetlenerek doldurulur. Bu teknikler, meşakkatli ve uygulaması zaman alan tekniklerdir (Yılmaz, 2019).

Yapının taşıyıcı sistemini oluşturan ahşap malzeme nacak ile yontularak düzlenmekte, kesiminde testere kullanılmamaktadır. Bunun sebebi testerenin hareket ettiği yüzeyde tırtıklı ve pütürlü bir doku oluşturmasıdır. Ağaç kurtlarının bu tırtıklı yüzeylere yerleşmesi ve ağaç gövdesinin derinlerine nüfuz ederek ahşabın ömrünü kısaltması, nacak kullanımının haklı sebeplerinden biridir. Nacak ile kesilip yontulan ahşap malzeme uygulanacağı bölgede demir çivi kullanılmadan birbirlerine adeta örülerek kenetlenmektedir (Yılmaz, 2019).

Kerpiç

Ahşap karkas strüktürlü yapılarda kerpiç blokların dolgu malzemesi olarak kullanılmasına Anadolu geleneksel yapılarında oldukça sık rastlanılmaktadır. Su basman seviyesine kadar taş temel üzerinde, yatayda ahşap kirişler ile oluşturulan dikmelerin arasında kalan boşluklarda kerpiç bloklarla doldurulmakta, yüzeyler ise sorasında toprak sıva ile sıvanmaktadır. Sıvanın bazı örneklerde doğrudan yüzeye bazı örnekler de ise bağdadi çiteler üzerine uygulandığı bilinmektedir. Ahşap karkas sistemlerinde dikme aralıkları kerpiç blokların boyutlarına uygun şekilde düzenlenmektedir (Tuztaş ve Çobanoğlu, 2006; Ulusoy Binan vd., 2017). Bu yapı sistemi Anadolu’da “hımış” olarak da adlandırılmaktadır. Yapı sisteminde iç ve dış duvarlar kerpiç dolgulu ahşap karkas biçiminde oluşturulmaktadır ancak bilhassa ocağın olduğu duvarların tamamen kerpiç bloklar halinde oluşturulduğu da bilinmektedir. Hımış yapı sisteminin kullanıldığı yapılarda üst örtüde ahşap malzeme kullanılmış, beşik ya da kırma çatılar ise sıklıkla alaturka kiremit ile örtülmüştür (Ulusoy Binan vd., 2017).

Çağdaş konutlarda enerji kaybını engellemek amacıyla iç mekanlarda ısı ve nem düzeyini konfor sağlayacak şekilde ayarlamak için bazı araçlara gereksinim duyulmaktadır. Ancak geleneksel konutlarda kullanılan harç ve sıvalar ile ek bir ısı ve nem düzenleyiciye gerek kalmadan bu konfor sağlanmıştır (Ergöz Karahan, 2017).

Geleneksel yapılarda kullanılan kerpiç, geri dönüşümü mümkün, ekonomik, doğaya zararsız ve yapımı kolay bir malzeme olması sebebiyle en sık kullanılan yapı malzemesi olmuştur. Nefes alma özelliğine sahip olması sebebiyle ısı yalıtımı sağlıyor olması sürdürülebilirlik açısından önemli bir noktadır. Bununla beraber doğadan gelen malzemeler ile inşa edilmiş geleneksel dokular yapımı, kullanımı ve yıkımı esnasında doğaya bir zarar vermemekte, aksine doğadan aldığı malzemeyi doğaya geri kazandırmaktadır. Ayrıca yapımı ve yıkımı sırasında minimum enerji sarf edilmektedir (Atalan, 2018).

Koçu (2012)' ya göre kerpiç dolgulu ahşap karkas yapıların sıvalarında gerekli bakımların yapılmaması yapı malzemeleri olan ahşap ve toprağın hızlı bir şekilde bozulmasına sebep olmaktadır. Bu yapıların periyodik olarak onarım ve bakımlarının yapılması gerekmektedir. Bu bakım ve onarımlar ile malzemenin suya olan dayanımı ve yalıtımı sağlanmalı, kerpiç malzemenin afet ve doğal koşullar karşısında dayanıksız olduğu önyargısı engellenmelidir. Bu algı binlerce yıldır Anadolu' da kullanılan kerpiç malzemenin ve oluşturduğu geleneksel mimari özgünlük ve bütünlüğün korunması, devam ettirilmesi ve sürdürülebilmesi hususunda engel teşkil etmektedir. Halbuki yapılan deneysel çalışmalar neticesinde kerpiç malzemenin iyi bir ısı ve ses yalıtım malzemesi olduğu ispatlanmıştır. Isı enerjisini depolayarak ısıtma kesildikten sonra sıcaklığı dengeleyen 50-70 cm kalınlığında bir kerpiç duvarın konforunu betonarme duvar 315 cm ile taş duvar 175 cm ile dolu tuğla 120 cm ile sağlamaktadır. Kerpiç nefes alabilen bir malzemedir bu özelliği dolayısıyla içeride bulunan buharın duvarlardan geçmesini ve böylelikle mekanda oluşacak yoğuşma ve nemin engellenmesini sağlamaktadır. Kerpiç malzemenin kolay erişilebilir ve üretilebilir olması aynı zamanda maliyetinin düşük olması; hem ekonomik hem de temin ve uygulamada az enerji kullanımı gerektirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda kerpiç dolgulu yapıların ısıtılmasında çok daha az enerjiye gerek duyulması çevreci bir yapı malzemesi olduğunun kanıtıdır. Bu sebeple kendi hammaddelerimiz ile oluşturduğumuz kerpiç

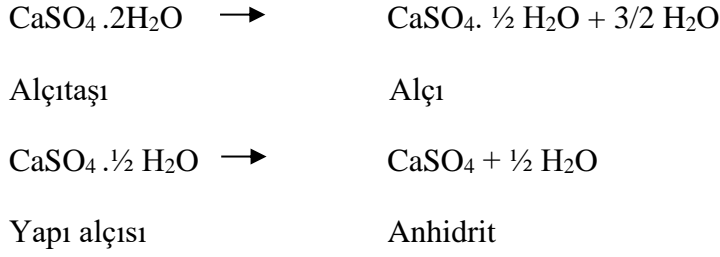
yapıların enerji tasarrufu açısından iyi bir sonuç verdiği anlaşılmaktadır (Ulusoy Binan, Güler ve Çobanoğlu, 2017).

Doğaya minimum derecede zarar veren, çevreye duyarlı, malzemeyi, suyu, enerjiyi ve yer aldığı alanı verimli ve etkin şekilde kullanan yapılar sürdürülebilir mimariyi temsil etmektedir. Yapımı esnasında doğal çevreyi bozmayan, yıkım halinde atık madde bırakmayan ve sonraki yapılara da referans oluşturan yapılardır. Geleneksel mimari yapı malzemesi olan kerpiç, ICOMOS'a bağlı bilimsel komite olan ICOMOS-CIAV The International Committee on Vernacular Architecture/ Uluslararası Vernaküler Mimari Komitesi 5 ve 6' da yürütülen farklı faaliyet ve projeler ile korunması gereken bir mimari miras olarak görülmektedir (Ulusoy Binan, vd., 2017).

Alçı Taşı

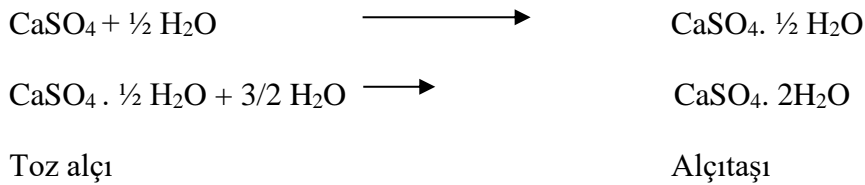
Beypazarı alçı taşı yatakları için zengin bir bölgedir. Yörede bol bulunan alçı taşı doğal olarak geleneksel yapılarda temel malzeme olarak kullanılmıştır. Alçı taşının saflık düzeyi yeterli derecede olduğunda renkleri beyaz ya da saydam olmaktadır. İçerisinde bulunan yabancı madde miktarı ve türüne göre sarı, pembe, kahverengi ve gri renklerde de olabilmektedir. kristal yapısı iyi olan jipsler levhamsı yapı göstermekte, ışığı yarı geçirmekte ve da tamamen saydam olabilmektedir. Işık için yarı geçirgen olanlar “jips albatrı” olarak da bilinmekte ve süs eşyalarının yapımında kullanılmaktadır (Urak ve Çelebi, 2005).

Alçı mineralleri ısı ile şekil değiştirebilmektedir. Sahip olduğu fiziksel ve kimyasal yapıya göre farklı sıcaklıklarda farklı dönüşümler geçirebilmektedir. Fakat genellikle harç ve sıva malzemesi olarak kullanılan alçı, alçı taşının 120-130 °C sıcaklıkta pişirilmesi ile elde edilir. İçerisindeki suyun kimyasal olarak uzaklaştırılması işlemine “kalsinasyon” denmektedir. Suyun uzaklaştırılması ile malzeme hemihidrata (yarıhidrat) dönüşmektedir. Sıva alçısı bu işlemler ile elde edilmektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

Alçının tekrar sertleşmesini sağlayan kristal yapı alçı taşının ısıtıldığı ortam tarafından etkilenmektedir. Alçı taşının yüksek basınç altında, su buharlı ortamda ısıtılmasıyla α -Hemihidrat alçı elde edilmektedir. Elde edilen malzemeyle hazırlanan harcın, su ile olan reaksiyonu oldukça yavaştır. Alçı taşının normal basınçta ve kuru atmosferde ısıtılmasıyla elde edilen β -Hemihidrat alçının ise suyla reaksiyonu daha hızlıdır (Urak ve Çelebi, 2005).

Gürdal (1976)' a göre alçı taşı 170-250 °C aralığında ısıtıldığı takdirde tüm suyunu kaybeder ve susuz kalsiyum sülfata dönüşmektedir. Bu malzemenin kristal yapısı boşluklu ve su içermeyen yapıdadır. Su ile hızlı bir reaksiyon vermektedir. Eğer 250 °C'nin üzerinde bir ısı uygulanırsa suda çözünmeyen anhidrat II' ye dönüşmekte ve bu malzeme su ile reaksiyon vermediği için yapı malzemesi olarak kullanılmamaktadır. Yarı hidrat bir malzeme su ile karıştırıldığı takdirde kaybettiği 3/2 molekül kristal suyu tekrar bünyesine alarak katılaşmaktadır. Katılaşmanın kimyasal sebebi "hidratasyon", fiziksel sebebi ise "kristalleşme" dir. Bu fiziksel ve kimyasal oluşumun iki aşamalı ifadesi aşağıdaki gibidir (Çelebi, 1997):

Bu ifadelerden elde edilen bilgilere göre doğal alçı taşının pişme ısı, su ile verdiği reaksiyon özellikleri açısından büyük önem arz etmektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

Tatlı Sıva

Beypazarı geleneksel yapılarında kerpiç dolgulu ahşap karkas sistemlerinin tamamı iç ve dış yüzeylerinde tatlı sıva ile sıvanmıştır. Anadolu’ da yalnızca Beypazarı geleneksel evlerinde görülen bu sıva malzemesinin hammaddesi Beypazarı taş yataklarından elde edilen alçı taşıdır. Bu malzeme yine yalnızca Beypazarı Tekke Köyü’nde işlenmekte ve sıva harcı için uygun hale getirilmektedir (Urak, 1981; Aksulu, 2001; Urak ve Çelebi, 2005).

Sonrasında yörede yetişen ustalar tarafından yerinde karılarak kaba ve ince sıva halinde uygulama yapılmaktadır. Kerpiç yüzeylere doğrudan uygulanan ve ahşap duvar dolgusu olarak kullanılan tatlı sıvanın kerpiç ve ahşap aralarına nüfuz edecek biçimde uygulanması gerekmektedir. Bu şekilde kalınlığı 3-10 cm aralığında olan sıvanın, kullanıldığı yüzeylere daha iyi yapışması sağlanmaktadır. Uygulanan sıvanın 0.5 cm’ si ince sıvadır. İnce sıva bir kaplama gerektirmez. Tatlı sıva yöre halkı tarafından “Tekke Kireci” olarak da anılmaktadır. Bu sıva günümüzde yalnızca Tekke Köyü’nde yaşayan bir aile tarafından üretilmektedir. Hazırlama ve uygulama aşamaları hususi bilgi, beceri ve tecrübe ile gerçekleştirilmektedir. Malzemenin temin edilmesi pahalı bir işlem olmasa da uygulama aşamasında sıvanın çabuk prizlenmesi sebebiyle özel bir beceri ve yoğun bir emek gerektirmektedir. Son yıllarda bu sebeple yapılarda tatlı sıva kullanımı tercih edilmemektedir. Tatlı sıva yerine ucuz, hazırlama ve uygulama açısından çok daha kolay bir malzeme olan çimento bağlayıcılı sıvalar tercih edilmektedir. Bu nedenle günümüzde yöresel üretim ve uygulama yapabilecek donanıma sahip ustalar kalmamış, eski ustalar ise yaşlanmıştır (Urak ve Çelebi, 2005).

Tatlı sıva uygulaması yapan ustalar, üretim ve uygulama esnasında solunum yollarına ve ellerine herhangi bir zarar vermediğini, duvar konstrüksiyonunda nem kaynaklı sorunların görülmediğini belirtmektedir. Teknik yönden de yeterliliği anlaşılan tatlı sıva “insana ve yapıya dost” bir malzeme olarak görülmektedir. Ustalar, sıvacılığın bir ekip işi olduğunu, bilgi ve deneyimin usta-çırak ilişkisi ile babadan oğula geçtiğini, perdahlama/mala, dozaj/kıvam ve zamanlama açısından püf noktaları olduğunu, lakin günümüzde değişen şartlar ve daralan pazar sebebiyle sarf edilen işçilik ve emeğin karşılığının alınmadığını bu

doğrultuda bu mesleği yapmak ya da öğrenmek isteyen gencin kalmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla yapı ve insan dostu olmasına rağmen yok olma eşiğine gelmiş sadece yöreye özgü olan tatlı sıvanın hem üretim hem de uygulama tekniğinin yaşatılması için çalışmalar yapılmalıdır. Tatlı sıva yapımında kullanılan doğal bağlayıcı malzemenin incelenmesi ve özelliklerinin tespit edilmesi; sıvanın hazırlanışı, uygulanışı ve mevcut sıva örneklerinin analizi hakkında çalışmalar yapılması gerekmektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

Geleneksel Tatlı Sıva'nın Üretilme Ve Uygulama Süreci

Malzeme özellikleri tanımlanan alçı taşının yer aldığı doğal ortamından çıkarılıp işlem yapılacağı yere getirilmesiyle özgün süreç başlamaktadır. Alçı taşının bağlayıcı madde elde edilimi için pişirilmesi, sıva olarak hazırlanması ve uygulamaya geçilmesi geleneksel olarak uygulanan sürecin aşamalarıdır. Alçı taşı; Beypazarı yöresine yakın kayalık bölgelerden traktör yardımı ile getirilmekte, kırılıp irili ufaklı parçalara ayrılmakta ve fırınlanmaya hazır hale getirilmektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

Bu alçı taşı (Şekil 53), Kuyumcutekke köyünde dağınık halde bulunmakta ve köylüler tarafından toplanmaktadır. Bu alanda ustalaşmış kişiler tarafından toplanan kireç taşı yine aynı ustalıkta işlenmektedir. Kireç taşının pişirilmesi amacıyla yörede “kaba daş” olarak bilinen ateşe dayanıklı taşlarla, eni ve boyu yaklaşık 2 m, yüksekliği ise 1.5 m olan taşlarla ocak örülmektedir. Ocağın içi kirecin beyaz renginin zarar görmemesi adına tamamen kuru olan büyükçe kütüklerle 1 m³ kadar doldurulur. Yumruk büyüklüğünde olan kireç taşları aralarında 35x35 cm'lik hava boşlukları oluşacak şekilde ocak yüksekliğinde dizilmektedir. Bu hava boşlukları sayesinde ateşlenme gerçekleştirilerek bir gün boyunca taşlar pişirilir. Pişirilen taşlar tahta tokmaklar ile dövülerek ezilmektedir. Dövülerek inceltelen alçı taşı eleklerden geçirilerek toz haline getirilir (Yılmaz, 2019).

Şekil 53. Alçı taşının ham, pişmiş ve sıva hali (Urak ve Çelebi, 2005)

Alçı taşının pişirildiği fırın, 270 x 300 cm taban alanına sahiptir. Üç tarafı 160 cm yüksekliğinde ve 60 cm kalınlığındadır. Bu duvarlar sert ve dayanıklı moloz taştandır ve fırının üstü açıktır. Beypazarı hakim rüzgar yönü kuzey olduğu için fırının ağız kısmında kuzey yönünde yer almaktadır. Pişirme işlemine geçilmeden önce toprak zemine 25-30 cm yüksekliğinde dayanıklı ve sert taşlar, fırının ortasına ve duvarlarının yakınlıklarına yerleştirilmektedir. Bu taşların üzerine ise demir ızgara konulmaktadır. Toprak zemin ve demir ızgara arasında oluşan boşluk ise odun ve kütüklerle derinlemesine doldurulmaktadır (Urak ve Çelebi, 2005).

Fırına yerleştirilen taş parçaları büyükten küçüğe doğru sıralanmaktadır. Yerleştirme işlemi tüm gün boyunca devam etmektedir. Taşlar fırının üst kısmına kadar dizildikten sonra ızgara altındaki boşluğa yerleştirilmiş kütükler ateşlenmektedir. Ateşlenen odunların oluşturduğu ısı ve duman, ekseriyetle döşenmiş taşlar arasındaki boşluklardan fırın içine nüfuz etmektedir. Pişirme işlemi ardından soğuyan taşlar avuç içinde ezilecek derecede yumuşamaktadır. Fırından çıkarılan taşlar düz bir zemine serilmekte, basit parçalanma işlemi için ahşap tokaçlar kullanılmakta ardından küçük tane boyutuna indirgenmek için traktörle ezilmektedir. Bu işlemler ardından elde edilen malzeme paketlenerek pazara sunulmaya uygun hale getirilmektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

Sıvanın Uygulama Tekniği

Elde edilen malzeme Beypazarı geleneksel mimarisinde yüzyıllardır kullanılan sıvaların bağlayıcı maddesidir. Bu bağlayıcı madde 10 dakika gibi kısa bir sürede katılaşmaktadır. Yöresel malzeme ve yöntemler ile elde edilen sıva harcı iki tabaka şeklinde uygulanmaktadır. Önce kaba ardından ince sıva uygulaması yapılmakta, kaba sıva için 20 kg bağlayıcı maddeye 30 kg temiz, yıkanmış dere kumu ilave edilip karılmaktadır. Sıva harcına konulacak suyu usta belirlemektedir ancak bu miktar yaklaşık olarak 1 ölçek bağlayıcıya ½ ölçek su ilavesiyledir. Ahşap teknelerde karılan harç hızlı bir şekilde duvara uygulanmaktadır. Bağlayıcı çok hızlı bir şekilde katılaşması sebebiyle tek seferde yalnızca 1 m² alana uygulama yapılabilecek ölçüde harç karılmaktadır. Süratle yüzeye uygulanan harç 10 dakika içerisinde prizlenerek katılaşmaktadır. Sıva harcının yatay, düşey veya çapraz konumda olan ahşap duvar boşluklarına girmesi büyük önem arz etmektedir. Bu uygulama ile kalınlığı 3-10 cm arasında değişen sıvanın, boşlukları doldurması ve ahşap yüzeye yapışması sağlanmaktadır (Urak ve Çelebi, 2005).

10 dakika içerisinde prizlenen kaba sıva üzerine ince sıva uygulaması yapılmaktadır. İnce sıva yapımında kullanılan bağlayıcı 1 mm göz açıklıklı elekten geçirilmektedir. İnce sıva genellikle kum ilave edilmeden hazırlanmakta ancak bazen ince taneli kumun ilave edildiği de görülmektedir. Yüzeye mala yardımıyla uygulanan ince sıva, yumak haline getirilmiş pamuklu bezin aşağı-yukarı hareketlerle perdahlanması ile düzeltilip bitirilmektedir (Urak ve Çelebi, 2005).

4.3.2. Beypazarı Geleneksel Konut Dokusunun Mekan Özellikleri

Geleneksel konutlarda katlar farklı isimler ile adlandırılmaktadır. Zemin kat hayat, üst katlar ise yaşam katı olarak adlandırılmaktadır. Yaşam katında odalar, sofa ve eyvan bölümleri yer almaktadır.

Hayat

Zemin kat hayat olarak adlandırılmaktadır. Kaba yonu taş duvar olan zemin kat bazı örneklerde kaya üzerine oturtulmuş örnekleri de bulunmaktadır (Şekil 54).

Şekil 54. Zemini kaya üzerine oturtulmuş Beypazarı evi (Özgün, 2022)

Bu bölümde ise ocak (Şekil 55) ve küçük ahşap bir kiler (tel dolap), bazı yapılarda ise mahzen (messen) de bulunmaktadır (Gültekin, 2007).

Şekil 55: Ocak örneği (“Ankara müzeler”, t.y.)

Bitişik nizamlı yapılarda kapılar hayat bölümünden direkt sokağa açılmakta, hayat kısmını gün ışığından faydalanarak aydınlatmak amacıyla kapılarda “ışıklık”lar bulunmaktadır (Şekil 56). Ayrık nizamlı yapılarda ise evin kapısı avlu ya da bahçeye açılmaktadır (Şekil 57).

Şekil 56. Sokağa açılan kapılar ve ışıklık detayları (Özgün, 2022)

Şekil 57. Bahçe ya da avluya açılan kapılar (Özgün, 2022)

Sofa

Günay, (1998)' e göre geleneksel mimarinin yapı taşı olan sofaların, göçebe Türk kültüründe obaların çadırları arasında kalan boşlukların devamı niteliğinde olabileceği düşünülebilmektedir. Geleneksel konutlar; o dönem şematik, katı ve kapalı olan Avrupa evlerinden daha işlevsel ve üstün özellikler göstermektedir. Ayrıca açık ya da yarı açık mekânları ile manzarayla hep bir ilişkide oldukları anlaşılmaktadır (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Geleneksel konutlarda kimi zaman dış sofalı kimi zaman iç sofalı plan tipi kullanılmıştır. Dış ofalı plan tiplerinde odaların pencereli dış sofaya açılmakta ve pencereler odalara çift taraflı bir aydınlatma olanağı sağlamaktadır. İç sofalar ise dönem olarak daha ileri bir tarihte plan tipi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Karasal iklimin hakim olduğu yada bu iklime dönük bölgelerde kullanımı karşımıza çıkan iç sofalı yapılarda mekanlar birbirine daha yakın şekilde planlanmıştır (Şekil 58). Bu da iç sofalı plan tiplerinin kullanıldığı yapılarda ısı ve enerji tasarrufu düşünülerek bir planlamaya gidildiğini göstermektedir (Atalan, 2018).

Şekil 58. İç sofalı kat plan örnekleri (Gültekin, 2007; Kaynak. I.Aksulu, 1982)

Oda ve servis mekanlarının sofaya olan konumuna göre konutların plan tipleri farklı olabilmektedir. Dış sofalı konutlarda sofa, odaların önünde yer almaktadır ve merdiven odaların arasında ya da sofada bulunmaktadır. Bölgeye hakim olan iklim sebebiyle iç ve orta sofalı plan tipine sık rastlanılmaktadır. İç sofalı planlarda odalar sofanın sonunda ya da iki yanında, merdiven ise odalar arasında ya da sofadadır. Kullanılan bu plan tipinde servis mekanlarının üst katlarda kullanıldığı konutlar da bulunmaktadır (Özmen, 1987; Gültekin, 2007).

9-12 m² boyutunda ki odalarda yüklük, raf ve basit seki bulunmaktadır. Odaların taban ve tavanları ahşap ile kaplıdır (Gültekin, 2007). Torun (2004)' a göre geleneksel konutların odalarında dolap, seki (Şekil 59), sergen, gusülhane, ocak, niş (Şekil 60) ve lambalık yer almaktadır.

Şekil 59. Nurettin Karaoğuz Konağı seki örneği (Özgün, 2021)

Şekil 60. Nurettin Karaoğuz Konağı niş örneği (Özgün, 2021)

Beypazarı geleneksel konutlarında iç sofalı plan tipinin baskın olması, karasal iklimin yoğunlukla hakim olduğu bir bölgede yer almasından kaynaklanmaktadır. Kışları soğuk ve sert geçen Beypazarı iklim özellikleri sebebiyle geleneksel konutlarında iç sofayı iç mekanlar ile çevreleyerek birbirine yaklaştırmış ve böylece ısı ve enerji kaybını en aza indirmeyi hedeflemiştir.

Varlıklı ailelerin konutlarında genellikle orta sofalı plan tipi görülmektedir. İç sofa plan tipi kışları serin ve soğuk, yazları ise sıcak ve kurak geçen Beypazarı iklimine uygun şekilde tasarlanmıştır. Yazları rüzgar koridoru oluşturarak hava sirkülasyonu yapmak ve serinliği sağlamak; kışları ise ısıyı içeride tutmak amacıyla yaşam katlarında iç sofalı plan tipi tercih edilmiştir (Yılmaz, 2019)

Yaşam katında sofa, eyvan ve odalar karşımıza çıkmaktadır. Bu konutlar yalnızca çekirdek aile tarafından kullanılmamaktadır. Ailenin oğulları ve onların ailesi tarafından kullanılan konutlar geniş ailelerin kullanımı açısından işlevlendirilmiştir. Bu bağlamda her oda aynı zamanda bir yatak odası şeklindedir. Bu odaların en geniş ve güzel ışık alanı, en nitelikli olanı “başoda” olarak isimlendirilmekte ve geniş ailenin en büyükleri tarafından kullanılmaktadır. Başodada tavan işlemleri ve nişlerde de kabartma ve işlemler görülmekte bu da odanın önemini vurgulamaktadır. Bu da evdeki odaların aile üyelerinin statüsüne göre kullanılmakta olduğunun bir göstergesidir. Her oda da yüklük (gömme dolap) ve gömme banyo bulunmakta, bu banyolar günümüz ebeveyn banyolarının temelini oluşturmaktadır.

Tüm odalar sofaya açılmaktadır. Sofalar yaşam katının ortak kullanıma açık bölümü olması sebebiyle geniş aileyi bir araya toplayan, ailenin günlük ortak vakit geçirdiği alanlardır. Evin en geniş ve ferah bölümüdür pencereleri sokağa bakmaktadır. Sofalar oldukça geniş olmaları sebebiyle ekstra aydınlatma ihtiyacına sahiptirler. Bu nedenle sofaların daha fazla gün ışığı almasına sağlamak amacıyla eyvanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Eyvan bölümü gün ışığından ekstra fayda sağlayarak sofayı aydınlatmakta aynı zamanda iki oda arasında yer alması sebebiyle ses yalıtımını da fayda sağlamaktadır. Eyvan bölümü sofanın içinde yer alması sebebiyle yaşam katı içinde yeni bir yaşam alanı oluşturmaktadır.

Guşgana

Beypazarı geleneksel konutlarının görece büyük ve ayırık nizamlı yapılarının bazılarında çatı üzerinde “guşgana” (Şekil 61) ya da “kuşkana” olarak isimlendirilen bölümler bulunmaktadır. Guşganalar çatı seviyesinden yaklaşık olarak 2 m kadar yükseklikte, evin en yüksek bölümüdür bu nedenle seyir özelliği ile manzaraya hakim bir noktadır. Bu bölüme iç merdiven ile ulaşılır. 3 veyahut 4 cephesinde pencere boşluğu bulunan guşganalar manzaranın yanı sıra ev halkının meyve, sebze, et kurutma gibi kışlık hazırlıkları için de kullanılmaktadır (Demir, 2020).

Şekil 61. Guşganalı bir ev görüntüsü (Demir, 2020; Kaynak: Yaşayan Müze Arşivi)

Çantı

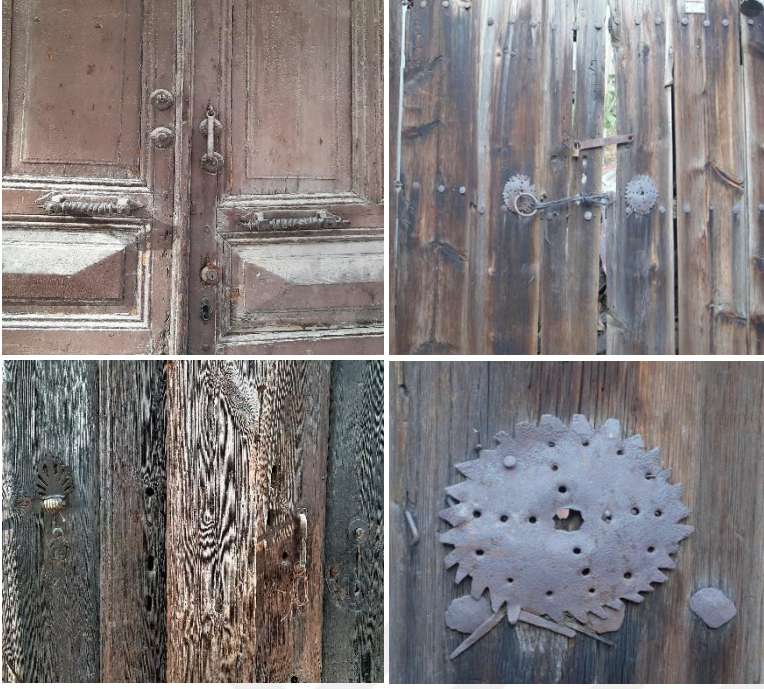
Beypazarı geleneksel konutlarında bir katın ya da bir odanın daha sonra sıvanmak üzere sıvasız halde bırakıldığı bilinmektedir. Sıvasız bu bölümlere yörede “çantı” ismi verilmektedir. Evlerin bir bölümünün sıvasız halde bırakılmasının bazı sebepleri vardır. Bunlardan biri, insanın dünyadaki her şeyinin tamam olduğunda ölüm vaktinin yaklaşmış olması inancıdır (Demir, 2003). Diğer sebebi ise işin tamamlanmak için yarım bırakılmasıyla

bu dünyada yapacak daha çok işlerinin olduğunun hatırlanmasıdır. Ya da bu inanç ve düşüncelerin aksine sadece maddi yetersizlikler nedeniyle tamamlanamamış bölümlerdir.

Avlu-Bahçe

Avlu, yapıların orta bölümlerinde konumlandırılmış üstü kapalı ya da açık halde olabilen geniş bölüm olarak tanımlanabilir. Avlu geleneksel Türk mimarisinde üstü açık olarak kullanılmaktadır. Ayrıca sosyal ilişkiler ve mahremiyet anlayışıyla değişiklik göstermekle beraber genel ya da yarı-genel bir mekandır. Avlular amaçlarına ve yapının hangi kısmında yer aldıklarına göre çeşitlere ayrılmaktadır. Örneğin Arseven (1975)' e göre iç avlular, yapının iç ya da orta kısmında yer almaktadır. İç avlular yapının bir bölümü olarak yapıyla bir bütünlük oluşturmaktadır. Ayrıca iç avlu “harem” olarak da adlandırılmaktadır. Ön avlu ise bir binanın önünde yer alan avludur (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Avlular dışı kapalı biçimde ve mahremiyeti sağlama amacıyla yüksek duvarlı biçimdedir. Avlular ile sokakların ana hattı belirlenmektedir. Ayrıca bitkilendirmeden uzak bu sokaklarda yer yer avlu kapılarının sokağa bakan tarafında ya da yine sokağa bakan pencere önlerinde asmalara rastlanmaktadır. Avlusuz evlerin dış kapılarında, avluya sahip evlerin ise avlu kapılarında farklı biçim ve niteliklerde tokmaklar görülmektedir. Kapılarda biri ince biri kalın sesli iki farklı tokmak bulunmaktadır. Farklı ses tonuna sahip bu tokmaklar (Şekil 62) ile eve gelen ziyaretçi hakkında ön bir bilgi vermektedir. Tiz sesli tokmak kadınlar ve çocuklar tarafından, tok sesli tokmak ise erkekler tarafından kullanılmaktadır. Böylece eve gelen kişinin kimliği hakkında öngörüye sahip olan ev halkı misafiri ona göre karşılamaktadır. Kapılarda hayat katını gün ışığı olarak aydınlatmak amacıyla ahşap ızgaralar bulunur.

Şekil 62. Tahrip olmuş kapı tokmağı örnekleri (Özgün, 2021)

Beypazarı geleneksel mimarisinde kapılar çürümeye karşı dirençli bir ağaç olan ardıçtan yapılmaktadır (Yılmaz, 2019). Kapılar aynı zamanda dışarıdan mahrem alana giriş kısmıdır. Bu nedenle eve gelen kişinin kimliğine ait ipuçları kapının çalınışına göre ev ahalisine bilgi vermektedir.

Bozkurt ve Altınçekiç (2013)' e göre geleneksel yapılarda avlu, sofadan sonra gelen en önemli birleştirici mekandır. Aile fertlerinin ortak alan olarak kullandığı avlu aile ve hane kadınlarının mahremiyeti açısından dış dünyaya direkt olan açık halde olmayan yarı izole edilmiş bir mekandır. Lakin ses ve görüntü açısından dışa yarı açık olması ve ev sınırları içine girişte ilk kullanılan bölge halinde bulunması sebebiyle geleneksel konutlarda yarı-özel bir mekandır. Atalan (2018)'a göre hem açık hem de yarı kapalı formda olan avlular yaz ve bahar günlerinde sıcaklık faktörüne karşı konforlu bir yaşam alanı alternatifi sunmaktadır.

Geleneksel Türk evinde avlu, kişilerin ihtiyaçlarına cevap verir niteliktedir. İşlevsellik geleneksel yapıların her bölümünde olduğu gibi avluda da oldukça mühimdir.

Avluda samanlık, ahır ya da Anadolu'da ekmek evi olarak adlandırılan dış mutfak yer alabilmektedir. İşlevselliği ve aile fertlerini bir araya getirmesi sebebiyle bütünleştiriciliği olan avlu aynı zamanda kadınların mahremiyet açısından daha rahat oldukları bir mekandır. Yüksek duvarlarla çevrili olması sebebiyle mahremiyet açısından dış dünyaya açılan güvenli bir alandır. Ayrıca hane sakinleri tarafından yaz akşamlarında serinlemek ya da kışlık hazırlıkları tamamlamak amacıyla sıklıkla tercih edilmektedir.

Avluda kullanılan malzeme yapıda kullanılan malzeme ile paralellik göstermektedir. Geleneksel konutlar ahşap karkas iskelet arasında taş ya da kerpiç dolguyla inşa edilmelerinden dolayı avlular da yöresel koşullara göre şekillenmekte ve yapı malzemesi olarak kerpiç ve taş malzeme kullanılmaktadır. Ayrıca kullanılan malzemenin ısı tutma özelliği de önem arz etmektedir. Yığma taş ve kerpiç duvarlar sayesinde soğuk gecelerde malzemenin gün boyu tuttuğu sıcaklığı geri vermesi ile sıcaklık farkı önemli derece de önlenmiş olur (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013).

Avlularda yeşile ve doğaya önem verilmiştir. Hava şartları, sıcaklık, yağış gibi iklimsel niteliklere uygun bitkiler avlularda yer almaktadır. Avlularda çoğunlukla meyve veren ağaçlar tercih edilmekle beraber hoş çiçekler de bulunabilmektedir. Avlularda çoğunlukla yöre sakinlerinin sıklıkla tercih ettiği dut, karadut, incir, nar, asma (Şekil 63), ceviz, kayısı, çitlenbik gibi meyve ağaçları yer almaktadır. Ayrıca avlu bitkilendirmesi intizamdan yoksundur, belirli bir düzeni yoktur.

Şekil 63. Avlu kapısına sarılan asma (Özgün, 2021).

Geleneksel konutlarda avlu, bitki ve ağaçlarla iç içe bir ortam sunmaktadır. Avluların yüksek duvarlar ile çevrelenmesi mahremiyetin yanında insanları ve hayvanları rüzgar ve soğukluk gibi olumsuz hava koşullarından da korumaktadır. Avlu hem açık hem de kısmen kapalı bir mekan olmasından dolayı bahar ve yaz aylarında konforlu bir yaşam alanı ulaştırulmasını sağlamaktadır (Atalan, 2018).

4.3.3. Geleneksel Konutların Günümüzdeki Kullanım Şekilleri

Beypazarı, birçok gelenek ve kültürünü yaşatan, aynı zamanda bu sosyo-kültürün oluşturduğu mimari yapısını, halk kültürünü; telkâri, dokumacılık, semercilik, sayacılık ve bakır işlemeciliği gibi zanaatları da hayatta tutmaya çalışan bir kenttir. Tüm bu kültürel mirasları ziyaretçilere tanıtır, unutulmaya yüz tutmuş miraslarımızı tekrar hatırlamak ve gelecek nesile kazandırmak amacıyla kentte birçok müze hizmet vermektedir. Beypazarı Kent Tarihi Müzesi, Türk Hamam Müzesi, Beypazarı Tarih ve Kültür Müzesi, Yaşayan Müze, Anadolu Açık Hava Müzesi: Yaşayan Köy müzeleri ile kent hem kendi kültür ve tarihini hem de geleneksel Türk kültürünü tanıtmaktadır. Bu müzelerden bazıları kentin geleneksel mimarilerinin güzel örnekleri olan konaklarda yer almaktadır. Beypazarı Tarih

ve Kültür Müzesi, Nurettin Karaoğuz Konağı bünyesinde; Yaşayan Müze ise Abbaszade Konağı bünyesinde hizmet vermektedir. Geleneksel konutların müze işlevinde kullanılması, yalnızca cephe yüzeyleri restorasyonu ile mimari seyir sınırlı içinde kalınmayıp, yöre halkının sosyo-kültürel gelenekleri, geleneksel giyimleri ve mutfağının da sergilenmesini sağlamıştır.

Özellikle Alaaddin Sokak'ta kafe, otel ve restoran olarak hizmet vermekte olan mekanlar Beypazarı geleneksel mimarisinin örnekleri olan konaklardan oluşmaktadır. Bu yapılar restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmaları ile farklı işlevler yüklenerek (Tablo 6) hizmete açılmışlardır. Bu yapılardan bazı konaklar kafe-restoran olarak; bazı konakları otel olarak; bazıları ise müze olarak hizmet vermektedir.

Tablo 6.

Geleneksel konutların kullanım Şekilleri

Özel Mülk	Aktif halde konut olarak kullanılanlar
Müze	Nurettin Karaoğuz Konağı, Abbaszade Konağı
Kafe-Restoran	Zerde Konak, Konak Mnsr, Paşa Konağı, akır Hafızlar Konağı, Mevaların Konağı, Memişzade Konak, Bey Konak, Taşkırın Konağı, Taş Mektep, Değirmencioğlu Konağı
Belediye Kullanımına Ait	Hayri zalp Konağı, Ömer Ağa Konağı
Butik Otel	Zerde Konak, Konak Mnsr, Paşa Konağı, akır Hafızlar Konağı, Mevaların Konağı, Memişzade Konak, Bey Konak, Hakim Evi (Ankara Üniversitesi Uygulama Oteli), Taşkırın Konağı

Hizmet sektöründe kullanılan konaklar birbirinden bağımsız farklı biçim ve büyüklüklerdeki tabelalara sahiptir. Yine mekanla ya da diğer yapılarla bütünlük oluşturmayan birbirinden farklı pergola, tente ve Őemsiye gibi üst örtü elemanları mevcuttur. Ayrıca tabelalar, üst örtü elemanları ve menü panoları gibi yabancı elemanların yer aldıkları geleneksel mimari dokuları perdelediği, kapadığı ve görünürlüğünü olumsuz yönde

etkilediği görülmektedir. Ayrıca yapıya yabancı bu elemanlarda tek tip örneklerin kullanılmaması karışık ve göz yorucu bir görüntü ortaya çıkarmaktadır.

4.4. Beypazarı Geleneksel Konut Dokusunda Restorasyon Örnekleri

Günümüzde kentte restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Kentte en son valilik ve belediyenin ortak yürüttüğü çalışmalar ile Ömer Ağa Konağı yenilenmiştir ve çalışmalar hala devam etmektedir.

Zemin katlar geleneksel mimari özelliklerine göre yığma taş duvarlardan oluşması gerekirken, yalnızca yapının giriş cephesinde yığma taş duvardan oluştuğu görülmektedir. Zemin katta tuğla ve bağlayıcı olarak da çimento esaslı yapı malzemesi kullanılmıştır (Şekil 64).

Şekil 64. Ömer Ağa Konağı yapım aşaması (Beypazarı Belediyesi a,b)

Üst katlar geleneksel mimariye uygun nitelikte ahşap karkas sistemdedir ancak dolgu maddesi, geleneksel yapı malzemesinden farklı türde kullanılmıştır. Yine yöreye ait en önemli yapı malzemelerinden biri olan tatlı sıva, sıva malzemesi olarak tercih edilmemiştir (Şekil 65). Restitüsyon-restorasyon çalışması tamamlanan Ömer Ağa Konağı'nın cephe görünüşleri geleneksel konut dokusuna uygun halde olmasına rağmen, kullanılan yapı

malzemeleri ve teknikleri aından doğru bir geleneksel mimariye uygun olmadığı görülmektedir (Şekil 66).

Şekil 65. Ömer Ağa Konağı sıva aşaması (Beypazarı Belediyesi, 2022a)

Şekil 66. Ömer Ağa Konağı son hali (Beypazarı Belediyesi, 2022b)

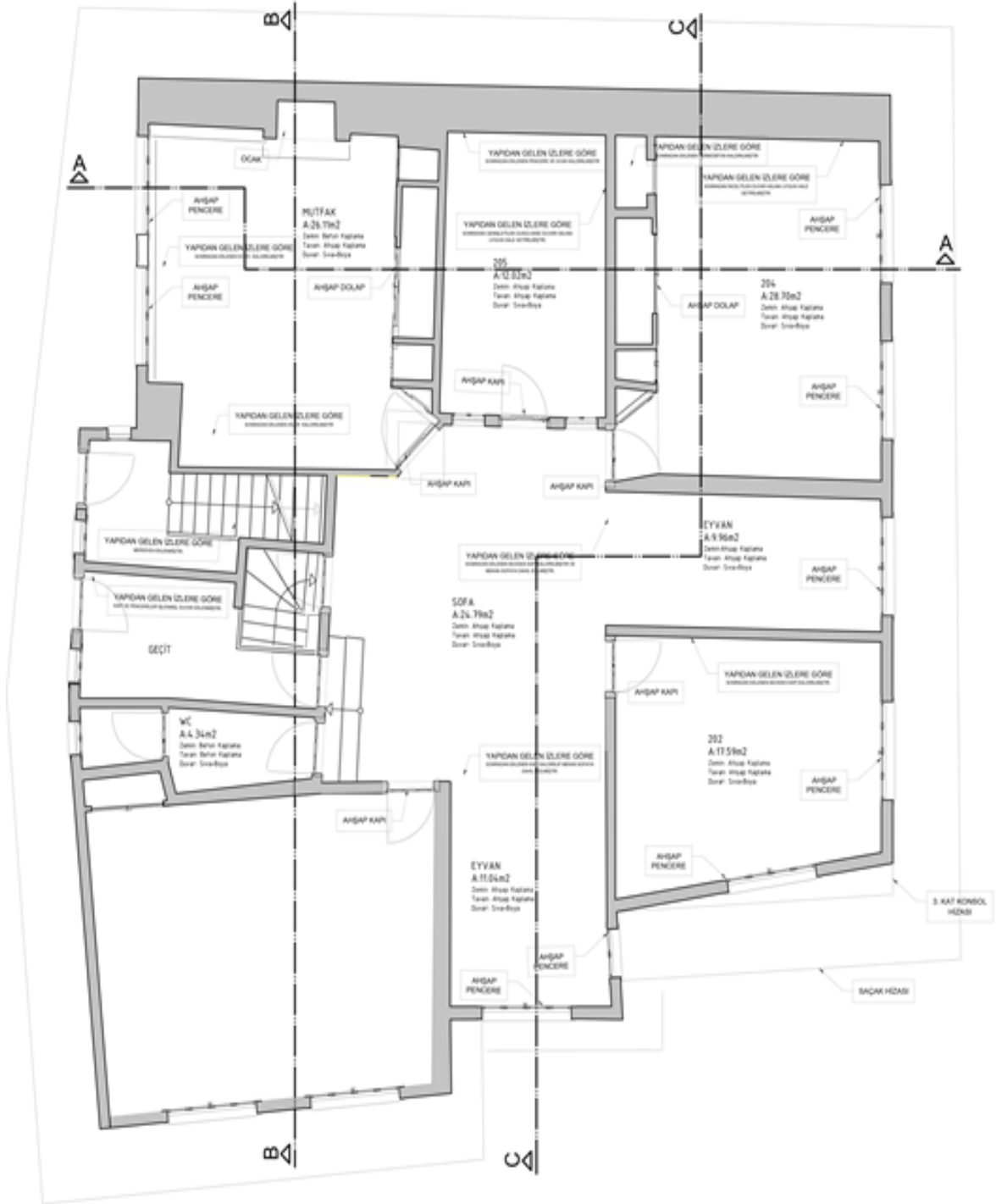
Restorasyon alıŐmaları sırasında belediye, tescilli yapıların sıvalarının raspa edilmesinin ardından ‘‘tatlı sıva’’ sıvanmasını; tecil sahibi olmayan ancak geleneksel doku bütünlüğü açısından korunan yapıların sıvalarını ise imento esaslı sıva malzemesi ile

yapılmasını, cephelerin ise beyaz akrilik boya ile boyanmasını ilke edinmiştir. Ancak yürütülen bu çalışmalar ile yöresel cephe sıvaları gerekli inceleme ve testlere tabi tutulmadan raspa edilmiş, ahşap dolguların üzerine sıva teli çakılmış ve sıva malzemesi olarak günümüzün çimento esaslı sıvası kullanılmıştır. Cephe boyası olarak plastik esaslı boyalar tercih edilmiş bunun sonucunda cepheler parlak beyaz renge bürünmüş ancak orijinal sıvanın sağladığı mat beyaz renk kaybedilmiştir. Aslına uygun halde yapılmayan bu çalışmalara rağmen geleneksel dokuda bakılı bir görünüş elde edilmiş, ulusal ve uluslararası görsel ve yazılı basında Beypazarı yankı uyandırmış, tanıtımı sayesinde turizm kapasitesi büyük ölçüde artış göstermiştir (Urak ve Çelebi, 2005).

326 ada 5 nolu parsel konutu (Şekil 67, 68) ile 1437 ada 1 (Şekil 69-70) parsel konutunun rölöve-restitüsyon ve restorasyon raporlarına Beypazarı Belediyesi arşivlerinden ulaşılmıştır.

Şekil 68. 326 ada 5 nolu parsel konut Birinci Kat Planı (Beypazarı Belediyesi arşivi, t.y.a)

Şekil 70. 1437 ada 1 parsel nolu konut restitüsyon 2. kat planı +3.91 Kotu (Beypazarı Belediyesi arşivi, t.y.b)

4.5. Beypazarı Kenti'nde Önemli Lokasyonlar

Hanlarönü Meydanı

Meydanlar tarih boyunca kentlerin belirleyici odak noktaları olmuştur. Kent halkının sosyo-kültürel yapısı, kentin doğal peyzaj özellikleri vb. faktörler meydanların oluşumunu ve biçimlenişini etkilemiştir. Bilhassa geleneksel yerleşimlerde meydanlar, kent içindeki konumları, çevresinde bulunan anıtlar ve tarihi yapıların özellikleri, kentin kültürel ve doğal peyzaj kimliği bazında bilgiler vermektedir. Meydanlarda yer alan su elemanları, heykeller, bitkiler objeler kent imajını etkilemektedir (Yıldız, 2007).

Kentin geleneksel konut dokularının yer aldığı sokakları Hanlarönü Meydanı'na (Şekil 71) ve meydanın uzantısı olan Beypazarı çarşısına açılmaktadır. Meydan ve çarşı aktif halde kullanılması sebebiyle tarihi doku ile halk daima yakın temastadır. Meydanda ve çarşıda bulunan bazı dükkan, mağaza, restoran, resmi kurum ve kamu hizmet binaları cephe makyajı ile geleneksel konut dokusuna görünüm açısından yakın bir anlayıştadır. Ancak bu yapıların yalnızca cephe görünüşlerinde tarihi dokuya benzetilmeye çalışılması yetersiz bir görüntünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim yan yana bulunan bu yapıların bazıları geleneksel dokuya yakın görünümde bazıları ise modern görünümde. Eski ve yeni görünüşteki bu yapıların rastgele düzende bir arada bulunması uyum ve ahenkten uzak, çarpık bir görüntü oluşturmaktadır (Şekil 72).

Şekil 71. Hanlarönü Meydanı (Özgün, 2022)

Şekil 72. Hanlarönü Meydanı çarşısı (Özgün, 2022)

Meydan, tarihi ve yeni çarşı arasında bulunmaktadır. Tarihi çarşı Demirciler Sokağı boyunca uzanmakta, geleneksel lezzetlerin ve zanaatların yer aldığı dükkanlar bu çarşı da bulunmaktadır. Yerli ve yabancı turistlerin sıkça ziyaret ettiği bu çarşı genellikle kalabalıktır.

Yeni çarşıda bazı binalarda kamuflej çalışmaları yapılarak kentin geleneksel dokusuna uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ancak yan yana olan binaların bazılarının

makyajlı halde geleneksel konuta yakın görünümde, bazılarının ise modern yapıda olması karmaşık ve estetik açıdan zayıf bir görünüm oluşmasına sebep olmuştur.

Nasuh Paşa Hanı (Suluhan)

Kentin geleneksel yerleşim alanında yer alan ve belirleyici bir nokta olan Nasuh Paşa Hanı (Suluhan)'nın kuzeyinde Demirciler Sokağı güneyinde ise Suluhan Sokağı bulunmaktadır. Doğusunda Yüksek Kaldırım Sokağı'na bakmaktadır ayrıca yapının girişi bu cephededir.

Nasuh Paşa Hanı tarihi kent çarşının güneybatısında yer almaktadır. Halk arasında Suluhan olarak bilinen yapı adını han içinde bulunan su ögesinden almaktadır. Nasuh Paşa Hanı Osmanlı döneminde inşa edilen tipik bir şehir içi hanıdır. Nasuh paşa Vakfı'na ait olan ve 17 Mart 1613 tarihli bu vakfiyede yirmi altı oda, elli dört dükkan bir mescid, arasında bir pazar ve orta kısmında su ögesi bulunmaktadır. Suluhan, vakfiyesinden de anlaşılacağı üzere Beypazarı'nın eski İstanbul yolu üzerinde bulunması sebebiyle o dönemde İstanbul-Ankara güzergahı arasında kervanların bir menzil alanı aynı zamanda ticari işlemlere sahip bir kervansaraydır (Beypazarı Kaymakamlığı, t.y.c).

Tarihi handa yapılan ilk restorasyon 1917 yılında Kaymakam Hurşit Bey tarafından başlamıştır. Ancak I.Dünya Savaşı'nın yıkıcı ve zor şartları bu restore çalışmasının Nasuh Paşa Hanı'nın yalnızca giriş kısmında sınırlı kalmasına sebep olmuştur. İlerleyen zamanla tekrar harabeye dönen tarihi pek çok kez restore edilmeye çalışılmış ancak istimlak krizleriyle nedeniyle çalışmalar sonuçlanamamıştır. 1970'lerde tarihi hanın içerisinde bir jeneratörün yer aldığı ve ilerleyen dönemlerde 1980'lerin sonlarına değin avlusunun kamyon garajı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bakımsız halde bulunan ve işlevini tamamen kaybeden han, yapısına uygun olmayan işlevlerde kullanılması sebebiyle de tahrip olmaya devam etmiştir. Günümüzdeki haline Suluhan'ı 49 yıllığına kiralayan BYŞ İnşaat Nakliyat Mühendislik Proje ve Sanayi Şirketi'nin yaptığı restorasyon çalışmaları ile gelmiştir. Tarihi

han 2016 yılında restorasyonu tamamlanarak hizmete başlamıştır (Hürriyet, 2016) (Şekil 73).

Şekil 73. Nasuh Paşa Hamı (Özgün, 2021)

Kamu Hizmet Binaları

Kamu hizmet binaları Beypazarı geleneksel konut dokularına yakın görünüşte inşa edilerek kentin kimliği yansıtılmaya çalışılmıştır. Geleneksel mimari dokusundan bağımsız alanlarda bulunmalarına rağmen kentin kimliğini yansıtmak amacıyla inşa edilen bu kamu binalarının örnekleri Beypazarı Adalet Sarayı, Beypazarı Kaymakamlığı (Şekil 74), Beypazarı Belediyesi, Beypazarı Mehmet Akif Ersoy İlçe Kütüphanesi'dir. Kullanılan malzeme ve teknik açısından geleneksel mimari özelliklerini yansıtmamakta ancak cephe görünüşleri açısından geleneksel mimariye yakın olmaları kent kimliğinin tanıtılması açısından pozitif bir örnek oluşturmaktadır.

Şekil 74: Beypazarı Kaymakamlık binası (Beypazarı Kaymakamlığı, 2021)

Hıdırlık Tepesi

Hıdırlık Tepesi eski yerleşim alanı arasında olup şehrin silüetinin görülebildiği yüksekçe bir tepedir. İnanişâ göre Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın Miladi 6 Mayıs'a denk gelen günde yeryüzünde buluşurlar ve buluştukları yer Hıdırlık Tepesidir. Bu inanış ile Hıdırellez büyük coşku ile kutlanmaktadır. Aynı anlayış geleneksel konut dokusunun Beypazarı ile çok benzeştiği Safranbolu kentinde de görülmektedir. Ayrıca Safranbolu'da da Hıdırlık Tepesi gibi kentin silüetinin net bir şekilde görüldüğü bir tepe bulunmakta ve aynı isim ile adlandırılmaktadır.

Hıdırlık Tepesi (Şekil 75) kenti ikiye ayırmakta, doğusunda kentin geleneksel mimari dokusu; batısında ise gelişen yeni yerleşim doku yer almaktadır. Hıdırlık Tepesi Projesi ile değişime uğramış ve çeşitli işlevler kazanarak farklı bir görünüme ulaşmıştır. Hıdırlık Tepesi yıllar süren çalışmalar sonucu seyir terası, butik otel, anfi tiyatro, piknik alanları, çocuk oyun alanları, yürüyüş yolları, kafe-restoran, yöresel gıda satış tezgahları ve bünyesindeki kentsel mobilyalar ile rekreasyon alanı proje çalışmalarını tamamlayarak 2021'de halk ziyaretine tamamen açılmıştır (Şekil 76). Hıdırlık Tepesi'nde yer alan Hıdırlık Butik Otel-Restaurant'ın görünüş olarak geleneksel konut dokusuna yakın olduğu ancak yapı malzeme

ve uygulama tekniği açısından geleneksel konut dokusu özelliklerinden bağımsız olduğu görülmektedir.

Şekil 75. Hıdırlık Tepesi Projesi ncesi bir görünüm (“Mapio”, t.y)

Şekil 76. Hıdırlık Tepesi Projesi sonrası (zgn, 2022)

Hıdırlık Tepesi kentin geleneksel kutlamaları ve festivallerine de ev sahipliği yapmaktadır. Bahar aylarının gelmesini kutlamak amacıyla kutlanan geleneksel Uçurtma Őenliđi burada düzenlenmektedir. Ayrıca yüzyıllardır Regaip Kandili (hal dili ile İlk Namaz) yöre halkı tarafından Fişek ya da Torpil Bayramı adıyla anılmakta ve üç Aylar’ın geliŐi

Beyazarılılar tarafından yüksek ses ve ışık saçan fişek, torpıl, maytap, havai fişek gibi materyallerle kutlanmaktadır. Hıdırlık Tepesi de kentin en yüksek konumu olması sebebiyle havai fişek gösterilerine ev sahipliği yapmakta ve halkın seyrine sunulmaktadır.

Tarihi Camiler

Geleneksel yapının hakim olduğu bölgede yer alan tarihi camiler: Akşemseddin Camii, Sultan Alaeddin Camii, Baloğlu Camii, Eski Derbentçik Camii, İmaret Camii, İncili Camii, Karcıkaya Camii, Kurşunlu Camii, Tabakhane Camii ve Yeni Camii'dir. Kentin en eski camisi Selçuklu Döneminde 1197 yılında inşası tamamlanan Sultan Alaeddin Camii'dir (Şekil 77).

Şekil 77. Sultan Alaeddin Camii (Özgün, 2022)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zaman içerisinde tarihi doku ve geleneksel konutlarda çeşitli sebeplerden dolayı yapısal bozulmalar meydana gelmektedir. Kullanılan malzemelerin zamanla çürümesi, sıvalarının aşınması, açıkta kalan harçların dökülmeye başlaması ve bununla beraber konutların strüktürel bozulmalar yaşaması kaçınılmazdır. Bu sebeplerden dolayı geçmişten günümüze ulaşmayı başarmış bu yapıları günümüzde ayakta tutmak ve geleceğe kazandırmak gerekmektedir.

İlerleyen yıllar ile birlikte kentler de gelişip büyümekte ve tarihi doku ile yeni yapılar birarada şehrin silüetini oluşturmaktadır. Geleneksel konut dokusuna uyum kaygısı güdülmeyen oluşturulan yeni yapılaşmalar ile tarihi doku sıkıştırılmakta, tarihi sokak dokusunun devamlılığını kesmekte ayrıca eski ve yenin çatıştığı tezat bir şehir kimliğinin oluşmasına sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra kentin geleneksel konut dokusuna sadık kalmak amacı ile eskiyi bugün taklit etme anlayışı ile de proje-imar planları yapılmaktadır. Ancak günümüz yapı malzemeleri, işçiliği ve teknolojisi ile çalışılarak özüne uygun olmayan taklitlerin yapılması da kargaşaya neden olmakta ve yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır.

Geleneksel dokular somut olmayan sosyo-kültürel mirasların bir ürünüdür. Bu geleneksel dokulara sahip çıkmanın, korumanın ve onarmanın tek yolu, ürünü olduğu kültürel geleneğe sahip çıkmaktır.

Geleneksel konutlar doğa dostu, çevreye duyarlı olmaları nedeniyle biyo-iklimsel mimarinin en güzel örnekleridir. Bu konutların özellikleri araştırılarak günümüz modern yapılarında gözlenen sorunlara çözümler getirmek mümkündür. Geleneksel mimari dokuların; nasıl doğa ile iç içe ve uyum halinde olduğu, nasıl doğa ile uyumlu malzemeler kullanılarak inşa edildiği, nasıl ısı yalıtımı ve kontrollerinin ustaca sağlandığı” gibi sorular yalnızca bu geleneksel yapıların titizlikle araştırılıp incelenmesi ile cevaplanabilir (Atalan, 2018).

Tarihi dokuya sahip kentlerin bünyesinde barındırdığı bu yöresel ve geleneksel unsurlar ülkemizin kültürel mirasıdır ve dünya içinde kültürel bir zenginliğin göstergesidir. Bu zenginlikler, globalleşme tehlikesine karşın kültür dünyası için korunması ve kaybedilmemesi gereken özelliklerdir. Toplumların kültürel kimliği ifade eden bu unsurları, kültürel miras olmaları sebebiyle anlama, sahip olma ve uygun şekilde kullanma hakları mevcuttur. Bu kültür miraslarının özelliklerini ve özgünlüklerini muhafaza ederek gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğu ise bugünün nesline aittir (Urak ve Çelebi, 2005).

5.1. Beypazarı Geleneksel Konut Dokusuna Dair Sonuçlar

Beypazarı'nda geleneksel mimariden ayrılış 1960'larla başlamıştır. 1960'lı yıllar ile birlikte kent ikiye ayrılmış ve modernizm ile geleneksel yapılardan kopuş başlamıştır. Bu durum geleneksel dokudan uzaklaşma o dönem yapılarındaki evlerin inşasında kullanılan yapı malzemelerinin ve tekniklerinin değişmesinden, mekan birimlerinin isimlerinde farklılaşma ve tek işlevli hale gelmesinden anlaşılmaktadır. Bu süreçle beraber kara tuğla, taş, ahşap, kerpiç gibi geleneksel yapı malzemeleri terk edilmiş, tek düze, standart ve kimliksiz bir yapılaşma başlamıştır. Evin hayat bölümü işlev kaybına uğramış ve küçülmüş, odalar: yatak odası, oturma odası vb. isimler olarak işlevleri kısıtlandırılmıştır. Modern yapılarda mahzen (messan) ve guşgana bölümleri bir yansıma bulamamış, dış cephelerde çıkımlar (cumba); iç mekanda ise niş, sergen, sedir gibi elemanlardan uzaklaşmıştır (Demir, 2020).

Toprak, taş, kerpiç ve ahşap gibi doğal malzemelerin kullanıldığı yapılarda ki en önemli sorunlardan biri de korunmasında ve restorasyon çalışmaları esnasında doğru geleneksel yapı malzemesinin ve yapı ustasının bulunmasında karşılaşılan zorluklardır. Geleneksel mimarilerin restorasyonlarında geleneksel malzeme kullanılmak yerine yapının strüktürü ile uyumu şaibeli olan güncel teknoloji ve malzemelerin kullanılıyor olması, yapıların as ve özgün bedenine zarar vermektedir. Kerpiç dolgulu ahşap karkas yapılarda onarım çalışmaları gerçekleştirilirken dolgu malzemesi olarak tuğla, ytong gibi endüstriyel malzemelerin kullanıldığı, özgün işçilik ve malzeme kullanımının sona erdiği saptanmaktadır. Ne yazık ki bu tür yanlış yaklaşımlar geleneksel mimaride aranan tasarım, işçilik, malzeme yönünden bir bütün ve özgün olma gibi en önemli kriterlere zarar

vermektedir. Bu yapıların kendi bütünlük ve özgünlüğün bozulması, çevresiyle olan ilişkisini ve peyzaj bütünlüğünü de olumsuz etkilemektedir (Ulusoy Binan vd., 2017).

Beypazarı geleneksel mimarisiyle örnek olan bir kent olarak özellikle 2000'lerden sonra turizm ile özgün kimliğini tanıtıma açmıştır. Korumayı başarmış olduğu geleneksel dokuları farklı işlevler ile günümüzde hala kullanılabilir halde yaşatmayı başarmıştır. Turizm de bu tarihi kentin ivme kazanmasına, yöre halkına yeni ekonomik getiriler sağlanmasına katkı sağlamıştır. Koruma ve onarım çalışmaları ile turizm gelişmiş, turizmin gelişmesi ile de koruma ve onarım çalışmaları artmıştır.

Beypazarı'nda restore edilmiş, koruma altına alınmış birçok yapı olmasına karşın bakımsız, harabe, onarım ve sağlamlaştırma ihtiyacı olan geleneksel konut sayısı yadsınamaz derecede çoktur. Bu konutlar alt yapı eksiklikleri, ısınmada zorlanma (soba ile ısınma sağlanmaktadır) ve yeni yapılara rağbet nedenleri ile yöre halkı tarafından artık kullanılmamaktadır. Yöreye sonradan gelip yerleşen mevsimlik işçiler tarafından, barınması maddi yönden daha uygun olması sebebiyle tercih edilmektedir. Ancak yöre kültür ve geleneklerine sahip olmayan kimselerin bu yerleşik kültürün bir ürünü olan geleneksel konut dokusunu anlama ve koruma noktasında zayıf kalacağı gayet nettir.

Kentin turizm açısından kalbi olan Alaaddin Sokak ve çevresinde geleneksel konutlar restore edilerek otel, restoran, müze ve kafe gibi birçok farklı işlevde kullanılmaya başlanmıştır. Bu yapılar geleneksel konutların kullanılabilirliği ve sürekliliği açısından güzel örnekler çıkarmış olsa da yapıların asıllarında mevcut olmayan eklemeler yine aslına uygun olmayan malzeme teknikler ile yapılan bazı restorasyon çalışmaları bölgenin özgünlüğünü olumsuz etkilemektedir.

Geleneksel konutların işlev değiştirerek ticari işletmelerce kullanılması büyük ve birbiri ile uyumsuz tabelaların üremesine ve bu tabelalar tarafından geleneksel mimarinin perdelenmesine görünüş olarak adeta tahrip edilmesine sebep olmuştur. Tabelalarda tek bir

tip veya boyut söz konusu değildir. Bu açıdan geleneksel dokuyu negatif etkilemeleri dışında kendi aralarında da bir uyum ve devamlılık da bulunmamaktadır.

Kentsel tasarım konusunda Beypazarı değerlendirilecek olursa uzun zamandır geleneksel konutların ve sokakların düzenlenmesi ve yenilenmesi hususunda çalışmalar yürütülmüş ancak sokakların çok dar olması sebebiyle kent mobilyaları özellikle oturma elemanları ne yazık ki çalışmalar içinde yer almamıştır. Kent mobilyalarının yenileme çalışmalarında yer almamasının sebebi sokakların çok dar olması ile bağdaştırılmakla beraber kentsel donatı elemanlarının kent genelinde birbiriyle uyum halinde olmadığı tasarım olarak bütünlükten uzak olduğunu göstermektedir.

Beypazarı'nın tarihi ve kültürel mirasına sahip çıkılması, kent dokusunun korunması adına, geniş çaplı restorasyon çalışmaları uygulanmaya başlanmış fakat bu çalışmaların çoğunlukla konumu itibariyle merkezi veya turistik faaliyetlere yönelik kullanılan binalarda uygulandığı görülmektedir. Bu tarihî evlerin büyük bir kısmının tahrip olması sebebiyle kullanılamaz halde olduğu (Şekil 78) veya göçmenlerin kullanımına sunulduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 78. Tahrip olmuş konutlar (Özgün, 2022)

Kentin her daim hareketli ve kalabalık olan merkez kısmı çarşının, geleneksel doku alanına olan yakınlığı, geleneksel dokuda yer alan tarihi çarşı ve sokakların yerel halk tarafından barınma ve esnafılık işlevinde aktif halde kullanılması bütüncül onarım ve koruma düşüncesini zorlaştırmaktadır.

5.2. Öneriler

Tarihi dokuya sahip kentlerde yapılacak olan her yapı ve imar çalışmaları geniş bir kentsel tasarım ile özenle yapılmalıdır. Tarihi dokuya yapılacak olan herhangi bir müdahale kentin silüetini etkilediği gibi kentsel tasarımda yapılacak herhangi bir çalışma da tarihi dokuyu etkilemektedir. Karşılıklı bir etkilenme söz konusu olduğundan dolayı her iki durumda da kentsel tasarım rehberleri, şehir plancıları, bu disipline hizmet eden mühendis ve mimarlar ayrıca tarihi yapıyı daha yakından anlamalarına ve tasarım-onarım çalışmaları sürecini doğru yürütmelerinde fayda sağlayacak olan sanat tarihçileri ile beraber çalışmalıdır.

Yapılacak olan onarım-koruma çalışmasında öncelikle mevcut durum belgelenmeli ardından eskiz ve röleve gibi ilk adım çalışmalar dahi mesleki disiplinler tarafından ortak çalışmalar ile yürütülmelidir. Çalışmanın başında her her mesleki gruptan profesyonel bakış alınması sonradan dahil edilmesinden çok daha başarılı bir sonucun ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu meslek gruplarının alanlarında uzman olmaları, ortak çalışma durumunda birbirleri ile mesleki iletişim kurmaları ve eğitimde aldıkları ortak disiplinler ile birbirlerini anlamaları; bakım, onarım ya da restorasyon sürecinin üretken ve faydalı olması açısından gereklidir.

Koruma ve onarma aşamasında yapı ya da konutlara edilecek müdahalelerde özgün malzeme ve işçilik ile çalışılmaya titizlikle dikkat edilmelidir. Doğru bir koruma için bu durum şarttır. Ancak orijinal malzeme ve işçilik ile çalışılmıyor ya da konutun ayakta tutulmasında güçlük çekiliyor ise yapının orijinalliğini muhafaza edebilmek adına yeni yapı malzemeleri ve uygulama teknikleri gösterilip teşhir edilmeden çalışılmaya özen gösterilmelidir.

Koruma kavramı ele alındığında tarihi dokuya ait tüm eklemeler, değişiklikler, restorasyon çalışmaları, rekonstrüksiyon çalışmaları, yapıya eklenecek tüm yeni işlevler mesleki disiplinler arası ortak titiz çalışmalarla yapılmalıdır. Koruma sürecini en sağlıklı ve

doğru Şekilde tamamlamak açısından bu durum son derece önem arz etmektedir. Mimarlar, i mimarlar, inşaat mühendisleri, restaratrler, sanat tarihçileri ortak çalıŐarak mesleki disiplinlerinin bilgi ve deneyimlerini birleŐtirmelidir. Böylece her mesleki bakıŐın ortak ve profesyonel çalıŐmasıyla doğru “koruma” anlayışına ulaŐılacaktır.

Yörede belirli bölgelerde ham halde temin edilen alçı taşının pişirilmesi ve gtlmesiyle elde edilen tatlı sıva endemik bir yapı malzemesidir. Gün geçtikçe kullanım alanı kısıtlanarak bitme noktasına gelmiştir. Tatlı sıva harcının malzeme ve iŐilik bilgisine hakim olan kişi sayısı neredeyse tükenmiŐtir. Ancak geleneksel konut dokusu için belirleyici ve ayırt edici özelliğe sahip olan tatlı sıvanın unutulması “Beypazarı Geleneksel Konut Dokusu” nun özgünlüğü ve orijinalliğinin devamlılığı açısından tehlike arz etmektedir. Bu sebepler göz önünde bulundurularak sıva malzemesi olarak kullanılan “tatlı sıva” araŐtırılmalı, yöredeki bilgi ve deneyimlerden yararlanılarak belgelenmeli ve geleneksel konutlarda restorasyon çalışmalarında aslına uygun olması sebebiyle sıva malzemesi olarak kullanılmalıdır. Bu endemik yapı malzemesinin sürekliliğini sağlamak ve geleneksel konut literatürüne kazandırmak amacıyla teknik elemanlara gerekli bilgi ve deneyimler aktarılmalı böylece geleceğe aslına uygun, doğru yapı onarımları bırakılmalıdır.

Yapılan restorasyon ya da rekonstrksiyon çalışmalarında yöreye ait tatlı sıva yerine imento bazlı sıva malzemelerinin kullanılması aslına uygun ve doğru koruma anlayışına ters düŐmektedir. Ayrıca aslına uygun sıva malzemesinin kullanılması özgünlüğün yanı sıra yapı ömrü ve sağlamlığı açısından da önem arz etmektedir. Bundan sonra yapılacak olan koruma ve onarım çalışmalarında tatlı sıva kullanılmalı, aslına uygun olmayan imento bazlı malzeme kullanılan yapılarda ise derhal düzeltmeye gidilmelidir. Bu durum uluslararası koruma ilkelerine uygunluk ve geleneksel sanat tarihi ve truzmi için önemlidir.

Gerek ulusal gerekse uluslararası projeler ile ülkemizde yer alan “Beypazarı geleneksel konut mimarisi” mirasının belgelendirilmesi, korunma çalışmalarının yapılması, sürdürülebilirlik anlamında yaygınlaŐtırılması ve geliştirilmesi için kültürel miras konusunda etkili politikalar oluşturulmalıdır. Günümüze kadar ulaŐabilen geleneksel yapıım

bilgisi ve üretimi de geleneksel mimari mirasın sürdürülmesi ve bütünsel olarak korunması bağlamında desteklenmelidir.

Kentin ticari merkezi olan çarşı bölgesi Hanlar Önü Meydanı ve çevresi Beypazarı geleneksel konut dokusunun hakim olduğu bölgede yer alması sebebiyle geleneksel mimariye uygun halde yapılaşma göstermeye çalışmıştır. Pencere ve sıvalar görünüş açısından Beypazarı geleneksel konut mimari taklit edilmiş eski-yeni çatışmasını ortadan kaldırmak ve geçişi yumuşatmak istenmiştir. Bu yapılaşmanın olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçları da mevcuttur. Eski-yeni çatışmasını ortadan kaldırmak ya da geçişi yumuşatmak pozitif bir etki oluştursa da özgün geleneksel konut dokusundan bağımsız yalnızca taklit edilerek, farklı işlevlere sahip mekanları bu dokuya dahil etmeye çalışmak ne yazık ki tezat bir görünüm de oluşturmaktadır.

Restorasyon çalışmaları yapılırken öncelikli olarak binanın bütünlüğünün korunması dikkate alınmalıdır. Ahşap yapıların ömrü ve dayanım süresi ele alındığında, Beypazarı tarihi evlerinin büyük bir kısmının restorasyon çalışmalarında öncelik cephe makyajı yerine sağlamlaştırma çalışmaları olmalıdır.

Ahşap yapıların deprem, yangın gibi doğal afetlere karşı dayanıksız olması ve bir süre sonra nemlenerek çürüme ihtimalinin bulunması sebebiyle sağlamlaştırma tekniğinde güçlendirme ekleri ve bağlantıları zorunlu olmalı, kimyasal maddelerle işlem yapıp doku değişimine ihtiyaç duyduğu takdirde gizlenerek kamufle edilmelidir. Bu sebeple binanın aslına uygunluğunun korunması, değişimin en aza indirgenebilmesi için alanında uzman mimar ve mühendisler ile çalışılmalıdır.

Beypazarı tarihi evleri arasında terkedilmiş, çürümeye yüz tutmuş ağır hasarlı binalar için yapılan bilinçsiz restorasyon çalışmaları, oluşan hasarın derecesini arttırabilir. Bu tarz yapılarda ise geleneksel yapının analizini uzmanca yapmış kişiler tarafından modern teknikler uygulanmalıdır. Böylelikle binaların yok olmasının önüne geçilip estetik görünüm sağlanabilir.

Beypazarı evleri inşa edilirken geniş ailelerin yaşayabileceği türde tasarlanmıştır. Bu sebeple restore çalışmalarını binaların işlevselliği bakımından ele alacak olursak, kullanılacak bina umuma açık otel, müze vb. alanlarda hizmet edecek ise yetkililerin kontrolünde tarihi ve kültürel yapıya uygunluğu gözetilerek yenileme çalışmaları yapılmalıdır. Binalar eğer özel mülk olarak kullanılacaksa, gerekli izinler alındıktan sonra kentin tarihi ve kültürel bütünlüğünü bozmayacak biçimde dış cephesinde uygulanacak restorasyonlar ile yenilenebilir.

Bölgenin eski önemini kazanması, daha fazla turist çekebilmesi ve kültürel yapının yaygınlaşabilmesi için yeni yapılar inşa edilebilir. Modern yöntemler kullanılarak inşa edilecek bu binalar tarihi yönden bir orijinallik ve katkı sağlamasa da kentin kültürel mimarisini zenginleştirebilir ve maddi yönden yeni kazançlar sağlanabilir.

Özel mülk sahipleri şahsi restorasyon çalışmaları başlamadan önce belediyeye gerekli restorasyon projeleri ve raporlar sunulmalı akabinde onay verildikten sonra çalışma süresince, bitiminde ve daha sonra kullanım süresince de yetkililer tarafından denetime tabii tutularak tarihi ve kültürel miraslarımızın kalıcılığı sağlanmalıdır.

Şehrin tarihine ve kültürüne sahip çıkılması adına şehrin tamamını bir bütün olarak ele alınması ve bu restorasyon çalışmalarının belli bir konumla sınırlı kalmaması, Beypazarı tarihi evlerinin tamamını kapsamaması gerekmektedir.

Beypazarı eski kent yerleşiminin, geleneksel dokunun bütününde tescilleme, onarma çalışmaları ile koruma altına alınması gerekmektedir. Ancak bölgenin hala canlı ve aktif olarak kullanılması bütüncül bir restorasyon ve koruma çalışmasının yapılmasına engel teşkil etmektedir. Bütüncül bir korumanın oluşabilmesi için Cumhuriyet, İstiklal, Beytepe, Zafer, Rüstempaşa, Kurtuluş Mahalleri'ni tamamen kapsayan ve sonucuna ulaşılması uzun yıllar alacak olan bir fizibilite oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z., (2004). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yapı Endüstri Merkezi A.Ş., Yapı Yayın-28: İstanbul, 183.
- Ahunbay, Z. (2019). Kültür Mirasını Koruma İlke Ve Teknikleri. YEM Yayınları: Ankara.
- Akay, Z. (1992). “21. Dünya Şehircilik Kolokiyumu”, *Peyzaj Mimarlığı Dergisi*, Peyzaj Mimarlığı Odası İstanbul Bölge Şubesi Yayını: İstanbul.
- Aklanoğlu, F. (2002). Beypazarı Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aklanoğlu, F. (2009). Geleneksel Yerleşmelerin Sürdürülebilirliği ve Ekolojik Tasarım: Konya-Sille Örneği. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara, 2-103.
- Aksulu, I. (1982). The Preservation and Rehabilitation Plan of Beypazarı. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ, Ankara.
- Aksulu, I. (2001). “Beypazarının Ahşap Evleri”. Ahşap Kültürü-Anadolu’nun Ahşap Evleri, 91-112. Özel Dizi/23, 1.Baskı, Kültür Bakanlığı Yayın.2584: Ankara.
- Ankara müzeler, (t.y.). Erişim Adresi: <https://ankaramuzeler.com/beypazari-yasayan-muze/>
- Arseven C.E., (1975). Sanat Ansiklopedisi, Cilt I. MEB Yayınevi: İstanbul, 131.
- Atak, S. (2008). Beypazarı Şehri’nin Kuruluşu, Gelişimi Ve Şehir İçi Arazi Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Atalan, Ö. (2018). “Geleneksel Mimari’de Ekolojik İzler Ve Yeşil Mimari Anlayışı”. *1.Uluslar Arası Dil Eğitim ve Kültür Konferansı*, KeD Yayınevine, Edt.: Dr. Ahmet Selçuk Akdemir, Girne/Kıbrıs, 113-122.
- Ayvaz, Tutku. “15 İlde 750 Milyon YTL’lik “Marka Kent” Yatırımı” (5 Şubat 2008). http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=89664&KTG_KOD=163
Erişim: 16.11.2010.
- Bahar, T. (2013). “Beypazarı’nda Geleneksel Kadın Giyim Kuşamında İşlemeli Başörtüleri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 6(12), 139-152.

Bektaş, C. (2014). Türk Evi. YEM Yayın: İstanbul.

Bey pazarı, (2021, 9 Ağustos). Bey pazarı Alaaddin Sokak [Facebook durum güncellemesi]. Erişim

Adresi:

<https://www.facebook.com/Bey pazari/photos/a.10157307467055614/10157877331965614/?type=3>

Bey pazarı Belediyesi arşivi (t.y.a). 326 Ada 1 Ve 5 Parsel Nolu Konutlar Bey pazarı

Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Raporu

Bey pazarı Belediyesi arşivi (t.y.b). 1437 Ada 1 Parsel Nolu Konut Bey pazarı Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Raporu

Bey pazarı Belediyesi a, (2021, 3 Aralık). Hayri Özalp Konağımızın hemen yanındaki alanda Ankara Valiliğimizin destekleriyle Ömer Ağa Konağı'nın inşası tüm hızıyla devam ediyor.

[Facebook durum güncellemesi]. Erişim Adresi:

<https://www.facebook.com/Bey pazariBelediyesi/photos/pcb.4986974157996863/4986971121330500/>

Bey pazarı Belediyesi b, (2021, 15 Aralık). Hayri Özalp Konağımızın hemen yanındaki alanda Ankara Valiliğimizin destekleriyle Ömer Ağa Konağı'nın inşası sürüyor. Bodrum, zemin ve üst iki kat olmak üzere toplamda dört kattan oluşan; 432 metrekare inşaat alanına sahip yapıda çalışmalar tüm hızıyla devam ediyor. [Facebook durum güncellemesi]. Erişim

Adresi:

<https://www.facebook.com/Bey pazariBelediyesi/photos/pcb.5026603007367311/5026600664034212>

Bey pazarı Belediyesi, (2022a, 13 Ocak). Hayri Özalp Konağımızın hemen yanındaki alanda Ankara Valiliğimizin destekleriyle Ömer Ağa Konağı'nın inşası sürüyor.

Bodrum, zemin ve üst iki kat olmak üzere toplamda dört kattan oluşan; 432 metrekare inşaat alanına sahip yapıda çalışmalar tüm hızıyla devam ediyor. [Facebook durum güncellemesi]. Erişim

Adresi:

<https://www.facebook.com/Bey pazariBelediyesi/photos/pcb.5134642603230017/5134639579896986>

Beypazarı Belediyesi, (2022b, Hayri Özalp Konağımızın hemen yanındaki alanda Ankara Valiliğimizin destekleriyle Ömer Ağa Konağı'nın inşası tüm hızıyla devam ediyor. [Facebook durum güncellemesi]. Erişim Adresi: <https://www.facebook.com/BeypazarıBelediyesi/posts/pfbid0cBh3dqH7DEsUWKGpothMKaBhhqcptoY1CUGfwdqeQKcvESdf8LNApx7RUHVsCJ2ol>

Beypazarı Kaymakamlığı, (2021, 4 Kasım). [Facebook durum güncellemesi]. Erişim Adresi: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=247897640711601&set=a.24789764044938>

Beypazarı Kaymakamlığı, (t.y.a). Erişim Adresi: <http://www.beypazari.gov.tr/beypazari-tarihi>

Beypazarı Kaymakamlığı, (t.y.b). Erişim Adresi: <http://www.beypazari.gov.tr/beypazari-egriovayaylasi#gallery-11>

Beypazarı Kaymakamlığı, (t.y.c). Erişim Adresi: <http://www.beypazari.gov.tr/tarihi-yapilar>

Beypazarı Kaymakamlığı, (t.y.d). Erişim Adresi: <http://www.beypazari.gov.tr/beypazari-evleri>

Binan, D. U. (1994). Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayını: İstanbul.

Binan, D. U. (1995). “Yöresel Mimari – Habitat İlişkisinin Koruma Olgusundaki Yeri Ve Önemi”. *3. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kollokyumu: Toplumsal Gelişme sürecinde Kentsel Korumanın İşlevi* (13-14 Nisan 1995). MSÜ Şehir Planlama Bölümü, İstanbul.

Binan, C. (1999). Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişiminin Uluslararası Evrim Süreci, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, Yayın No:489, İstanbul, 6-108.

Bir parça tuhaflık, (t.y.). Erişim Adresi: <https://birparcatuhaftik.com/tarihi-olan-sehirler-serisi-semerkand/>

Bozkurt G. S. ve Altınçekiç H., (2013). “Anadolu’da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi”. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 63(1), 69-91.

Büyükarslan B, Güney D.E (2013). “Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci Ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği”. *Beykent Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, (6), 31-58.

- Cangül, C. (2022). Erişim Adresi: <https://www.canercangul.com/12910/beypazari-genel-gorunum-fotograflari/>
- Cengiz, P. (2003). Ankara İli, Beypazarı İlçesinin Geleneksel Ticaret Merkezi Koruma Geliştirme Önerisi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Climate, (2022). (<https://tr.climate-data.org/>).
- Cooper, I., (2001). “Post-occupancy Evaluation –where are you?”, *Building Research & Information* , 29(2), 158–163, 2001.
- Çeçener, B. (1992). “Ülkemizde Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıklarını Koruma Olayı ve Bu Konuda Bazı Eleştirel Görüşler”. *Ege Mimarlık Dergisi*, Sayı:2, 47, İzmir.
- Çelebi, G. (1997) “Yapı Malzemesi Seçim Kriterleri ve Alçı Yapı Elemanlarının Teknik ve Ekonomik Yönden Değerlendirilmesi” *II. Ulusal Alçı Kongresi*, Bildiri Kitabı, Alçı Üreticileri Derneği, 02-03 Mayıs, İstanbul.
- Çelik, D., ve Yazgan, M. (2007). “Kentsel Peyzaj Tasarımında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi”. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 9(7), 1-10.
- Çelik, D., ve Yazgan, M. (2009). “Kentsel Peyzaj Tasarımını Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarının Araştırılması: Beypazarı Örneği”. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* 6(3), 235-244.
- Çelikyay, S. (2019). “Geleneksel Mimari ve Estetik”. *3.Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu*, 4-6 Nisan 2019, Gaziantep Üniversitesi, 742-748.
- Çerkez, M. (2003). “Beypazarı Çeşmeleri”, *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara Sempozyumu*, 18-19 Aralık 2003, Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara.
- Çınar, H., ve Gümüşçü, O. (2002). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çubuk Kazası. Bulak Kitapevi, Ankara.
- Demir, S. (2020). “Kültür Turizmi Bağlamında Mekânın Ötekileştirilmesi ve Yeniden Üretimi Örneği: Beypazarı Evleri”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 26(1), 23-29.
- Demir, Z.S. (2003). Beypazarı Evleri-Sosyo-Kültürel Değişim Bağlamında Bir Bakış Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Dinçer, İ. (2013). “Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: “Tarihi Kentsel Peyzaj” Kavramının Sunduğu Olanaklar”. *International Journal of Architecture and Planning*, 1(1), 22-40.
- EC, (2007). Culture, European Commission, <http://www.ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/historic>, (Erişim:10.02.2007).
- Eldem S. H., (1968). Türk Evi Plan Tipleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, İstanbul, s. 10.
- Eres, Zeynep (2013). “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Mimarinin Korunması: Tarihsel Süreç, Yasal Boyut”. Mimari ve Kentsel Koruma, Prof.Dr. Nur Akın’a Armağan. ed. K.K. Eyüpgiller - Z. Eres. İstanbul: Yem Yay. 457-469.
- Eriçok Keleş vd., (2021). “Geleneksel Kent Dokularının Korunmasında, Koruma Amaçlı İmar Planlarının Öneminin Bitlis Örneğinde İrdelenmesi”. *Kent Araştırmaları Dergisi*, 12(32).
- Ergagranit, (2021). Erişim Adresi: <https://www.ergagranit.com.tr/peyzaj-ne-demek-nedir/>
- Ergöz Karahan, E. (2017). “Geleneksel ve Günümüz Konutunda Sürdürülebilirlik ve Yaşam Alışkanlıkları: Osmaneli Örneği”. *Megaron Dergisi*, 12(3), 497-510.
- Etstur, (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.etstur.com/lets-go/beypazari-gezilecek-yerler/>
- Google Earth, Erişim Adresi : <https://earth.google.com/web/search/beypazar%20c4%b1%20%40.16623685,31.91947565,695.29827109a,2087.39128621d,35y,149.77695265h,44.95683312t,-0r/data=CnYaTBJGCiUweDE0ZDjiOWVjNjFjMjQzNmY6MHhkZWU4ODA2ODAxODRhZjMwGZxM3CqIFURAIcXleAWi6z9AKgtiZXlwYXphcsSxIBgBIAEiJgokCTscY-pDczJAETocY-pDczLAGUZIBO2BtkhAIUNIBO2BtkjA>
- Gültekin , N., Özcan, Z., (2005). Geleneksel Konut ve Dokusunda Kullanılabilirlik Ölçütlerinin Belirlenmesi -Talas, İncesu Örnekleri. Min-pa Matbaası, Ankara.
- Gültekin, N. (2007). “Geleneksel Konut Dokusunda Kullanım Sürecinin Değerlendirilmesi-Beypazarı Örneği”. *Gazi Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Dergisi*, s. 261-272 Cilt 22, No 3.
- Gürdal, E., (1976). Kuzey ve Orta Anadolu Alçıları Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.

Hocaoğlu, D. (2016). Beypazarı' nın Kültürel Mirasa Dayalı Kentsel Markalaşmasında Tasarım Rolü . Milli Folklor Yıl:28 Sayı: 109, 217 - 232.

Hürriyet, (2016, 4 Eylül). Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/suluhanda-tarih-yeniden-canlaniyor-40215794>

ICOMOS, (2003). Erişim Adresi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0033791001536913477.pdf

ICOMOS, (2013). Erişim Adresi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0623153001387886624.pdf

Karaman, A. (1995). Basılmamış Ders Notları, Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

Kırsal Çevre, (2022): Erişim Adresi: http://kirsalcevre.org.tr/KO/probRelict.php?a=ANK_29_Beypazari_Kayabuku#:~:text=S%C4%B1cak%20ve%20%C4%B1%C4%B1man%20bir%20iklim,A%C4%9Fustos%20y%C4%B1n%20en%20kurak%20ay%C4%B1d%C4%B1r.

Keleş Eriçok , A., Güler, E., ve Özdemir, Ö. F. (2021). Geleneksel Kent Dokularının Korunmasında, Koruma Amaçlı İmar Planlarının Öneminin Bitlis Örneğinde İrdelenmesi. Kent Araştırmaları Dergisi, sayı:32 cilt:12 s.208-241.

Kuban, D., 1970. Türkiye’de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bazı Gözlemler, Mimarlık, Şehircilik ve Türkiye’nin Sorunları, İstanbul, s. 67.

Kuban D.,(1976). Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, s.192.

Kuban, D., (2010). Türkiye’de kentsel koruma kent tarihleri ve koruma yöntemleri. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Kültür Turizm Bakanlığı (t.y.a). Erişim Adresi: <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/62857,korunmasi-gerekli-doku-ve-sokaklari-sagliklastirma-projesi-genel-teknik-sartnamesipdf.pdf?0>

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (t.y.b). Erişim Adresi: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44311/ilke-karari--karar-no-660--karar-tarihi-05111999.html>

KTVK, (t.y.). Erişim Adresi: <http://www.kulturturizm.gov.tr/TR,13911/ilke-kararlari-.html>

Listelist, (t.y.). Erişim Adresi: <https://listelist.com/masallar-sehri-prag/>

- Madran, E. (1989). “Son Yirmi Yılda Koruma Yasaları Tarihi Kentlerde Planlama/Düzenleme Sorunları”. *Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, Ankara.
- Mapio, (t.y.) Erişim Adresi: <https://mapio.net/pic/p-6655368/>
- Muşkara, Ü. (2017). “Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (37), 437-448.
- Mevzuat, (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>
- Mgm, (2022) Erişim Adresi: <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx?m=BEYPAZARI>
- Nerede kal, (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.neredekal.com/alaaddin-sokak-gezilecek-yer-detay/>
- Oers, R., (2010). Managing Cities and the Historic Urban Landscape Initiative: an Introduction. World Heritage Papers-27: Managing Historic Cities, UNESCO World Heritage Centre, 7-17.
- Onedio, (2015). Erişim Adresi: <https://onedio.com/haber/silueti-bozan-o-gokdelenlere-komsu-geliyor-648005>
- Özdemir, N. “Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi”, Millî Folklor 84, (Kış 2009): 73-86.
- Örnek Özden E., (2016) “Tarihi Dokuyu Korumada Planlama- Mimari Tasarım İlişkisi Üzerine Düşünceler”. *IV. Çevre-Tasarım Kongresi*, Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Erciyes, 05-06 Mayıs 2016, 293-304.
- Örnek Özden E., (2017). “Koruma Sorunlarını Farklı İşlevlerde Tek Yapı Ve Doku Ölçeğindeki Uygulama Örnekleri Üzerinden Tartışmak”. *Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu / 2-3-4 Kasım 2017*, 639-648.
- Özmen, A. (1987). Geleneksel Beypazarı Konutlarında Baş Odanın Günümüz İhtiyaçlarını Karşılacak Düzende Donatılması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Özyaba, M. (1999). Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Ders Notları No:54, Trabzon, 424-467.

- Palalı, E. (1992). Neyi Korumak İsteriz? Peyzaj Mimarlığı Dergisi, Peyzaj Mimarlığı Odası İstanbul Bölge Şubesi Yayını, İstanbul.
- Sabah, (2015) . Erişim Adresi: <https://www.sabah.com.tr/turizm/2015/06/04/beypazari-festivale-hazirlaniyor-1433432250>
- Salingaros, N.A., (2000). Complexity and Urban Coherence. *Journal of Urban Design*, 5 (3), 291-316.
- Structpedia, (t.y.). Erişim Adresi: <http://structpedia.com/venediki-batmaktan-kurtarmak-mose/>
- Şener, Y., (1970). Beypazarı Tarihte ve Bugün. Ankara.
- Şener, Y., (1997). Beypazarı Tarihte ve Bugün. Gülten Kitapevi, Ankara, 168.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, (2017). Beypazarı Brifing 2017.docx. Erişim Adresi: (<https://ankara.tarimorman.gov.tr>). Erişim Tarihi: 27.10.2022.
- Terzi, S. (2001). Beypazarı Evlerinin Mimari Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Torun, E. (2004). Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı. Ankara.
- Tuğlacı, P. (1985). Osmanlı Şehirleri. İstanbul: Milliyet Yayın, 33-37.
- Tunçer, M., (2000). "Türkiye’de Bölge-Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler”. *Geleceği Planlamak. Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu*, İzmir.
- Tuztaşı, U., Çobancaoğlu, T. (2006). “Anadolu’da Kerpicin Kullanım Geleneği Ve Kerpiç Konut Sistemlerinin Karşılaştırılması”. *Tasarım+Kuram MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5, 95-104.
- Türk, S. (2017). “Beypazarı Kent Kimliğinin Bilişsel Haritalama Yöntemi İle Değerlendirilmesi”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 483-499.
- Ulusoy Binan, D., Güler, K., ve Çobanoğlu, T. (2017). Anadolu’da Geleneksel Kerpiç Mimari Miras ve Koruma Sorunları. Yaşamın Her Karesinde Toprak, İstanbul Aydın Üniversitesi edt.: Yrd. Doç. Dr. Yıldız Aksoy, 160-185.
- Umar, B. (2003). Türkiye’de Tarihsel Adlar. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Unesco, (2011). Erişim Adresi: <http://www.unesco.org.tr/Pages/590/176>

- Unesco, (2022a). Erişim Adresi: [https://whc.unesco.org > document](https://whc.unesco.org/document)
- Unesco, (2022b). Erişim Adresi: http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kultur/tarihirol_t_k.pdf.
- Urak , G., ve Çelebi, G. (2005). Beypazarı Geleneksel Evlerinde Uygulanan "Tatlı Sıva" Üzerine Bir İnceleme. Gazi Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi Dergisi, 20, No 3, 401-409.
- Urak, G. (1981). The Restoration of “Ömer Ağa” Houses, Unpublished Masters Degree Thesis, M.E.T.U. Ankara.
- Uzunçarşılı, İ.H., (1988)Osmanlı Tarihi, 1(3), Ankara, 26-27.
- Ünver, H. (2016). “Kentsel Morfolojinin Geleneksel Bir Sokak Dokusunu Şekillendirmesi: Kurşunlu Cami Sokak”. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4, 127-143.
- Wikipedi, (2009). Erişim Adresi: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Latrans-Turkey_location_Ankara.svg
- Wikipedi, (2020). Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Ankara_location_Beypazar%C4%B1.svg
- Yaşlıca, E., Tanrıvermiş, E. ve Akay, A., (1999). “Peyzaj Tasarımının Kentsel Tasarım Süreci İçindeki Yeri”. *Türkiye 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme*, Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Yazgan, M. E. ve Erdoğan, E. (1992). Tarihî Çevrelerde Peyzaj Planlama, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları:2, 87, Ankara.
- Yıldız, A. (2007). Tarihsel birikime sahip kentsel açık alanların dinamizmi – istanbul kent örneği; beyazıt meydanı, sultanahmet meydanı ve taksim meydanı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yıldız, N.E. (2000). “Peyzaj Mimarlığı Açısından Tarihi Kentler Ve Kent Merkezleri”. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(63), 3847-3861. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2190>

Yılmaz, A. (2004). Ankara İli Beypazarı İlçesi Cumhuriyet, Zafer ve Kurtuluş Mahalleleri Geleneksel Dokusunun Koruma ve Geliştirme Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, Ş. (2019). “Geleneksel Ekolojik Bilgi Bağlamında Beypazarı Evleri”. Millî Folklor Dergisi, Yıl 31, Sayı 124, 213-229. ORCID ID: 0000-0001-6038-0971

Youtube, (2019). Erişim Adresi: <https://youtu.be/0uYFW5vE2gw>

